6
6-d
18

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3 G
12

6-6-d-18

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

GERARDI IOANNIS VOSSII

De

RHETORICES

NATVRA AC CONSTITVTIONE,

ET

ANTIQVIS RHETORIBVS,

Sophiſtis, ac Oratoribus,

LIBER.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Lugduni Batavorum,
Apud IOHANNEM MAIRE.

ANNO MDCXXI.

Digitized by Google

Nob. & Ampl.

IOANNI DVVENVORDIO,
Equeſtris dignitatis viro, Domino
Duvenvordæ, Vorſchotæ, &c.

ROCHO HONERDIO,
ſupremæ Curiæ in Hollandia,
Zelandia, & Weſt-Friſia
Senatori primario,

HADRIANO PAVWIO,
Equiti, urbis Amſteloda-
menſis Syndico,

ACADEMIÆ LVGDVNO-BATAVÆ
CVRATORIBVS:

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

ET

Ampliſſimis Conſultiſſimiſque viris,

ANDREÆ CASPARI A VESANEVELT,
IACOBO BROVCHOVIO I.C.
IACOBO CORNELII A LEEVSVELT,
DANIELI SIMONIS AB ALPHEN,
Vrbis Conſulibus, eorum Collegis:

ITEM

IOANNI WEVELINCHOVIO, I.C.
Syndico Vrbis, & Curatoribus
à Secretis,

GERARDVS IOANNES VOSSIVS
dicat conſecratque.

IVsta hæc multorum querimonia eſt, Nobiles atque Ampliſſimi viri, magnis quotidie paſſibus ad barbariem iri: jamque ipſam multis, quibus regnare locis ſolet, ſtare, atque obmuteſcere eloquentiam. Iſta ne calamitas quoque attingat Academiæ veſtræ fundum, multùm utilitérque hactenus caviſtis: nec mediocriter eo ſe nomine debere vobis, omnes fatentur, quibus oratorium hoc ſtudium placet. Quod verò, ut malo tanto obviam iretur, ne meam quidem operam inutilem juventuti fore cenſuiſtis: equidem gaudeo, ſedulóque operam do, ut ne vos illius poſſit judicij pœnitere. Atque ut de hoc faciliùs mihi fidem habeatis, voluntatis iſtius, ac conatus mei indices, ac teſtes binos, domeſticos quidem illos, ſed luculentos tamen,

in lucem

in lucem nunc emitto. Vnus eſt commentarius hic *de Rhetorices naturâ, & Rhetoribus, Sophiſtis, atque Oratoribus antiquis.* Alter *Partitiones Rhetoricas* continet; quas, niſi maiora avocabunt, *Progymnaſmata* propediem conſequentur. Fortaſſe aliquis ætate hac graviora à nobis requirat. Sed ſi Celtę Herculem ſuum Ogmium, quem eloquentiæ præſidem coluere, ſenili formâ, inſtar Charontis alicuius, effinxere: multò magis mihi hæc ſtudia tractanti venia dabitur, qui, ſeu annos, ſeu formam intueor, contrà quàm de ſe olim ſcripſit Lucianus, imagini iſti neutiquam reperiar æqualis. Et quis inficias iverit, quemadmodum lanã medicamentis ſufficiunt, priuſquam purpuram bibat: ſic talibus etiam, qualia nunc damus, præparari animos ad principem facultatem? Quare ſatis nunc fore putavi,

ſi ſic quoque bonas literas juvarem: præſertim ſi hæc opera vobis probaretur, quibus impensè adeò ſtudeo placere. Eâ quidem ſpe, quicquid hoc libelli eſt, quod ſcripſi ante annos multos, ſed certo hactenus conſilio preſsi, nunc aliquantum à me auctum limatumq; nomini veſtro do, dico, conſecro. Nec magnopere reformido, ne quia puſillum eſt, eò minùs ametur, à vobis. Nam ſi verum eſt, quod Callimachus dicebat, magnum librum magnum eſſe malum: nefas fuit ulterius procudere. Sin in bonis, quod maximum idem optimum eſt, ſatis operam meam commendabit, quod cùm plerique omnes argumentum hoc in ſuis de Arte libris tantummodo delibent, ac veriùs attingant, quàm exponant: ipſe primus illud, ut ſeorſim, ita fusè, & non tralatitiâ curâ pertractârim. Sed de opere pluri-

Digitized by Google

pluribus haut opus, præſertim apud eos, quorum de amore ac benevolentiâ erga me minimè dubito. Hunc animum vobis,

Nobiles & Ampliſſimi viri,

Deus Opt. Max. conſervet, atq; ut Academiæ huic, Eccleſiæ, & Reip. prodeſſe diu valeatis, porrò etiam vos præſtet ſanos, atq; incolumes. Lugduni Bat. ∞ Iↄ c xxi. Poſtrid. Eid. Auguſti.

GERAR.

Digitized by Google

GERARDI IOANNIS VOSSII

DE

RHETORICAE NATVRA AC CONSTITVTIONE,

ET ANTIQVIS RHETORIBVS, *Sophiſtis, ac Oratoribus,*

LIBER VNVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. I.

Τέχναι ῥητορικαὶ pro unâ arte dicendi, Rhetorices etymologia, ut Syris hæc ars dicatur, dicentarius, *ῥητορεία, ῥητορικὸς pro oratore,* rhetoricare & rhetoriſſare, *quàm variè* rhetor *ſumatur,* ἐκκλησιαστὴς, concionator *in partem malam acceptum, multiplex notio* ſophiſtæ, *iidem olim poetæ ac philoſophi, cur qui dicendi periti eſſent,* muſici *dicerentur, cur declamandi magiſtris potiùs*

A

tiùs

tiùs competat profeſſorum *nomen, quàm philoſophis*, πολιτικοῦ καὶ ῥήτορος *diſcrimen*, πολιτικὴ λέξις, ſcholaſticus *diverſimodè* **dicitur*, orare *quid veteri linguâ*, δημαγωγὸς, λογογράφος, *ut differant* eloquens & diſertus, eloquentia & loquentia. *Circa iſta lux Tertulliano, Pandectis, Philoſtrato, Codici Iuſtin. & Theodoſ. Nazianzeno, alijſque ſcriptoribus. Denique fusè diſquiſitum, an orator rectè definiatur* vir bonus dicendi peritus.

QVEM locum in rebus humanis obtinet regina Eloquentia, hunc in diſciplinis ars illa poſſidet, quæ ad Eloquentiam viam munit. Ars ea Ῥητορικὴ dicitur, vel etiam plurativo numero τέχναι ῥητορικαί. Ita Iſocrates orat. contra ſophiſtas reprehendit eos, qui ſcriberent τὰς καλουμένας τέχνας, & Diodorus Siculus * de Gorgia ait, οὗτος τὰς τέχνας ῥητορικὰς πρῶτος ἐξεῦρε, & Plutarchus in vitis Rhetorum teſtatur, Lyſiam ſcripſiſſe τέχνας ῥητορικὰς; ac Iſæum poſtea reliquiſſe τὰς ἰδίας τέχνας. Ac Græcorum invita-

* Lib. 12.

invitatione, etiam Tullius de Iſocrate ait, *totum ſe ad artes componendas tranſtuliſſe.* Sed multò uſitatiùs Latinis ſingulo numero vocatur Rhetorica, vel potiùs Rhetorice. Nam Græcam retinere terminationem malebant: ut non hac demum ætate viri docti *a* obſervarunt; ſed jam ante ſeſquiſeculum prope monere haut piguit doctiſſimum Rodolphum Agricolam *b*. Conſtat verò Rhetorem, à quo Rhetorice dicitur, appellationem ſortiri ab artis officio. At non æquè convenit inter omnes, quæ illa vox ſit, à qua, tanquam fonte, Rhetoris vocabulum derivetur. Aphthonij quidem ſcholiaſtes duplex etymon adducit, his verbis *c*: ῥητορικὴ δὲ εἴρηται, ἤτοι ἀπὸ τοῦ ῥυδὸν λέγειν· ἢ ἀπὸ τοῦ συνηγορεῖν τῷ νόμῳ· ῥήτραν γὰρ τὸν νόμον φασὶν οἱ Δωριεῖς. *d* Putavit igitur is interpres, huic arti nomen eſſe impoſitum, vel à Dorico vocabulo ῥήτρα, i. lex, quia leges tueatur (ſanè Lycurgus leges ſuas ſic vocabat; ut in eius vitâ docet Plutarchus) vel, quæ paſſiva ac vulgaris magis opinio eſt, à ῥέω, quod eſt *fluo*, quia huius artis munere ſermo, velut aquarum fluenta, exuberet. Hinc, (ut ſcribit Heſychius Hieroſolymitanus *e*) *mos eſt, affluens eloquium, largiſſiméque ſe ac facilè ad*

a H. Steph. de abuſu L. Gr. cap. 4.

b Epiſt. ad Alex. Heg. in centur. epiſt. Philog. edita à Goldaſto.

c pag. 3.

d Rhetorica verò dicta eſt, vel quia affluenter copioséque dicat: vel quia legibus patrocinetur. Dorienſes enim legem vocât ῥήτραν.

e in cap. 15. Levit.

ad doctrinam effundens, fluxum, vel rhetoricam appellare. Huic rei firmandæ facere videtur Homericum † illud de Neſtore; Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. * Et Tullius ſcripſit, Ariſtotelem fundere aureum orationis flumen. Quin locum quoque habere, cùm vituperare inſtituimus, indicium facit Horatianum iſthoc de Lucilio †, *Cum flueret lutulentus*. Verùm hæc, prout quidam veterum locuti, originatio tantùm apud eos fidem invenerit, qui naturam linguæ Græcæ non attendunt. Siquidem verbalia eiuſce ῥέω ſequuntur naturam Æolici ῥέυω, ut indicant ῥεῦμα, ῥεῦσις, ῥευστός &c. Sanè Nicodemus quoque Friſchlinus, vir optimè de re Grammatica meritus, hanc ipſam ob cauſſam in ſecundo ſuo Celetiſmo maluit id nominis deducere à ῥάω. Ac facilè mihi hanc perſuaſiſſet ſententiam, ſi vocem ῥάω idoneo fulciviſſet autore, quam ut barbaram ex Anteſignano meritò expunxit Græcè doctiſſimus Fred. Sylburgius. Nunc mihi dubium non eſt, quin ſit à ῥέω, non illo integro, de quo antè vidimus, ſed alio κατ' ἀφαίρεσιν poſito pro ἐρέω, à quo itidem ῥῆμα, ῥῆσις, ῥητὸς, aliáque. Certè hæc ἐτυμολογία propriâ voce exprimit naturam Rhetorices, quia

† Iliad. α.

* Cuius à linguâ melle dulcior fluebat oratio.

† lib. 1 ſat 4.

quia eſt ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν, † ut eam definiunt Stoici apud Laertium *. Sunt igitur ab hoc ῥέω, ῥήτωρ, ῥητορικὸς, ῥητορική: A quo Syris ars hæc vocatur רְהֶטְרָא *Rehetara*. Multa enim poſteriores Syri a Græcis ſunt mutuati, uti in Originum libris oſtendimus. Ac ῥήτωρ quidem κατὰ λέξιν ſonat *dicentarius*. Hinc gloſſæ vett. Philoxeno tributæ: *Dicentarius*, ῥήτωρ, δικανικός. At ῥητορεία eſt dictio ſive ſermo oratoris. Ariſt. I. Rhet. cap. II. Εἰσὶ γὰρ αἱ μὲν παραδειγματώδεις ῥητορεῖαι, αἱ δὲ ἐνθυμηματικαὶ· καὶ ῥήτορες ὁμοίως οἱ μὲν παραδειγματώδεις, οἱ δὲ ἐνθυμηματικοί. † Ῥητορικοὺς quoque vocari, qui dicendi ſunt periti, indicat hoc Iſocratis in Συμβουλευτικῷ, qui & Nicocles inſcribitur: καὶ ῥητορικοὺς μὲν καλοῦμεν τοὺς ἐν τῷ πλήθει λέγειν δυναμένους. * Locutus quoque hoc pacto Ariſtoteles lib. II Rhetoric. Philoſtratus de vitis ſophiſt. Themiſtius orat. I. Libanius epiſtolâ ad Euſtathium philoſophum; atque alij. Hinc *rhetoricè dicere*. ut lib. III. de Fin. *Poteſt id quidem fusè, copiosè, & omnibus electiſſimis verbis, graviſſimiſque ſententijs, rhetoricè, & augeri, & ornari*. Id veteres dicebant *rhetoricari*, vel etiam *rhetoricare*, & *rhetoriſſare*, Nonio teſte; qui adducit ex Novij

† Scientia bene dicendi.
* in Zenone.

† Ac ſermo quidem oratoris alius eſt exemplaris, alius enthymematicus: ac Rhetorum ſimiliter hi quidem exemplares ſunt, illi verò enthymematici.

* Ac Rhetoricos quidem eos vocamus, qui ad multitudinem dicere ſciunt.

Aſinio, *Age nunc, quando rhetoricaſti, reſponde quod te rogo.* Et ex Pomponij Medico: *Dolaſti uxorem, nunc eapropter me cupis concidere, & jam rhetoriſſas.*

Et iſta quidem originem vocis Rhetorices ſatis oſtendunt. Nunc videamus, quàm variè Rhetoris nomen ſumatur. Ac primùm quidem ita vocantur, quos Cicero primo de Oratore appellat *Rhetoricos doctores*, ſive qui, ut alibi loquitur, *artes rhetoricas exponunt.* Nec ſolùm tribuitur iſtis, qui tradunt artis præcepta, ſed ſophiſtis quoque, hoc eſt illis qui declamitarent, & alios in eo exercerent. Ita uſus Diodorus Siculus lib. XII. Γοργίας ὁ ῥήτωρ δεινότητι λόγου πολὺ προέχων *. Et apud Philoſtratum in vitis Sophiſtarum, Herodes Atticus dicitur ποικιλώτατος ῥητόρων. † Ac ne Græcos ſolùm ita loqui putes, Cicero primo de offic. ait: *Hinc Rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plateis* &c. Nam hoc ferè argumentum erat Sophiſtarum. Ac Maronem quoque, & ſeu Tacitum, ſeu Fabium, ita uſurpare, inferiùs parebit. Crebrò etiam à Demoſthene, aliiſque, rhetoris nomen attribuitur ἐκκλησιασταῖς, qui Latinis *oratores*. Nam *concionatoris* appellatio, (quomodo κατὰ λέξιν verti deberet,

* Gorgias rhetor, qui dicendi facultate plurimùm præſtitit.

† Rhetorum maximè varius.

ret, quia *ἐκκλησία concionem* ſonat) in deteriorem partem à Tullio uſurpatur, cùm IV Catilinariâ ait: *Intellectum eſt, quod intereſt inter levitatem concionatorum, & animum verè popularem, ſaluti populi conſulentem.* Interim negari nequit, τὸ ῥήτωρ vocabulum rectè interdum *concionatoris* voce transferri, cùm etiam *rhetoris* nomen in malam quandoque partem accipiatur: uti ex Ariſtophane, & Luciano, probat Brodæus lib. I Miſcell. cap. VII.

De Rhetoris appellatione ſatis dictum. Accedamus ad vocem ſophiſtæ. Ea antiquis temporibus ita latè patebat, ut omnibus alicuius artis peritis tribueretur; Suidâ teſte; cui σοφιστὴς πᾶς τεχνίτης. † Nec ratio eſt obſcura, quando, ut Heſychius ait, πᾶσαν τέχνην σοφίαν ἔλεγον *. Ita Medicis aſſignari, oſtendit illud apud Suidam, ὀδυνάς τε καὶ νόσοις γενέσθαι σοφιστὴν ἄκρον †. Et pari jure poſtea juris interpretes, qui & antecesſores dicti, *ſophiſtæ* vocabantur: qua de re Rævardum vide in opere poſtumo lib. II Conjectan. cap. X. Theologis verò competere, argumento eſt, quòd Theocritus Orphea appellat θεῖον σοφιστὴν *, quem Clemens Alexandr. quoque Θρᾴκιον σοφιστὴν † nominat. Quamquam & eò uterque po-

† Sophiſta, quilibet artifex.

* artē quamlibet Sophiam vocarunt.

† Adverſus dolores & morbos fuiſſe ſophiſtam ſummum.

* divinum ſophiſtam.

† Thracium ſophiſtam.

 tuit

tuit reſpexiſſe, quòd muſicis, & poetis, ſpeciatim id nominis tribuerent. De muſicis agnoſcit Heſychius: ac confirmat Athenæus lib. XIV. ubi id probat iſto Æſchyli:

Εἶτ' οὖν σοφιστὴς καλὰ παραπαίων χέλυν.
Sophiſta dein teſtudinem pulſans probé.

De poetis verò cognoſcimus ex illo Pindari Iſthmiorum od. v.

—— μελέταν δὲ σοφισταῖς
Διὸς ἕκατι προσβάλλον σεβιζόμενοι †.

† Etiam commentationis materiem, Iovis voluntate, ſophiſtis præbuerunt.

Niſi malis, ſophiſtas hîc eſſe viros dicendi peritos, quia μελέτας nominat, quomodo declamationes dicebantur. Sed priorem interpretationem ſequitur ſcholiaſtes, qui ita ſcribit in hunc locum: Σοφιστὰς καὶ σοφοὺς ἔλεγον τοὺς ποιητάς *. Ac Sophoclem quoque ſimiliter locutum eſſe, ibidem docet. Cauſſa verò iſtius appellationis eſt, quòd olim poetæ iidem erant, qui philoſophi: quippe qui morum præcepta verſibus complectebantur: uti auctores ſunt Strabo lib. I Γεωγρ. † Fabius lib. I. cap. X. Athenæus lib. I. Scholiaſtes Homeri in Odyſſ. v. Clemens Alexand. lib. I. Στρωμ. * Philoſophis verò hanc tribui appellationem, nemo mirabitur, cùm φιλοσοφία, etſi propriè φιλίαν τῆς σοφίας ſignificet, tamen καταχρηστικῶς pro ipſa ſapientiâ ſumatur, atque

* Poetas appellarunt ſophiſtas & ſophos.

† pag. 5. edit. Commel.

* pag. 98. edit. Florent.

id jam

id jam ab eo tempore, quo Pythagoras ſe, modeſtiæ cauſsâ, φιλόσοφον, quàm σοφὸν, dicere maluit. Itaque ſophiſtæ voce pro philoſopho uſus Tertullianus, cùm lib. de anima cap. XXIV Pythagoram vocat *Samium Sophiſtam.* Nec aliter capiendum Apolog. cap. XLVII. *Quis poetarum*, inquit, *quis ſophiſtarum, qui non omnino de prophetarum fonte potaverit?* Prudentius quoque lib. II in Symmach. cum *barbatos ſophiſtas* nominat, non alios, quàm philoſophos ſignat. Atque ut philoſophis, ita quibuſq; prudentibus, ac gravibus viris, id nominis tributum. Quo ſenſu primus Solon dictus σοφιστὴς, teſte Iſocrate orat. περὶ ἀντιδόσ. Sanè eo id factum eſſe, quia tum σοφιστοῦ vox honorifica eſſet, ac plena dignitatis, etiam Themiſtius prodidit orat. IV. Propterea olim quidam appellationẽ hanc refugerunt, tanquam arrogantem, & invidiæ obnoxiam: qui *Muſici* dici malebant, eo nomine dicendi peritiam, tanquam velo, occultantes: ut Plato ſcribit in Protag. ac de Damone, viro eloquente, qui Pericli dux fuit, Plutarchus in Periclis vita teſtatur. Contrà alij id nomen, tanquam glorioſum ſibi, ſtudiosè arripiebant: quales Protagoras, Gorgias, Hippias, alij,

viri in dicendo præſtantes, & doctrinæ ſuæ caupones. Quam acceptionem eius vocis aperit M. Tullius ſecundo Academ. Quæſt. *Quis*, inquit, *fuit hic? num Sophiſtes? Sic enim appellantur ij, qui oſtentationis, aut quæſtus cauſſâ philoſophantur.* Ac ſimiliter Seneca epiſt. XXIX. *Illos mihi circulatores ſophiſtas, qui philoſophiam honeſtiùs neglexiſſent, quàm vendunt.* Vbi *circulatores*, h. e. περιοδεύτας appellat, quia oſtentationis, aut quæſtus cauſſâ, Græciam, atque Aſiam, peragrarent. Erant igitur ſophiſtæ, doctores eloquentiæ: unde Suidas, λέγεται ὁ σοφιστὴς, καὶ ὁ διδάσκαλος, ὡς σοφίζων †. Ita uſurpat Plutarchus in Antiphonte: Μαθητεύσας ᾗ τῷ πατρὶ (ἦν γὰρ σοφιστὴς, ᾧ καὶ Ἀλκιβιάδην φασὶν ἔτι παῖδα ὄντα φοιτῆσαι) καὶ δύναμιν λόγων κτησάμενος *. Idem à Plutarcho in Lycurgo, σοφιστὴς λόγων appellatur. Sic Iuvenal. ſat. VII. 166.

——— *Hæc alij ſex,*
Vel plures, uno conclamant ore Sophiſtæ,
Et veras agitant lites. ———

Vbi vetus ſcholiaſtes à Pythæo editus *ſophiſtam* interpretatur *profeſſorem*, h. e. eum, qui ſe, alioſque in declamando exercet. Sic profeſſorum quoque vocabulo utitur Tranquillus. Nam de claris Rhetoribus ſcriptu-

† Dicitur ſophiſta & magiſter, ut qui ſapere docet.

* A patre verò inſtitutus (nam erat is ſophiſta, quicum aiunt etiam Alcibiadem, cum etiamnum puer eſſet, fuiſſe verſatū) & dicendi adeptus facultatem.

ſcripturus, *Illuſtres*, inquit *profeſſores*, *&* *quorum memoria aliqua extet*, *non temere alij reperientur*, *quàm de quibus tradam.* Etiam in veteribus gloſſis legitur: *Profeſſores*, σοφιςαί. *Profiteor*, δημοσίᾳ διδάσκω, σοφιςεύω. Nempe etſi omnes liberalium artium doctores *profeſſores* dicerentur, tamen κατ' ἐξοχὴν eam appellationem Rhetores acceperunt. Neque eſt, quod aliquis objectet, dignius eſſe Philoſophorum nomen. Nam profeſſio mercedem indicat: quam appetere non debet, qui philoſophum ſe haberi velit, uti nomen poſſidet. Docet hoc Vlpianus ipſe †, *An & philoſophi profeſſorum numero ſint? & non puto, non quia non religioſa res eſt, ſed quia hoc primùm profiteri eos oporteat, mercenariam operam ſpernere.* Hinc liquet, eoſdem eſſe *ſophiſtas*, ac *profeſſores*: hoc eſt *declamandi magiſtros*, ut * Fabius appellat, quos Baſilius ſimiliter δημόσιος διδασκάλους † vocat.

† D. De extraord. cogn. l. 1. §. 4.

* lib. 2. cap. 1.

† epiſt. 42.

Quia verò eloquentiæ doctores dictione uterentur ornatâ, & concinnâ, inde factum etiam, ut qui eleganter dicerent, *ſophiſtæ* vocarentur. Quod B. Auguſtinus indicat, lib. 11 de Exod. *Sophiſtæ*, inquit, *appellantur Latinarum literarum elegantiſſi-*

mi

mi auctores. Atque inde eſt, quod Tertullianus Miltiadem, *Eccleſiarum ſophiſten* appellat contra Valentin. quaſi qui religionem Chriſtianam ornatâ ac ſplendidâ dictione tueretur. Et hac etiam mente B. Auguſtinum *ſophiſtam* vocare videtur Claudianus Mamertus lib. II de animæ ſtatu cap. X.

Multi verò antiquis temporibus, qui ſe pro ſapiendi dicendique magiſtris venditarent, vix aliud diſcipulos docebant, quàm illudere alijs, ſeu vafris quæſtiunculis, ſeu fucatæ orationis quaſi præſtigiis quibuſdam. Vnde & σοφιστὴς pro impoſtore accipi cœpit. Suidas, Σοφιστὴς, ἀπατεών, παρὰ τὸ σοφίζεσθαι, ὅ ἐστι λόγοις ἀπατᾶν. Etiam eſt in veteri gloſſario, Σοφιστὴς, *diſertor*, *ſophiſta:* quo loco, pro *diſertor*, *diſſertor* legendum poterat videri: ſed magis placet, *deceptor*, quando, ut Nicolaus Rigaltius obſervat, in Mto legitur, *deceptor*, *ſophiſta*, *præceptor*, *orator*. Maximus Tyrius Diſſert. X. Μιμεῖται πῶ καὶ φαρμακοπώλης ἰατρὸν, καὶ συκοφάντης ῥήτορα, καὶ σοφιστὴς φιλόσοφον *. Et Alcinous quoque de doctrina Plat. cap. ult. ſophiſtam & philoſophum differre docet τρόπῳ καὶ ὕλῃ †, quam rem pluribus ibidem explicat. Hinc σοφιστικὴ, quam Boethius *cavilla-*

* Agyrta imitatur medicũ, ſycophanta oratorem, ſophiſta philoſophum.

† moribus & argumento.

cavillatricem vocat, & σοφίσματα *cavillationes.*

Non rarò verò conjunguntur *rhetor*, & *ſophiſta*: eóque operæ etiam eſt videre, ut tum quoque voces iſtæ, quæ varias adeò notiones habent, ſumantur. Cui autem hac in re potiùs credamus, quàm inſigni Rhetori, Mario Victorino? Is expoſitione in primum Rhetoricorum Cic. ita ſcribit: *Rhetor eſt, qui docet literas, atque artis traditor eſt eloquentiæ. Sophiſta eſt, apud quem dicendi exercitium diſcitur.* Ita his vocibus uſus Chryſoſtomus in Pſal. IV. Οὐκ εἰς μουσεῖον ἀπιέναι δεῖ, οὐδὲ χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδὲ παιδαγωγοὺς μισθοῦσθαι, καὶ ῥήτορας, καὶ σοφιστάς *. Vbi apertè indicat, & rhetores, & ſophiſtas, conduci ſolere ad docendam eloquentiam. Sed in quo differant, non oſtendit. Id verò ex ſuperiori Victorini loco cognoſcimus: qui eo diſtinguit, quòd rhetor tradat artis præcepta: ſophiſta ſe, atque alios, in declamando exerceat. Quare rhetor, ut Grammatico eſt poſterior, ita prior eſt ſophiſta. Obſervat hunc ordinem Tertullianus lib. de pallio cap. ult. *De meo veſtiuntur „primus informator literarum, & Grammaticus, & Rhetor, & Sophiſta.* Nempe ut primus informator literarum, hoc eſt Gramma-

* Non eſt eundum in gymnaſium, non conſumendæ pecuniæ, non conducēdi pædagogi, ac rhethores, & ſophiſtæ.

Grammatiſta, viam Grammatico munit: ita Rhetor ſophiſtæ viam parat. Hunc tamen ordinem negligit Modeſtinus lib. II Excuſationum †: *Grammatici, ſophiſtæ, rhetores, medici, qui περιοδευταὶ, id eſt circulatores vocantur, quemadmodum à reliquis muneribus, ita & à tutela, & à cura requiem habent.* Sed hic Victorini diſtinctionem locum habere vix puto. Potiùs cum doctiſſimo Cuiacio intelligo per ſophiſtas, eos qui alios in dicendo exercerent; per Rhetoras verò, qui ipſi quidem dicerent, at haut alios docerent. Ita enim arbitror etiam uſum Philoſtratum lib. VIII. cap. III. Καλῶ δὲ σοφοὺς μὲν ποιητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, σοφιστὰς, καὶ τῶν ῥητόρων τοὺς μὴ ἀγοραίους *. Similiter à B. Chryſoſtomo in I ad Cor. cap. II conjunguntur, καὶ σοφισταὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ φιλόσοφοι, καὶ συγγραφεῖς. Et in II ad Theſſal. cap. I. καὶ ποιηταὶ, καὶ ῥήτορες, καὶ σοφισταὶ, καὶ λογογράφοι πάντες. At planè in ſuperioribus Modeſtini verbis aberrat Accurſius, qui per ſophiſtam intelligit dialecticum. Præſertim cùm Dialecticus contineatur ſub philoſopho: & *ſophiſta*, quiq; *philoſophiæ arcana rimatur*, opponantur in Cod. de ſtud. liberal. Vr. Rom. Nec magis illis aſſentio, qui ita diſtinguunt, quòd Rhetor

† D. De Excuſat. l. 6.

* Sapientes vero appello, ut poeſin, muſicam, aſtronomiam: ſophiſtas, & rhetoras non circumforaneos.

Rhetor Latinè, Sophiſta Græcè det dicendi præcepta. Nam Cod. Theod. de med. & pr. L. XI. legitur, *Rhetores Atticæ Romanæque doctrinæ*. Vti & apud Tranquillum in Veſpaſ. *Qui primus è fiſco Latinis Græciſque Rhetoribus annua centena conſtituit.* Quod ſi Latinos dicendi magiſtros diverſo nomine appellare velint ac Græcos: non quidem illos vocant *Rhetoras*, hos *Sophiſtas* (nam utraque appellatio Græca eſt) ſed priores Latino vocabulo nominant *oratores*, poſteriores Græco nomine appellant *Sophiſtas*: uti in Cod. de ſtud. liberal. Vrb. Rom. *Habeat igitur auditorium ſpecialiter noſtrum, in his primùm, quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero, Grammaticos verò decem: in his etiam, qui facundiâ Græcitatis pollere noſcuntur, quinque numero ſint ſophiſtæ, & Grammatici æquè decem.* Ita enim rectè ex codice Theodoſiano legunt viri docti: ubi in vulgariis libris pro *Græcitatis* eſt *gravitatus*, ſed ineptè, nihiloque rectiùs pro eo alij *gravitatis*, vel etiam *garrulitatis* emendant. De eâ verò, quam attuli, Oratoris notione, inferiùs etiam aliquid dicemus.

Videntur verò rhetor & ſophiſta etiam aliter opponi: nempe ut *rhetor* ſit civilium quæſtio-

quæſtionum gnarus, quique eas eleganter & graviter tractare ſciat: *Sophiſta* autem, qui de iiſdem ornatè ac copioſè ſciat dicere. Ita uſurpat Gregorius Nazianzenus epiſt. CXVII. ubi Nicoſtratum, affinem ſuum, Eudoxio Rhetori commendans, ait, Δέχοιο παρ' ἡμῶν τοῦτον, ὡς παρ' ὑμῶν. τὸ μὲν ῥητορικὸν ἔργον τῷ πατρὶ χαριζόμενος, τὸ δὲ σοφιστικὸν ἡμῖν *. Nam licet aliàs πολιτικὸς & ῥήτωρ ita opponantur, quòd ille rerum civilium ſit intelligens, etſi inornatè forte dicat; hic verò oratione utatur uberi atque ornatâ: tamen hoc loco rhetor potius videtur accipi pro politico, qui habeat, quā Plutarchus † vocat δραστήριον σύνεσιν *; item πολιτικῆς λέξεως καθαρότητα †. Siquidem rhetori hic opponitur ſophiſta, qui ambitioſo & ſplendido ſermone animi ſenſa exponit. Iuvat hanc quoque ſententiam Iulius Pollux, cui ῥήτωρ, ῥητορικὸς, ὁ αὐτὸς καὶ πολιτικὸς, ac mox ῥητορεύειν, πολιτικὸν εἶναι, ac ab eo diſtinguit τὸ σοφιστὴν εἶναι. Etiam Hermogenes lib. II περὶ ἰδεῶν *, orationi πολιτικῇ, qualem eſſe dicit Demoſthenicam, opponit λόγον λαμπρὸν & σοφιστικὸν, qualis Gorgiæ & Poli: & ex parte etiam Platonis ipſius, cuius idea panegyricæ orationi, quàm deliberativæ, aut judiciali, accommodatior eſt.

* Hunc à nobis accipias, rhetoricam quidem tæniam patri, ſophiſticam autem nobis largiturus.

† in Themiſtocle.

* negotioſam prudentiam.

† forenſis dictionis puritatem.

* cap. 10. ex diſtinct. Caſp. Laur.

A Rhe-

A Rhetoris ac Sophiſtæ voce ad Scholaſtici nomen veniamus. Nam qui declamitarent, & alios in dicendo exercerent, hi non tantùm *rhetores*, ac *ſophiſtæ*, ſed etiam *ſcholaſtici* vocabantur: nempe à ſcholis, ubi fictæ cauſſæ agebantur. Ita & *rhetoris*, & *ſcholaſtici* vocem accepit Virgilius, epigrammate, quod ſcripſit Athenas proficiſcens, ut Epicuri philoſophiam perdiſceret:

Ite hinc inanes Rhetorum manipli, ite hinc
Inflata rore non Achaico turba.
Et vos Seli, Cati, Arquitique, Varróque,
Scholaſticorum natio madens pingui:

prout eos verſus optimè reſtituit Turnebus †, niſi quod ex libb. aliis *Iô hinc* verſu primo ἐμφατικωτέρως repeti putavi. Cõjunguntur quoq; hæc duo in dialogo de cauſſis corruptæ eloquentiæ, quem Tacito vulgò adſcriptum, cauſâ liberali Fabio viri docti poſtliminio vindicarunt: *At nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui rhetores vocantur.* Idem his verbis dialogum quaſi claudit: *Ego*, inquit, *te poetis, Meſſalla antiquariis criminabimur. At ego vos Rhetoribus ac Scholaſticis, inquit.* Vſus etiam hoc modo Scholaſtici nomine, è Latinis quidem Petronius in Satirico, Tranquillus lib. de claris Rhet. in vita Albutij,

† lib. 2. cap. 7.

butij, Plinius Novocomẽſis, lib. II. epiſt. III. quæ ad Nepotem ſcripta, Publ. Vegetius prologo in lib. III. Mulomedicinæ: è Græcis autem Antoninus Imperator lib. de vitâ ſuâ, & Lucianus præcept. Rhetor. Verba ipſa brevitatis cauſſâ præterimus. Alias quoque ſcholaſtici nomine intelligitur, qui ſerias cauſſas agit. Conſtantinus Imperator in l. præter ſollemnes. 2. Cod. de lucr. advocat. lib. 12. *Præter ſollemnes & canonicas penſitationes, multa à provincialibus indigniſſimè poſtulantur, ab officialibus & ſcholaſticis.* Et lex in Cod. Theodoſ. *Non latet, Scholaſticos, ultra modum acceptis honorariis, in defenſionem cauſſarum annonas & ſumtus accipere conſueſſe.* Et alibi ſæpe. Neque aliter Agathias, hiſtoricus & poeta Græcus, Σχολαστικὸς appellatur, quàm quia advocatus erat; uti ipſe agnoſcit lib. I. † item ſub initium * lib. III. & epigrammate ad Silentiarium ex lib. VII Ανθολογ.

† pag. 3. edit. Lugd. Bat.
* pag. 195.

Porrò aliquid quoq; dicamus de appellatione Oratoris. Eſt id nomen ab orando; *orare* autem ab ore, ut ſcribit Priſcianus ſuper primum ſecund. Æneidos verſum. Venit autem ab *oro*, non quidem, qua ſignificat ſuppliciter peto; ſed uti ῥήτωρ eſt ἀ ῥέω ſive ἐρέω, quod eſt dico, ita *orator* eſt ab *oro*,

ab *oro*; h. e. ore profero. Id enim propriè eſt oro: unde oratio, quævis *ore miſſa & per dictiones ordinata pronunciatio*, ut apud Diomedem † definit Terentius Scaurus. † Lib. 1.
At Diomedes parùm aptè, cui oratio dicitur, vel quaſi oris ratio, vel ab ὄαρος, ſive ὀαρίζειν, quod pro ſermocinari uſurpat Homerus Il. χ. Eſt verò Oratoris quoque nomen πολύσημον, quemadmodum indicant hæc Feſti verba. *Oratores noſtri aliàs P.Rom. legatos appellant. ut Cato in eâ, quam ſcripſit de ſuis virtutibus contra Thermum: M. Fulvio Conſuli legatus miſſus ſum in Ætoliam, propterea quòd ex Ætolia complures venerant: Ætolos pacem velle: de eâ re Oratores Romam profectos. Et in Originum lib.* I. *Propter id, bellum cœpit Cœlius PR. Albanus. Oratores miſit Romam, cum* * * *. *Aliàs pro deprecatoribus; ut Terentius* (in prologo Hecyræ) *Orator ad vos venio ornatu prologi. Sinite exorator ſim. Item & Afranius in Emancipato:* * * *. *Alias pro diſertis elocutoribus, ab eo quod antiqui orare dicebant pro agere, ob quam cauſſam orationes quoque eorum vocantur.* Hæc Feſtus. Primâ ſignificatione uſurpat quoque Virgilius XI Æn.

Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes.

Cicero quoque II de Legibus eodem locutus modo de fecialibus, & alibi de Fabricio ad Pyrrhum miſſo. Item Livius, cùm inquit, *Theii oratores cum infulis & velamentis ad Romanos miſerunt.* Sed præter haſce notiones aliæ quoque inveniuntur. Nam apud Modeſtinum & cæteros Iuriſconſultos, uti & apud Imperatores, oratores vocantur, qui artem dicendi tradunt; quemadmodum compluribus exemplis oſtendit V. Cl. Antonius Auguſtinus lib. ad Modeſtum ſive de excuſationibus. Interdum etiam ea vox notat virum in Rep. verſantem, qui dicendo trahit populum. Ita quærenti, cur tam citò amiſſa eſſet Reſp. è Nævio apud Tullium reſpondetur, *Proveniebant oratores novi, ſtulti adoleſcentuli.* Plautus † adjungit conſtructivum *populi:*

† Sticho. SC. Libros inſpexi.

Ergo oratores populi, ſummates viri,
Summi accumbent, ego infimatis infimus.

Vtrobique oratores ſunt, qui Remp. capeſſunt. Græci δημαγωγοὺς nominant, eò quòd delenificâ ſuâ oratione populum ducant, quod Græcis δημαγωγεῖν. Pythias apud Athenæum lib. II. philoſophantium in conviviis: * Ἀλλὰ τοὺς νῦν δημαγωγοὺς ὁρᾶτε

* At nūc oratores videte Demoſthenem ac Demadem.

ὀρᾶτε Δημοσθένην, καὶ Δημάδην. Agellius lib. III. cap. XIII. *Is Calliſtratus Athenis orator in Rep. fuit: illi δημαγωγὸς appellant.* Itaque haut rectè doctiſſimus Wolfius orat. Iſocr. περὶ ἀντιδόσεως, δημαγωγὸς vertit *tribunos plebis.* qua de re plura Nicolaus Loenſis lib. IX. Epiphyll. cap. XVI. Robortellus quoque, qui in variis annotationibus ſuis reprehenderat eo nomine Eraſmum, quòd δημαγωγὸν in apophthegmatis tranſtuliſſet oratorem, jure meliori reprehenditur à Brodæo lib. I. Miſcell. cap. VII. Nannio lib. VIII. συμμίκτων cap. I. Carolo Sigonio Annotat. adverſus Robortellum, Xylandro Annotat. in Plutarchi Themiſtoclem &c. Diverſi verò à δημαγωγοῖς ſunt λογογράφοι. quippe hoc pacto vocati, tum qui accuratè orationes ſcriptitant alicuius ornandi, aut vituperandi cauſsâ; tum qui componunt orationes, quibus alij utantur in judiciis. Vſus Ariſtoteles lib. II. Rhet. & Æſchines in Timarchum. At Demades, & Dinarchus in malam uſurpant partem pro rabulâ: quia nempe orationes iſtæ plurimùm calidè callidéque multa confingebant. Vide hac de ſignificatione ἐκλογὰς Thomæ Magiſtri, ſive Theoduli, quod nomen in M^to quodam exemplari exſtare autor eſt

ὁ πολυμαθέστατος Geſnerus in bibliotheca ſua. Aliàs quoque eos, qui civitatis rationes ſcribunt, λογογράφους, & *logiſtas* dici, jam penè ſeculum eſt, cùm oſtendêre Budæus, & Alciatus. Verùm, ut ad oratoris vocem redeamus, utimur hîc notione eâ, quæ apud Feſtum eſt ordine poſtrema. Pro eo nempe, qui (ut loquitur Terentius †) cauſſas orat, h. e. agit; ſive, prout definit ſcriptor de cauſſis corruptæ eloquentiæ, *qui de omni quæſtione pulcrè, & ornatè, & ad perſuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium, poſſit*. Sive, ut poſt alios deſcribit Marius Victorinus in 1 Rhetor. Cic. *qui in cauſſis privatis, ac publicis, plenâ & perfectâ utitur eloquentiâ.*

† Phorm. act. 2. ſc. 1.

Hoc ut meliùs intelligatur, dicendum aliquid de vocibus *eloquentis* ac *diſerti*: quorum illud multò eſt anguſtius; uti teſtatur Cicero 1 de Orator. & ex eo Fabius lib. VIII. cap. 1: *Hinc jam*, inquit, *elocutionis rationem tractabimus, partem operis, ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. Nam & M. Antonius ait, à ſe diſertos viſos eſſe multos, eloquentem autem neminem. Diſertis ſatis putat dicere, quæ oporteat: ornatè au-*

tem

tem dicere, proprium eſſe eloquentiſſimi. Quæ virtus ſi uſque ad eum in nullo reperta eſt, ac ne in ipſo quidem, aut L. Craſſo; certum eſt, & in his, & in prioribus, eam deſideratam, quia difficillima fuit. Et Marcus Tullius inventionem quidem, ac diſpoſitionem, prudentis hominis putat; eloquentiam Oratoris; ideóque præcipuè circa partis huius præcepta elaboravit. Hæc Quinctilianus. Quòd ſi minùs fuerit *diſertum* eſſe, quàm *eloquẽtem*; illud quoq; patet, eum, qui ſapiens non eſt, diſertũ eſſe non poſſe; multóq; minùs eum, ſi *κυρίως* loquendum, dici poſſe eloquentem. Atque inde eſt, quod Salluſtius quoq; Catilinæ, non *eloquentiã* tribuat, ſed *loquentiam*, ſi vera ſit ea lectio. Nõ immeritò enim de ea ambigit Henricus Stephanus. Olim tamen adſertorẽ habuit Valerium Probum ut cognoſcimus è lib. 1. Agellij cap. xv. Vtut eſt, quemadmodũ Græcis aliud fuit *λαλιὰ*, aliud *εὐλαλία*; ita & Latinis aliud eſt *loquentia*, aliud *eloquentia*; ut vel hic Plinii † locus indicat: *Iulius*, inquit, *Candidus non invenuſtè ſolet dicere, aliud eſſe eloquentiã, aliud loquentiam: Nam eloquentia vix uni, aut alteri: (jam non ſumus Antonii, ut dicamus nemini) hæc verò, quam Candidus loquentiã appellat, multis, atq. etiam impudentiſſimo*

† Lib. 5. epiſt. 20. quæ ad Vrſum.

 tiſſimo

tiſſimo cuique maximè contingit. Quare oratorem facit eloquentia, non loquentia, quæ inter infantiam & eloquentiam interijcitur.

Atque hæc quidem ad intelligendum, quis orator dicatur, ſufficere poterant, niſi ſcrupulum iniiceret multis celebrata illa Æſchinis ὑπογραφὴ, cui orator definitur, ἀνὴρ ἀγαθὸς γνώμων δυνατὸς εἰπεῖν, h. e. *vir bonus dicendi peritus:* quomodo & in præceptis ad filium (ita Nonius librum nominat) deſcribebat Cato; ut cùm apud alios legere eſt, tum apud M. Senecam lib. 1. Controverſiarum, ſive de cauſſis, ut eum antiquus rerum Britannicarum ſcriptor appellat. Sed profectò ſi hanc definitionem examinemus ad Logicæ obruſſam, parebit eam πλεονάζειν. Refellitur enim prior eius pars ipſa artis naturâ. Quippe Rhetorice eſt δύναμις, ſeu facultas: facultatum autem (ut inferiùs oſtendemus) ea eſt natura, ut inſtruant utramque partem. Poterit igitur orator unam eandemque rem ſuadere, diſſuadere; laudare, vituperare; accuſare, defendere: nec, utrumcunque eligat, evertetur artis natura, quæ indifferens eſt ad utrumque. Peccabit quidem orator, niſi ad illum finem utatur, ad quem à Deo eſt

deſtinata:

deſtinata: ſed interea non deſinet eſſe orator, quia id nomen obtinet, non à recto, aut pravo artis uſu, verùm ab eâ, quâ præditus eſt, facultate. Et ſanè omnium hæc habituum dianoëticorum natura eſt, ut ſeparari poſſint à virtute morali. Nihil igitur cauſſæ eſt, cur excipiatur facultas oratoria, quaſi una hæc conſiſtere non poſſit abſq; morum probitate. Multùm quidem valent τὰ ἤθη, cùm in vitâ relucent oratoris; verumtamen haut iccirco ἁπλῶς exiguntur. Scio Menandrum quoque aliud ſenſiſſe, adeò quidem, ut ei, quod συνέργον † eſt, tribuerit quod eſt τοῦ ἔργου *. Ait enim, † cooperans. * operæ.
Τρόπος ἐσθ' ὁ πείθων τοῦ λέγοντος, οὐ λόγος †. † Perſuadent mores dicentis, non oratio.

Verùm meritò contra hanc ſententiam diſputat Plutarchus libro, quo inſtruit adoleſcentes ad lectionem poetarum; itémque altero, quo præcepta adfert de regendâ Rep. Neque, quod putavit Fabius, definitioni iſti patrocinatur Maro, cùm I. divini operis oratorem ſuum vult, tum gravem eſſe meritis ac pietate, tum dictis regere animos, ac pectora mulcere. Neque enim negamus, plurimum ad perſuadendum momenti adferre, ut jam antè de probitate alicuius inhærcat opinio animis auditorum; verùm illud negamus, eum, cui hoc lib. 12. cap. 2.

deſit, oratorem dici non poſſe. Neque ratio ſolùm, ſed experientia ipſa Fabio repugnat. Nam, ut de Critia, & Alcibiade, nihil dicam; nihil item de Tiberio Graccho, atque Caio Carbone, viris eloquentibus, at civibus pernicioſis: fortaſſe nec ipſum Demoſthenem, nec Ciceronem, quibus tamen nemo magis poſſit,

Sillius lib. 2. *Voce movere fora, atque orando, & fingere mentes,*

inter bonos habeat bonus vitarum cenſor. Lib. 12. c. 1. Verùm ſanè ut falſa, ac, quod Fabius cenſet, ab inimicis conficta ſint pleraque eorum, quæ de utroque horum legimus: negari tamen non poteſt, in plurimis id oratoribus contingere. Ac videri quoque poſſit eò reſpexiſſe Herennius Senecio, † lib. 4. epiſt. qui, ut apud Plinium † legimus, Catonis definitionem ſatiricè invertebat, oratorémque definiebat, *virum malum dicendi imperitum*. Non tamen nunc eo me tuebor. Neque enim non video, eloquentiam quoque eâdem à Senecione adimi oratori. At quid eſt, quod dici queat ad iſtud Raphaelis Volaterrani lib. XXXIV: *Ego*, inquit, *collatis veterum ac novorum exemplis, quæque legi, partim etiam vidi,*

vidi, adfirmare auſim, pauciſſimos viros bonos eloquentes inveniri. Contra hæc objicitur à Fabio, atque aliis, quod homines improbi eligant deteriora; quod eſt inſipientis: at eloquentiam eſſe copiosè loquentem ſapientiam, eóque eloquentes quoque eſſe ſapientes, ac proinde reapſe ſemper viros bonos, ὅτι τὸν σοφὸν αὐτὸν αὐτῷ μάλιστα δεῖ σοφὸν εἶναι †; ut ait apud Platonem * Socrates: cui Senarius ille concinit,

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός. †

Verùm ficulnum hoc eſt argumentum. Quippe haut aliter, atque in cæteris artibus, in Oratoriâ quoque uſu venit. In illis multos reperire eſt imprudentes, ſi ſpectes vitæ gubernationem, qui tamen in arte ſuâ ſunt πεπαιδευμένοι ac prudentiſſimi. Sic, ut ibidem Fabius ipſe agnoſcit, Cornelius Ruffinus, civis erat malus, ſed dux utilis: unde eſt quod Scipio eum, licet ſibi inimicum, palàm conſulem ſuffragio ſuo fecit, atque id admirantibus quibuſdam, reſpondit, *à cive ſe ſpoliari malle, quàm ab hoſte venire.* Itidem igitur quiſpiam vir fuerit imprudens, ſed orator prudens: quia aliud eſt prudentia, quâ eſt virtutum omnium moralium regina; aliud autem, quâ ſignificat peritiam,

† quia ſapientem ſibi ipſi imprimis ſapere oportet.

* in Hippia maiore.

† Sapientem ego odi, quiſquis haut ſibi ſapit.

&c accu-

& accuratum judicium in arte aliqua. Verùm dicat fortaſſe aliquis, cadere quidem eloquentiam in virum malum: ſed minimè exſerturam in eo vim ſuam. quanto enim improbi maiore pollent facundiâ, tanto magis ſibi quemlibet cavere tanquam ab οἴνοις μεμιγμένοις *. Sed qui ſic ratiocinantur, duobus nominibus fallunt fallunturque. Neque enim hoc volumus, æquè eum, cuius nota improbitas, quod vult, perſuaſurum, ac ſi probus crederetur: ſed hoc tantùm dicimus, etiam oratorem virum malum eſſe poſſe. Deinde, cùm ſic loquuntur, minimè diſtinguunt inter ſimulatam virtutem, & apertam improbitatem. Atqui licet ſatius ſit, eſſe virum bonum cum Catone, quàm haberi cum Cæſare: faciliùs etiam vir probus, modò par adſit facundia, perſuaſurus ſit, quàm improbus (difficile enim eſt ſic dicere, ut nuſquam erumpat ſimulatio) tamen id minimè impedit, quò minùs perſuadere quis poſſit, etiamſi non fuerit reapſe vir bonus. quia ſufficit virtutis opinio, quam non modò habet, qui virtutem habet; ſed etiam, qui habere videtur. Non longè mihi ab hac ſententia abiiſſe videtur Ludovicus Vives cùm lib. IV. de corruptis diſciplinis ait,

* vinis mixtis.

virum

virum bonum à Catone intelligi, non quidem ex Stoicorum ſententia; ſed eum, qui nullo probro eſt infamis. Quippe nihil prohibet, quò minùs, qui iſtiuſmodi eſt, utut reapſe intercutibus laboret vitiis, oratione tamen ita probos exprimat mores, ut probiſſimus credatur. Imò non id ſolùm oratio efficit, ut orator ipſe probus habeatur, licet improbus ſit: ſed & ii, pro quibus dicit, ſi illis ab oratore tribuatur ſermo viri probi. Argúmento eſſe poteſt, quod M. Antonius C. Norbanum, ſeditioſum furioſumque hominem, liberavit, cùm illi adfinxiſſet optimi civis perſonam. Sed & Tullius oratione iſtiuſmodi defendit Cœlium, cùm eius in optimis diſciplinis ſtudia atque operam in ſpem futuræ probitatis amplificaret. Quamobrem ita ſtatuimus, cùm bona exiſtimatio de vita ac moribus bifariam acquiratur, vitâ, ac oratione: illam quidem artis expertem eſſe, ac utilem oratori, haut tamen neceſſariam; hanc verò, quæ oratione comparatur, & à dicendi magiſtris neceſſariò doceri, & in oratore omnimodis requiri.

CAP. II.

CAP. II.

Rhetoricæ diſtinctio in artem, & facultatem: ſive in ornatricem, quæ Elocutio, & oratricem, quæ Eloquentia dicitur. Vtramque pravâ ſcholarum conſuetudine ante Logicam tradi. Virtutum vitiorumque doctrinam male à Fabio, at Tullio quoque, partem ſtatui Rhetoricæ. Altera Rhetoricæ diſtinctio in germanam, & adulterinam. Quatuor ſpecies πολιτικῆς ἢ ἐμπειρίας, juxta Platonem. Ciceronis lapſus de ſcopo Platonis in Gorgia. Pleraque de ſophiſtis parùm ſincerè à Platone tradita videri.

RHETORICES quoque nomen ὁμωνύμως accipitur. Itaque quemadmodum, cùm in aliis, tum præcipuè in Rhetoris, Sophiſtæ, Scholaſtici, ac Oratoris voce hactenus fecimus; itidem de varia quoq; Rhetorices ſignificatione aliquammulta adferemus. Nam quãdo quid † πολλαχῶς λέγεται, ἀνάγκη τὴν διάνοιαν ἀορίστως ἔχειν: ut præclarè inquit Ariſto-

† multifariam dicitur, neceſſe eſt intellectum indeterminatè ſe habere.

Ariſtoteles 1. de Cœlo †. atque, ut idem ait in Metaphyſ. * τὸ μὴ ἕν τι σημαίνειν, οὐδὲν σημαίνειν ἐστιν : cui ſuccinit Boëthius comm. in lib. de interpret. *Æquivocum omne*, inquit, *per ſe nihil ſignificat, niſi ad quaſque res pro voluntate ſignificantis aptetur.* Quare, ut certi aliquid menti ſe offerat, haut ignorandum, Rhetoricæ nomine interdum intelligi *artem Rhetoricam*, interdum *facultatem*, quæ & *Oratoria* dicitur. Ea autem plurimùm differre, rectè monuit Iulius Scaliger adverſus Cardanum exercitat. 1. Tmemat. 111. Fortaſſe etiam aliquis pro hac ſententia adferat illud Antonii apud Ciceronem lib. 11. de Oratore. Rhetorica *res videtur eſſe facultate præclara, arte mediocris.* Verùm non dubiū eſt, quin paullò aliter, ac nos, artis ac facultatis nominibus utatur Cicero. Sanè ars Rhetorica, ut à nobis hoc loco accipitur, ſolùm docet ornatum ſermonis, ac proinde tota eſt in Elocutionis præceptis. Perperam enim adjiciunt quidam pronunciationē, cùm hæc tantùm ad oratoriam dictionem pertineat, non ad quemlibet ſermonem; neque etiam ſpectet internū orationis ornatum, ſed foris adveniat; ideoq; propria ſit, tum oratoris, tum phonaſci ac hiſtrionis, à quibus eam orator olim

† cap. 10. cont. 110.

* haut ſignificare unum quid, eſt nihil ſignificare.

olim diſcebat. At facultatis oratricis ſive oratoriæ (utroque enim modo ῥητορικὴν à quibuſdam olim vocatam docet Fabius) diſpar ratio eſt. Nam quia eius ſcopus eſt perſuadere, eò neceſſe eſt, ut doceat inventionem argumĕtorum ἠθικῶν, λογικῶν, καὶ παθητικῶν, quomodo item argumenta argumentationéſque diſponi oporteat, quibus verborum ſententiarúmque luminibus utendum, ac denique, quæ apta ſit rebus pronunciatio, ſive actio. Vt paucis comprehendam, Ars elocutionem ſolam, facultas univerſam eloquentiam ſibi propoſitam habet: eóque differunt, ut totum & pars. Atque hinc alterum quoque diſcrimen conſequitur. Nam ad artem Rhetoricam, ut de hâc priùs dicam, tutò admittitur, quiſquis cùm Grammaticæ artis imbibit præcepta, tum logicæ quoque hauſit elementa.

Meritò autem de logica addo. Nam abſque huius diſciplinæ notitiâ intelligi non poteſt, an definitiones diviſionéſque conformes ſint ſuis κριτηρίοις; vel quâ methodo ars tradatur. Adde quod ut in cæteris diſciplinis, ita in hac quoque neceſſarius eſt vocabulorum Logicorum uſus: abſque quorum intelligentia non minùs penè ani-

mus caligabit, quàm ſiquem ignotâ loquentem linguâ audiamus. Quod de vocabulis huiuſmodi dixi, id vel ex ſolâ tropologiâ luce ipsâ clariùs parebit. Tropi diviſionem primariam ſpectemus. At debet ea inſtitui juxta Locorum Topicorum diſtributionem; uti ſuo loco oſtendimus. Singulorum quoq; Troporum diſtributionem conſideremus. Atqui nec Metonymiæ, aut Synecdoches ſpecies intelligat quiſquam, qui neſciat, quid ſit cauſa efficiens, materialis, formalis, finalis; genus, ſpecies; totum eſſentiale, integrale &c. Quanto igitur minùs audiendi, qui nō ſolùm Elocutionis doctrinam, ſed univerſum facultatis oratoriæ penum aperiunt necdum Logicæ initiatis: quaſi, ut cætera mittam, Loci ſpeciales, qui à Rhetore traduntur, intelligi poſſint abſque generalibus: aut quaſi non ſubinde Oratori argumenta petenda ſint ex communiſſimis Dialecticorum Locis.

Atque ex his ſatis paret, ad artem Rhetoricam unius ſolùm alteriuſq; artis, Grammaticæ puta ac Logicæ, notitiam requiri. Porrò videamus, quanto pluribus ſit opus, priuſquam intromitti quis poſſit intra ſacraria Oratoriæ facultatis. Id optimè nos docet Theo, qui ſic progymnaſmata ſua

auſpicatur: οἱ * μὲν παλαιοὶ τῶν ῥητόρων, καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκότες, οὐκ ᾤοντο δεῖν ἐφικέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς, πρὶν ἀμωσγέ πως ἅψασθαι φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπλησθῆναι μεγαλονοίας. Pleniùs eiuſce rei cauſſam exponit autor dialogi de oratoribus, Tacito vulgò tributi: *Veteres intelligebant opus eſſe, ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de juſto & injuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis ferè de æquitate; in deliberationibus de honeſtate dicimus; ita ut plerúmque hæc ipſa invicem miſceantur, de quibus copioſè, & variè, & ornatè, nemo dicere poteſt, niſi qui cognovit naturam humanarum, & vim virtutum, pravitatémq. vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur.* Ex his eiuſce ſcriptoris verbis non obſcurè ratione͂ cognoſcimus, cur olim oratores præſtantiſſimi prodierint, non è Rhetorum officinis, ſed è philoſophorum ſcholis. Ita Cicero de ſe ipſo teſtatur in Oratore: *Fateor me oratore͂, ſi modò ſim, aut etiam quicumq. ſim, non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatiis exſtitiſſe.* Et paullò pòſt ſubjicit idem: *Etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit Oratoribus,* Socra-

* Antiquiora-to res, ac imprimis, qui hac laude celebrantur, haut putarunt decere, ut quis adſpiret ad ſtudium eloquentiæ, priuſquam quadamtenus attigerit ac guſtârit philoſophiam ſeſeque eâ, quæ inde hauritur, implêrit animi magnitudine.

Socrates; quòd is Anaxagoræ Phyſici fuerit auditor; à quo cenſet eum, cùm alia præclara quædam, & magnifica, didiciſſet, uberem & fœcũdum fuiſſe, gnarúmq; (quod eſt eloquentiæ maximũ) quibus orationis modis quæq; animorum partes pellerentur. Quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt: cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequẽs fuerit Platonis auditor. Hactenus Tullius. Fabius * verò ne ſcribere quidem dubitavit, virtutum vitiorúmq; doctrinã eſſe Rhetoricæ facultatis partẽ: quod verò Oratores neceſſe habeant plurima petere à Philoſophorũ lectione, id vitio factum eſſe Oratorum, qui quidẽ illis ceſſerint optimâ ſui operis parte. Sed quantopere in eo fallatur Quinctilianus, neſcire non poteſt, qui ſciat, aliud eſſe intelligẽdi, aliud dicendi diſciplinam: in quo etiam lapſus Tullius: ut qui duo hæc diſtingui vulgò cõqueratur, ac eo quidẽ in libro, in quem ſe contuliſſe ait, † quicquid de dicendo judicii haberet. Atq; ex his ſatis paret, quid diſcriminis ſit inter artẽ Rhetoricam, ac facultatem. Porrò quæ hactenus de facultate oratoria diximus, quæq; deinceps de ea tradituri ſumus, ea intelligi debent de Rhetorica germana, non autẽ illa aſſentatrice. Quæ diſtinctio petita eſt ex Platonis Gorgia, ubi optimè nobis ob

*lib. 1. cap. 1. lib. 2. cap. ult. & lib. 10. cap. 1.

in Oratore.

† lib. 6. epiſt. 18. quæ ad Leptam.

oculos ponit naturam, tum veræ, tum adulatricis Rhetòricæ. Duplicem enim ait eſſe πραγματείαν, ſive παρασκευὴν, h.e. efficiendi modum ac viam: videlicet τέχνην, ſive artem, & ἐμπειρίαν, ſive experientiam, aut peritiam experientiâ ortam. Τέχνη ei eſt πραγματεία, ſive παρασκευὴ μετὰ λόγου, προμήθειαν ἔχουσα τοῦ βελτίστου, χρήσιμος εἰς βίον, φύσιν, καὶ αἰτίας τῶν ὄντων γιγνώσκουσα: id eſt, *ratio ſive via cum ratione conjuncta, quæ certo conſilio optimum ſibi finem proponit, utilis ad vitam, & rerum naturam ac cauſſas cognoſcens*. Quæ definitio non eſt artis propriè ac preſsè acceptæ (quam ex Ethicis Nicomachiis diſcere eſt) ſed latiùs ſumtæ, ut etiam comprehendit diſciplinas, quæ propriè *ſcientiæ* nominantur. Ad artes pertinere ait quatuor ſpecies πολιτικῆς, quarum duæ animum, totidem corpus reſpiciant. Animum curat νομοθετικὴ ſive legislatoria, & δικαστικὴ ſive judicialis: illa leges conſtituit, quibus in animo conſervetur habitus naturæ conſentaneus: hæc moderandis judiciis præeſt, ut animus lapſus ad integritatem reducatur. His reſpondent duæ, quæ corporis curam gerant. Nam quod in animo eſt νομοθετικὴ, id eſt in hoc γυμναστικὴ, ſive exercitatoria; quodque in

illo

illo δικαςικὴ, id hic ἰατρικὴ, ſive medicina. γυμναςικὴ enim valetudinem corporis conſervat, ἰατρικὴ reſtituit. Arti, ut diximus, opponitur ἐμπειρία, ſive τριβὴ, quæ Platoni eſt πραγματεία ἀλογός τε καὶ ἄτεχνος, στοχαζομένη τὸ ἡδὺ ἄνευ τοῦ βελτίστου, μνήμη σωζομένη τοῦ εἰωθότος γίγνεσθαι, *agendi modus quidam, nulla ratione & arte inſtructus, collimans ad voluptatem non propoſito ſibi optimi fine; memoria nempe eorum, quæ fieri ſolent.* Ad ἐμπειρίαν refert quadruplicem ματαιοτεχνίαν, quarum genus, atque, ut ipſe vocat, κεφάλαιον ſit κολακεία, ſive adulatio. Singulas autem ſpecies κολακείας ſingulis docet artibus reſpondere. Gymnaſticæ quidem ἀντίστροφον facit κομμωτικὴν, ut quæ ita corpus fucare componeréque doceat, ut quis ſanus videatur: medicinæ opponit ὀψοποιητικὴν, quæ cupediis ac gulæ famulatur: legali ait reſpondere σοφιστικὴν, ut quæ ſapientiam fuco quodam ementiatur: δικαςικῆ denique ῥητορικὴν, quæ gratiam, aurámque popularem venetur, non propoſito ſibi publicæ utilitatis fine. Ex his colligit Plato, Rhetoricen eſſe εἴδωλον † partis Politicæ, nempe δικαςικῆς; cui κολακευτικὴ * hæc Rhetorice opponitur. Solet autem olim hâc de Platonis ſentẽtiâ acriter diſpu-

artium vanitatem.

† ſimulacrum.

* adulatrix.

tari, quod nos ignorare non ſinit Lucianus, ut qui in Bis accuſato tradat, in diatribis ventilari cōſueviſſe, num anima ſit immortalis; quot heminas ſinceræ & immutabilis ſubſtantiæ Deus, cùm mundum fabricaret, infuderit crateri, in quo omnia temperabat; tum autem, num Rhetorica ſit politicæ particulæ imago, ac adulatoriæ pars quarta. Non dubium autem, quin optimè ſolvatur hæc quæſtio diſtinctione utriuſque Rhetoricæ: quippe quod tantùm verùm ſit de illa adulatrice; cuius iccirco (ut hoc ipſo dialogo docet Plato) nullus ſit uſus in bene conſtituta Republicâ. Nempe, ut è junioribus optimè optimus rhetor Io. Sturmius * monuit, Sophiſtarum Rhetorice duo docebat adoleſcentes: unum erat, omnibus diſputando adverſari, quoties vellent: quâ ratione conſequebantur, ut nulli cederent, nihil concederent, omnia contra omnes diſſentientes defenderent. Alterum erat, adulari omnibus, quibus vellent: quo pravo artificio cùm Anytas & Melitus, Sophiſtarum iſtorum diſcipuli, uterentur adverſus Socratem, optimus eius ætatis vir ad cicutam damnatus fuit. Spiſſus verò eſt error Marci Ciceronis, qui quæcunque in Gorgia

* Antipappi quarti lib. 2. pag. 48. & 49.

Gorgia à Platone in perſona Socratis diſputantur, ea putavit de verâ facultate oratoriâ intelligi debere. Sic enim apud eũ loquitur Craſſus in primo de Oratore: *Multi erant prætera præclari in Philoſophia, & nobiles, à quibus omnibus unâ penè repelli voce oratorem à gubernaculis civitatis, excludi ab omni doctrinâ rerúmque maiorum ſcientiâ, ac tantum in judicia ac conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum, detineri, & compingi videbam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neq; harum diſputationum inventori & principi longè omnium in dicendo, graviſſimo & eloquentiſſimo Platoni, cuius tum Athenis diligentiùs legi cum Carneade Gorgiam: quo in libro in hoc maximè admirabar Platonẽ, quòd mihi in oratoribus deridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur.* Hæc Tullius. Sed quo pacto veriſimile fiat, à Platone genuinam rideri Rhetoricen, qui non ſolùm aliter multò judicet in Phædro, ſed etiam Philoſophorum omnium fuerit ῥητορικώτατος? Adde quod eodem dialogo meminerit Plato alterius Rhetoricæ, quam diſertim ἀληθινὴν * appellat. Omnino igitur ea intelligenda Rhetorice, quæ in dicẽdo gratiam ac voluptatem ab honeſtate ſejunctam aucupatur: quam acriter adeò reprehendit

* veram

atque exagitat Plato, quia ſola ferè tum temporis excolebatur à Sophiſtis, atque iis, qui Remp. gubernabāt. Senſit idem Quinctilianus, cuius hæc verba lib. II. cap. XV. *Quidam Rhetoricen, neque vim, neque ſcientiam, neque artem, putaverunt: ſed Critolaus uſum dicendi. nam hoc τριβὴ ſignificat. Athenæus fallendi artem. Plerique autem, dum pauca ex Gorgiâ Platonis à prioribus imperitè excerpta, legere contenti, neque hoc tantùm, neque alia eius volumina, evolvunt, in maximum errorem inciderunt: creduntque eum in hac eſſe opinione, ut Rhetoricen, non artem, ſed peritiam quandam gratiæ ac voluptatis exiſtimet: & alio loco civilitatis particulæ ſimulachrum, & quartam partem adulationis: quòd duas partes civilitatis corpori aſſignet, medicinam, & quam interpretantur exercitatricem: duas animo, legalem, atque juſtitiam: adulationem autem medicinæ, vocet coquorum artificium: & exercitatricis, mangonum, qui colorem fuco, & verum robur inani ſaginâ mentiantur: legalis, cavillatricem: juſtitiæ, Rhetoricen. Quæ omnia ſunt quidem ſcripta in hoc libro, dictáque à Socrate; cuius perſonâ videtur Plato ſignificare, quid ſentiat: ſed alij ſunt eius ſermones ad coarguendos, qui contrà diſputant, compoſiti.*

quos

quos ἐλεγκτικοὺς vocant: alij ad præcipiendum, qui δογματικοὶ appellantur. Socrates autem, ſeu Plato, eam quidem, quæ tum exercebatur, Rhetoricen, talem putavit. nam & dicit his verbis, τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ὑμεῖς πολιτεύεσθε: non veram autem & honeſtam intelligit. Itaque diſputatio illa contra Gorgiam ita clauditur, οὐκοῦν ἀνάγκη τὸν ῥητορικὸν δίκαιον εἶναι, τὸν δὲ δίκαιον βούλεσθαι δίκαια, καὶ πράττειν. Ad quod ille quidem conticeſcit, ſed ſermonem ſuſcipit Polus, juvenili calore inconſideratior; contra quem illa de ſimulachro & adulatione dicuntur. Tum Callicles adhuc concitatior, qui tamen ad hanc perducitur clauſulam, τὸν μέλλοντα ὀρθῶς ῥητορικὸν ἔσεσθαι, δίκαιον ἄρα δεῖ εἶναι, καὶ ἐπιστήμονα τῶν δικαίων, ut appareat Platoni, non Rhetoricen videri malam; ſed eam veram, niſi juſto ac bono, non contingere. Adhuc autem in Phædro manifeſtius facit hanc artem conſummari citra juſtitiæ quoque ſcientiam non poſſe: cui opinioni nos quoque accedimus. An aliter defenſionem Socratis, & eorum, qui pro patria ceciderant, laudem ſcripſiſſet? quæ certè ſunt oratoris opera. Sed in illud hominum genus, quod facultate dicendi malè utebatur, invectus eſt. Nam & Socrates inhoneſtam ſibi credidit orationem, quam ei Lyſias reo compo-

 ſuerat:

ſuerat: & tum maximè ſcribere litigatoribus, quæ illi pro ſe ipſi dicerent, erat moris: atque ita juri, quo non licebat pro altero agere, fraus adhibebatur. Doctores quoque eius artis parùm idonei Platoni videbantur, qui Rhetoricen à juſtitia ſepararent, & veris credibilia præferrent. nam id quoque dicit in Phædro. Hactenus Fabius. Porrò præter ea loca, quæ Fabius annotavit, alia quoque obſervavit doctus Platonis interpres, Ioannes Serranus, quæ apud eum legi poſſunt †. Nec enim neceſſarium puto, ut omnia cum pulviſculo huc congeramus: præſertim cùm ea, quæ hactenus diximus, abunde oſtendant, minimè aliam damnari Rhetoricen, quàm eam, quæ à Sophiſtis tradebatur. Quos inter magnum ſemper nomen fuit Gorgiæ Leontini, à quo huius Platonis dialogo nomen. Item Protagoræ Abderitæ, à quo alteri dialogo nomen fecit idem Plato. Et Prodici Cei, Hippiæ Elienſis, pluriùmque aliorum, quemadmodum cùm ex Fabio & aliis inferiùs docebimus, tum Platone ipſo, qui paſſim eos traducit. quamquam is fortaſſe non omnia ſatis ſincerè de iis ſcribit, verùm pluſcula tradit ambitioſè: uti quoque cen-

† argumento in Platonis Gorgiam.

ſet

ſet Dionyſius Halicarnaſſenſis epiſt. ad Cn. Pompeium.

CAP. III.

De definitione Rhetorices, ac ſingillatim de genere. Facultatum quæ ſit natura, oſtenditur. Refelluntur cùm veterum multi, tum è junioribus Zabarella.

RHETORICE, ut à Semone illo Ariſtotele edocti ſumus, Δύναμίς ἐστι περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανὸν: *Facultas videndi in unaquáque re, quod in ea eſt ad perſuadendum idoneum:* ſive, ut Fabius transfert lib. II. cap. XV. *Vis inveniendi, quid in quaque re poſſit eſſe perſuadibile.* Patrocles ſimiliter (ut idem ait) definivit, niſi quòd omiſerit, *in quaque re.* Vim enim vocat inveniendi, quod ſit in oratione perſuadibile. Nec longè abit illa apud Ammonium, † & Aphthonii Scholiaſtem *, Ῥητορική ἐστι δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ, τέλος ἔχουσα τὸ εὖ λέγειν, *Rhetorice eſt orationis ad perſuadendum*

† præfat. in Porphyrium.
* Initio prolegomenorum.

dendum apta vis quædam cum arte conjuncta in cauſſis civilibus, cuius finis ſit bene dicere. Multa autem in Ariſtoteleâ illâ definitione culpant multi; eoſque inter Hilario, monachus Veronenſis; cuius Rhetorices Hermogenicæ compendium, vel diſpendium potiùs, olim editum ab Aldo. Quare me curæ pretium facturum puto, ſi ſingulas definitionis partes excutiam. Genus igitur Rhetoricæ eſt δύναμις, quod alii transferunt *facultatem*, alii *poteſtatem*, alii *vim*, ut Fabius. Sic enim inquit lib. II cap. XV. *Quod ego vim appello, plerique poteſtatem, nonnulli facultatem vocant; quæ res ne quid afferat ambiguitatis, vim dico τὴν δύναμιν.* Cicero non ſemel *facultatem* vertit; quemadmodum & conjunctim *vim & facultatem* transfert I. de Oratore, cùm ait: *Cúmque eſſet omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes diſtributa.* Aben-rois interpres in libello de Beatitudine animæ cap. II appellat *poſſibilitatem*: quam à potentia bifariam differre tradit; primùm quòd *poſſibilitas* tribuatur ſubjecto; *potentia* autem referatur ad formam, ad quam eſt præparatio. Deinde quòd non ſit neceſſe poſſibilitatem exire in actum; at potentia ſemper redigatur ad actum. Ita potentiæ eſt, quòd

quòd ignis urit; quia non poteſt non urere: poſſibilitatis eſt, quòd homo ambulat; poterat enim non ambulare. Δύναμις igitur (quam vocem Plautus, ſi locus eſt ſanus, uſurpat quoque Pſeudolo †, ubi *olivi dynamin* legitur in vulgatis) non ſignificat hoc loco potentiam, ut quæ ad unum determinetur: verùm poſſibilitatem, vel, ut Latinè magis dicamus, facultatem, ſive poteſtatem, quæ jus habet in contradicentes actiones: unde eam neceſſitati opponit Anſelmus, Cur Deus homo lib. II. cap. X. Imprimis verò huc facit locus iſte Alexandri Aphrodiſienſis præfatione in primum Topicorum: ὁ δὲ Διαλεκτικός τε καὶ Ῥήτωρ, ὁμοίως τὴν τῶν ἀντικειμένων δεῖξιν σκοπὸν ἔχουσι. διὸ καὶ δυνάμεις αὐτὰς καλοῦσι. τὸ γὰρ κυρίως δυνάμενόν τι, τὰ ἀντικείμενα δύναται *. Quibus verbis clarè docet, eam eſſe facultatis cuiuſque conditionem, ut æquè reſpiciat utrumque contrarium: quomodo & Rhetoricæ, & Dialecticæ, quæ duæ ſolùm ſunt facultates, docent tueri utrámque partem. Sanè quod de Academia dicit Lucianus in Bis accuſato, id de utrâque facultate verum eſt; quia & Orator, & Dialecticus, ἀεὶ πρὸς ἀμφοτέρους παρασκευάζει τοὺς λόγους, καὶ τοῦτ᾽ ἀσκεῖ, τἀναντία καλῶς δύνασθαι λέγειν: *in utrámque*

† act. I. ſc. 2.

* Dialecticus quidem, atque Rhetor, ſimiliter propoſitam habent contrariorum de nonſtrationem. Iccirco & eas facultates ſeu poteſtates appellant. Quippe propriè aliquid poſſe dicitur, quod contraria poteſt.

Digitized by Google

utrámque ſemper partem paratam habet orationem, atque in eo etiam ſeſe exercet, ut contraria poſſit tueri. Quin malè aliquando audivit Ariſtoteles ob traditum hoc artificium. Nam cùm Caſſander Antipatrum, patrem ſuum, abſentem defenderet, argumentum contra ſe allatum refellens à contrario; Alexander Magnus, cognito artificio, ſubridens, hæc, inquit, aſtuta illa & fallax ratio Ariſtotelis eſt, in utramque partem argumentandi. Ita Plutarchus in Alexandro ſub exodium libri. Verùm facultatem quidem requirit Ariſtoteles defendendi in utrámque partem, at non voluntatem, *οὐχ ὅπως*, inquit † *ἀμφότερα πράττωμεν (οὐ γὰρ δεῖ τὰ φαῦλα πείθειν) ἀλλ' ἵνα μήτε λανθάνῃ πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου χρωμένου τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως, λύειν ἔχωμεν* *. Porrò ex hâc facultatis conditione conditionem alteram elicit Aben-roes, ut non neceſſariò conſequatur ſuum finem; quomodo nunc ſuperior, nunc inferior diſcedit Orator; neque ſemper victoriam obtinet Dialecticus.

† lib. 1. Rhetor, cap. 1.

* non ut utraque faciamus (non enim oportet mala perſuadere) ſed ne lateat, ut ſeſe habeant, atque alio utente rationibus ipſis haut juſtè, ſolvere poſſimus.

Quibus Rhetoricæ genus eſt, vel *ſcientia*, vel *ars*, hi vel genus conſtituunt, quod

quod genus non eſt, vel non adſignant genus proximum. Primum illud fecit Ariſton, Critolai Peripatetici diſcipulus: cui (ut Fabius lib. II. cap. XV. teſtatur) Rhetorice definitur, *Scientia videndi, & agendi, in quæſtionibus civilibus, per orationem popularis perſuaſionis*. Item alii, Fabio approbante, ibidem, *Rhetorice eſt ſcientia bene dicendi*. Verùm *ſcientia* genus non eſt, quia ea eſt rerum neceſſariarum; Rhetorice autem potiſſimùm verſatur circa humanas actiones, quæ ſunt contingentes. Quod ſi latè quis ſcientiæ vocem accipi dicat pro quavis diſciplina: jam quidem Rhetorica rectè *ſcientia* appellabitur; minimè tamen per eam poterit definiri; quia in definitionibus, quando licet, propriè & preſsè vocabulis uti oportet. Artem verò eſſe Rhetoricam, negari non poteſt, idque non tantùm, quia Plato in Gorgia, Ariſtoteles lib. I. Rhetor. & Cicero lib. II. de Oratore, eam artem vocent; (quippe videri queant latiùs hoc uſi vocabulo, pro quavis peritia: quomodo & ſcientiam vocari poſſe dicebamus) verùm imprimis, quia cum rectâ ratione efficiat orationem, eóque omnino

omnino ei competat Ariſtotelica artis definitio, quæ eſt lib. VI. Ethic. Nicomach. cap. IV. Sed hoc genus eſt remotum, ut quod genus ſit ipſius δυνάμεως; cùm artium aliæ finem habeant ὡρισμένον, ſive determinatum; aliæ non habeant, ut quæ dicuntur στοχαστικαί, quia conjecturis plurimùm utantur: cuiuſmodi artes propriè ſunt δυνάμεις, ſeu facultates. Rhetoricam verò eſſe στοχαστικήν, cùm antè oſtendimus, tum & Plato ſcripſit in Philœbo. Non igitur proximum genus adferunt, quibus definitur *ars rectè dicendi*: aut Theodorus Gadareus †, à quo definiebatur, *ars inventrix, & judicatrix, & enunciatrix decente ornatu, ſecundùm mentionem eius, quod in quoque poteſt ſumi perſuadibile in materia civili*. Ac longè minùs genus erit τριβή, ſive uſus: quanquam Critolao Peripatetico, Fabio * teſte, definiatur *uſus dicendi*. Idem judicium eſto de ἐμπειρία, quod eſt experiẽtia, ſeu peritia ab experientiâ nata: quomodo Socrates Rhetoricen appellandam ait apud Platonem in Gorgiâ; ubi & diſertim negat, Rhetoricen eſſe artem. Sed (uti ſuperiùs fusè oſtenſum) diſputat hoc dialogo Socrates adverſùs Rhetoricen adulterinam, ſeu adulatricem, quam ματαιοτεχνίαν

† apud Fabium lib. 2. cap. 15.

* lib. 2. cap. 15.

πιθοποιΐαν veriùs, quàm τέχνην eſſe cenſet.

Stoici Rhetoricen virtutem eſſe docent, eamque ſententiam acriter defendit Fabius lib.II. cap.XX. Verùm Rhetoricen non eſſe virtutem (moralem dico, non dianoëticam) argumento eſt, quòd hac abuti poſſimus. unde idem Fabius lib. XII. cap. II. *Facultas dicendi, ſi in malos incidit, ipſa judicanda eſt malum. Peiores enim illos facit, quibus contigit.* At, uti Philoſophi conſentiunt, omnium rerum abuſus eſt, præterquam virtutis. Quod ſi quis virtutem dianoëticam intelligat; jam non adferet genus proximum; cùm Ariſtoteles eam in Nicomachiis dividat in νοῦν, ſcientiam, ſapientiam, prudentiam, & artem. Zabarella lib. de natura Logicæ, Rhetoricen vult eſſe habitum inſtrumentalem. Verùm non minùs habitus inſtrumentales, quàm principales; ſub illis quinque habitibus (quos Ariſtoteles in Ethicis enumerat) continentur: eóque, ſeu quis Rhetoricen ἁπλῶς habitum, ſeu limitatè-inſtrumentalem habitum appellat, non adfert genus proximum: cùm habitus quidem artis, ars autem genus ſit facultatis, uti vidimus. Contra ſententiam hanc Zabarellæ, habitus inſtrumentales ex habituum ab Ariſto-

tele recenſitorum numero excludentis, pluribus agimus ſingulari libro de Logicæ ſubſtantiâ ac conſtitutione.

CAP. IV.

DE SVBIECTO RHETORICÆ. *Triplex notio ſubiecti, tertiáq; in tres alias diſtinguitur. Diverſum eſt obiectum oratoriæ* θεωρίας, *quàm* πράξεως. Θεωρίας *obiectum, Res omnes; obiectum, inquam, commune & adæquatum: ſed proprium obiectum, Quæſtio civilis; maximéq; proprium, Hypotheſis. Quâ ratione Dialectice & Rhetorice* ἀντίστροφοι *dicantur. Majoragius refellitur: item Bern. Mirandulanus.* Σοφιστική, ἐριστική, διαλεκτική, καὶ πειραστική, *à rhetorica ut differant. Quâ mente rerum omnium notitia in oratore requiratur ab antiquis. Muretus refutatur. Aphrodiſæus cum Ariſtotele conciliatus. Quæ orator de rebus naturalibus diſputat, ea plurimùm, non ſemper, applicare ad quæſtionem civilem.*

lem. Philoſophorum ſermo non convenit oratori, uti nec eccleſiaſtæ Chriſtiano. Diſcrimen inter θέσιν *&* ὑπόθεσιν, *&* *quomodo hæ vocentur à Latinis. De corrupto Tranquilli loco adſenſum Fabro. Cauſſæ nomen antiquius, quàm controverſiæ. Minùs aptè controverſiam dici, quàm* ὑπόθεσιν. *Controverſia preſſè ſumta ſuaſoriis opponitur. Malaſpinæ error. Ariſtotelis & Theophraſti libri* περὶ θέσεων. *Circumſtantiæ vox proba. De numero circumſtantiarum vulgaris opinio diluitur. Scaligeri de eodem judicium expenditur. Rhetoricen modo conſiderandi differre à diſciplinis circa eandem materiam verſantibus. Apollonius Rhetor refutatur.*

DIFFERENTIA, quâ in aſſignatâ definitione hæc facultas à Dialecticâ cumprimis diſtinguitur, tria tangit: ſubjectum, finem, officium. Nam cum vel à ſubjecto, vel à fine, vel ab utroque, differentia ſumi ſoleat; quemadmodum Am-

Digitized by Google

monius docet præfatione in Porphyrium: Ariſtoteles hac definitione non utrumque ſolùm, ſed officium inſuper eſt complexus. Eſt autem ſubjectum triplex; in quo, de quo, & circa quod. *Subjectum in quo* eſt ſubſtantia ratione accidentiũ, quæ inſunt; unde & *ſubjectum inhæſionis* dicitur. Hac notione, Rhetorices idem eſt ſubjectum, quod cæterorum habituum: nempe animus humanus. *Subjectum de quo* eſt, cui aliquid attribuitur; unde alio nomine dicitur *ſuppoſitum*, aut *ſubjectum prædicationis*: quomodo *ſpongia* ſubjectum eſt in hoc pronunciato: *ſpongia eſt* ζωόφυτον, *ſive plantanimal*, ut transfert Budæus *. Hæc ſubjecti ſignificatio non facit ad præſens inſtitutum, quia ſermo eſt de quæſtione ſimplici, non complexâ. *Subjectum circa quod*, eſt objectum, ſive περὶ ὃ καταγίνεται ἐπιστήμη ϗ τέχνη †, ut Ammonius * deſcribit. A quibuſdam *ſubjectum occupans* nominatur. Hoc loco ſubjectum poſtremo accipitur modo. Sed is ipſe in tres alios, quaſi ramos, diffunditur. Interdum enim uſurpatur ampliſſimâ ſignificatione pro quacunque re conſideratâ in quavis diſciplinâ: quomodo Phyſicis corporis naturalis principiis, aut affectionibus, ſubjecti nomen tribuitur. Ita

* Prioribus annot. in Pandect.

† circa quod ſcientia aliqua, vel ars, verſatur ac elaborat.

* Præfat. in Porphyr.

Ita anima ſtatuitur eſſe ſubjectum trium librorum de animâ; quod ἀκύρως * dici poteſt, licet propriè corpus animatum ſit ſubjectum, cuius principium eſt anima. Item in Parvis, ut vulgò vocant, Naturalibus, non dubitant interpretes ſubjecti nomine appellare, ſenſum, memoriam, vigiliam, ſomnum, & ſimiles affectiones. Alter huius vocabuli uſus eſt, cùm intelligitur ſubjectum ſcientiæ propriè dictum, h.e. illud cuius principia & affectiones explicantur ſciendi gratiâ: quomodo corpus naturale eſt ſubjectum Phyſicæ, ens quà ens Metaphyſicæ, &c. Tertiò eſt ſubjectum ſcientiæ practicæ, aut artis, quod proponitur, ut in eo aliquid efficiatur: atque ita ferrum, aut lignum eſt ſubjectum artis fabrilis, anima humana virtutis. Quæ ſignificatio malè à quibuſdam cum ſuperiori cõfunditur, cùm diverſa admodum huius, ac illius ſubjecti, ratio ſit. Nam in ſcientiis contemplativis requiritur plena ſubjecti notitia: in ſcientiis practicis, aut artibus, non item. cuius cauſſa eſt, quòd ſubjectum in his, non ſciendi gratiâ proponitur, ſed operandi. Ita faber haut ſtudet ſcire naturam ferri. Nec Ethico neceſſaria eſt plena notitia partium animæ, ſed quantâ opus ad propoſiti ſcopi

* impropriè.

conſecutionem: ut docet Ariſtoteles cap. ult. lib. 1. Ethic. Subjectum hoc loco accipimus poſtremâ notione; quod ut clarè cognoſcatur, diſtinguendum inter duas officii Oratorii partes, pro quibus ſubjecti ratio variat. Prior officii pars eſt θεωρητικὴ, quâ ſecum cogitat Orator, quæ argumenta ac diſponendi ratio, cuiuſmodi ornatus, aut actio, maximè videatur conducere ad animos impellendos. Altera pars eſt πρακτικὴ; quatenus puta idem orationis inſtrumento ſtudet hominum animos ducere in id, quod velit: quod unâ voce dicimus *perſuadere*. Θεωρίας Oratoriæ objectum eſt quælibet res. Nihil enim eſt, quod non proponere ſibi poſſit orator ad ornandum, copioſéque id explicandum. At πρᾶξις objectum eſt animus illorum, apud quos cauſſam orat. Nam poſtquam orator de optimè formandâ oratione diu ſecum cogitavit, (quod θεωρίαν vocabamus) in publicum prodit, orationéque ad perſuadendum aptâ opinionem quampiam in animis auditorum gignere elaborat. Ariſtoteles utrumque nos objectum docet ſuâ deſcriptione: ſed πρᾶξις quidem implicitè in voce πιθανόν. Nam, quemad-

modum

modum dicebamus, τὸ πείθειν ſive perſuadere nihil eſt aliud, quàm in alicuius animo gignere rei cuiuſquam opinionem. At θεωρίας objectum diſertim Ariſtoteles expreſſit, cùm in definitione ſuâ dicit, verſari oratorem περὶ τὸ ἕκαστον, ceu quamlibet rem: quod pluribus mox oſtendemus. Fortaſſe autem hanc noſtram de duplici Rhetorices objecto ſententiam non incommodè ſic quoque explicabimus; ſi dicamus, orationis objectum internum, quod argumentum vocamus, eſſe rem quamlibet: objectum externum, ſive circa quod verſatur uſus orationis, eſſe animum eorum, apud quos habetur oratio. Oratorem autem circa rem quamvis occupari poſſe, non ſolùm definitione iſtac docet Ariſtoteles: ſed apertè etiam adſerit initio primi Ethicorum; ubi non tantùm Dialecticen, ac Rhetoricen, negat habere γένος ἀφωρισμένον, hoc eſt, materiam certam, atque ab aliis diſtinctam: ſed & Rhetoricen iccirco Dialectices ἀντίστροφον ſtatuit; quod eſt ſimilem, eiuſdemque materiæ. Cicero in Oratore interpretatur, *ex alterâ parte reſpondentem*. Sed cùm id, (quicquid contra Victorium Maioragius dicat) magis contrarietatem oſtẽdat,

Digitized by Google

quàm ſimilitudinem, de qua Ariſtoteles agit, (ut liquidò probant, tum rationes, quas ſubtexit, quòd utraque facultas verſetur circa res omnes, utraque ab omnibus quodammodo cognoſcatur, pluráque alia, quæ inibi affert: tum imprimis, quòd Rhetoricam pòſt diſertim vocet Dialecticæ ὁμοίωμα*) rectiùs profectò Alexander Aphrodiſienſis comment. in lib. 1. Top. & Sextus Empiricus adverſus Mathematicos, ubi de Philoſophia diſputat, interpretantur ἰσόστροφον, h. e. circa res eaſdem verſantem. Totâ autem aberrant viâ, qui eo adſtruere conantur, Dialecticen, & Rhetoricen eſſe eandem numero diſciplinam; quæ ſententia eſt Bernardi Mirandulani, & aliorum quorundam. Sanè ſi valida hæc foret ratio, jam quidem non tantùm Dialectice & Rhetorice, ſed Μεταφυσικὴ, Διαλεκτικὴ, Πειραστικὴ, Ρητορικὴ, Σοφιστικὴ, καὶ Ἐριστικὴ, una eadémque forent diſciplina, cùm hæ omnes verſentur circa res omnes. Verùm hoc ne quidem illi ipſi dixerint, qui Dialecticam & Rhetoricam eandem putant facultatem. Vident enim, diverſimodè res eaſdem ab iis conſiderari. Nam Metaphyſica ratiocinatur ex principiis, ac cauſſis propriis entis: Metaphyſica quoq; tantùm

* ſimilitudinem.

tantùm univerſaliter conſiderat ens quà ens. At tum Διαλεκτικὴ, cui ab Ariſtotele ſubjicitur Πειραστικὴ; tum Σοφιστικὴ, ſub qua ab eodem ponitur Εριστικὴ; tum, de qua agimus, Ρητορικὴ; non ex principiis neceſſariis entis accidentia demonſtrant; ſed ratiocinantur ex communibus accidentibus, quæ probabilia, vel ſunt, vel apparent. Neque tantùm à Metaphyſica hæc quinque differunt; ſed itidem diſtinguuntur à ſe ipſis. Nam Σοφιστικὴ, & Εριστικὴ, argumentantur ex iis, quæ vera apparent; illa quidem lucri cauſſa, ut & Plato ſcripſit in Sophiſta; hæc verò, quò victoriam reportet ab adverſario. Διαλεκτικὴ, Ρητορικὴ, & Πειραστικὴ argumentantur ex probabilibus: ſed Διαλεκτικὴ quidem ex iis, quæ aut omnibus, aut pluribus, aut ſapientioribus videantur probabilia; idque plurimùm cognitionis cauſsâ: Ρητορικὴ tantùm ex iis, quæ omnibus, aut plurimis, probabilia videantur; idque ferè actionis ergò: Πειραστικὴ ex iis, quæ adverſario videantur probabilia; idque ut adverſarii, aut eruditionem, aut dogma exploret. Verùm quomodo Dialectica, ac Rhetorica, differant, infrà pluribus oſtenſuri ſumus.

Quod ſi materia Rhetoricæ eſt τὸ ἕκαςον †, requiritur in oratore rerum omnium cognitio. Nam ſi non omnino verum eſt, quod dicebat Socrates; omnes in iis, quæ ſcirent, ſatis eſſe eloquentes; quantò minùs probabile erit, aliquem in eo, quod neſciat, diſertum eſſe poſſe? Cicero procemio librorum de Oratore: *Ac, meâ quidem ſententiâ, nemo poterit eſſe omni laude cumulatus Orator, niſi erit omnium rerum magnarum atque artium ſcientiam conſecutus.* Et Craſſus apud eundem I. de Orat. *Is erit Orator, meâ ſententiâ, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcúnque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda, prudenter, & copiosè, & ornatè, & memoriter dicat, cum quadam & actionis dignitate.* Et III de Oratore. *Namque illos veteres doctores auctoréſque dicendi nullum genus diſputationis à ſe alienum putâſſe, accepimus; ſempérque eſſe in omni orationis ratione verſatos; ex quibus Elæus Hippias, cùm Olympiam veniſſet, maximâ illâ quinquennali celebritate ludorum gloriatus eſt, cunctâ penè audiente Græciâ; nihil eſſe ullâ in arte rerum omnium, quòd ipſe neſciret.* Idem I. de Invent. *Gorgias Leontinus, antiquiſſimus ferè Rhetor, omnibus de rebus oratorem optimè poſſe dicere exiſtimavit.* At dicas

† res quævis.

dicas fortaſſe, nos ex Oratore facere Hippiam quendam παντοδαῆ †. Sed qui ſic cum animo ſuo ratiocinabitur, neutiquam intelligit, quod Peripatetici omnes ſemper docuerunt, ſingulas quidem diſciplinas ſuis limitibus circumſcribi; ſed, ſi uſum & exercitationem ſpectemus, omnes inter ſe communicationem habere: unde & ἐγκυκλοπαιδεία, h.e. *orbis diſciplinarum*, appellatur. Itaque quod de architecto ſcripſit Vitruvius *, id de Oratore jure optimo diximus. *Non debet, nec poteſt eſſe Grammaticus, uti fuerit Ariſtarchus; ſed non agrammatos: nec Muſicus, ut Ariſtoxenus; ſed non amuſos: nec pictor, ut Apelles; ſed graphidos non imperitus: nec plaſtes, quemadmodum Miron, ſeu Polycletus; ſed rationis plaſticæ non ignarus: nec denuo medicus, ut Hippocrates; ſed non aniatrologicus: nec in cæteris doctrinis ſingulariter excellens; ſed in his non imperitus.* Ridet alicubi hanc Vitruvii opinionem diſertiſſimus Muretus †: ſed eum in præcipitiũ abduxit malè intellecta Rhetorum antiquorum ſententia. Neq; enim ſtatuunt, diſtinctâ omnium cognitione opus eſſe oratori; ſed ſatis eſſe aiunt, ut univerſalem omnium habeat notitiam; modò pleniùs & accuratiùs noſcat ea, de quibus crebrò dicendum eſt.

† omniſcium.

* lib. 1. cap. 1.

† præfat. comment. in 2. Catil.

At,

At, inquiunt, non diſputat orator de Solis magnitudine, an is centies & ſexagies ſexies ſit maior terrâ; quemadmodum dicunt Aſtrologi: an tantus ſit, quantus appâret; quod Heraclitus ſenſit, & Epicurus; quibus & hodie quidã aſſentiuntur, quia, ut aiunt, falli quidem poſſint oculi in corporis opaci magnitudine; at non item decipi queant in corpore lucido: in quo ſanè quàm eos ratio fugiat, uſus quotidianus comprobat. Itidem neque diſſerit (ut aiunt) orator de globorum cœleſtium numero, aut an cœli ſint omnis corruptionis expertes, & ſimilibus, in quibus finis eſt ἡ θεωρία. Verùm non leviter errant, qui ἁπλῶς negant, huiuſmodi materiam ad Oratorem pertinere. Nam multis veterum orationibus doceri poteſt, interdum uſu venire, ut de rebus ex intimâ naturâ petitis dicendum ſit oratori; eúmque id tum facere multò, quàm Philoſophi, explanatiùs, ûberiùs, & ad commune judicium, popularémque intelligentiam, accommodatiùs. Illud interim diffiteri non poſſumus, ut plurimùm, cùm iſtiuſmodi materiam tractat, id facere ſub formâ vel honeſtatis, vel utilitâtis, vel æquitatis; ut ita juridicialis, aliuſve generis induat naturam. Atque inde eſt, quod Alexan-

Alexander Aphrodiſienſis, interpretans iſthæc Ariſtotelis verba, περὶ παντὸς προκειμένου πράγματος †, ſcribat hunc in modum, *Hoc Rhetoricen dividit à Dialectica. Nam Rhetorice non diſputat περὶ παντὸς* *. Neque enim pugnat Alexander cum Ariſtotele, qui Rhetoricen eſſe ait † οὐδενὸς γένους ἀφωρισμένου *: ſed eò reſpexit, quòd res naturales applicet ad quæſtionem civilem. Exemplum capere licet ex oratione, ſeu Lyſiæ, ſeu alterius περὶ τῆς ἀμβλώσεως †, cuius apud Theonem * in progymnaſmatis mentio fit. Ait enim Theo, totâ hac oratione de eo fuiſſe diſputatum, Num homo dici mereatur, quod adhuc utero geſtatur; &, An, quæ abortum mulier provocâſſet, tanquam cædis rea vocari poſſit in judicium: quò pertinet l. Cicer. D. de pœnis. Similis cauſſa fuit, quâ Piſo Germanicum veneno occidiſſe arguebatur: quemadmodum indicat hic locus Plinii lib. XI. Nat. hiſtor. cap. XXXVII. *Exſtat oratio Vitellii, quâ Piſonem reum eius ſceleris coarguit, hoc uſus argumento, palámque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari.* Denique huc pertinet, quod Ariſtides Orator hiemem deſcribit, agens de decem ducibus cremandis.

† de quavis re objectâ.

* de omni re.

† lib. 1. Rhetor. cap. 7. ſive al. 1.

* nullius generis definiti.

† de abortu.

* pag. 16.

Digitized by Google

Quamquam autem plurimùm, uti dicebamus, Orator res naturales accommodet ad quæſtiones civiles: tamen neutiquam id perpetuum eſt: quia etiam non propoſitâ ſibi actione de rebus ad Philoſophiam ſpeculatricem pertinentibus, ornatiùs, quàm Philoſophus, ac quodam orationis quaſi flumine ediſſertabit Orator. Fidem eius rei fecerit Aratus poëta, qui, ut autor eſt Cicero I. de Orat. ex alterius præſcripto de aſtris ſcripſit, cùm ipſe eſſet eius ſcientiæ ignarus. Parem eſſe in medicis rationem, argumento ſunt, quæ Plato in Timæo, cœleſti quadam facundiâ, (ut ſcribit in Apologia Appuleius) de morborum cauſſis diſſerit. Libet hac de re quoque adſcribere judicium Marſilii Ficini in commentario, ſive, vt ipſe vocat, compendio Timæi Platonici: *Poſthæc proſequitur materiam latiſſimè à medicis explicatam de humoribus complexionibuſque, & mirabili humani corporis artificio. Atque elegantiam Platonis in hominis corpore deſcribendo adeò admiratus eſt Bartholomæus Fontius noſter, Rhetor egregius, ut præclarâ oratione probaverit, neque Lactantium, neque Cornelium Celſum, neque Ciceronem ipſum, in re deſcribendâ*

bendâ ad miram Platonis eloquentiam accedere potuiſſe. Denique id ipſum quoque de Theologorum ſermone dictum velim; qui alius in Scholis, alius coram populo eſſe debet. Nam ridiculi planè ſunt, qui Scholarum ſubtilitates afferunt in umbonem: nec rarò etiam ipſa artium vocabula è ſuggeſto popelli auribus obganniunt, nihil penſi habentes, ecquo populi fructu dicant, modò à plebe docti, aut acuti diſputatoris nomen reportent. At aliud eos docere poſſunt Patrum τῶν φιλοσοφωτάτων, καὶ θεολογωτάτων † homiliæ, quibus nihil ῥητορικώτερον *, nihil ornatius, magiſque populare. Quin etiam ex Rhetoricâ forenſi exemplum capere poſſunt. Sanè Demoſthenes longè alio, quàm Philoſophi, utitur ſermone. Et is tamen è Platonis prodierat Schola; uti Cicero adſerit in Oratore, itémque in Bruto, qui eſt de claris Orator. Itémque 1. de Orat. ac idem quoque ſcribunt autor Dialogi de cauſſis corruptæ eloqu. Diogenes Laertius in vita Euclidis, Appuleius apolog. 1. Alcinoi etiam eâ de re teſtimonium ex epiſtola Demoſthenis adductum videre eſt apud P. Victorium lib. XXVI. Var. Lect. cap.

† illi qui in philoſophia aut theologia cæteris antiſtant.

* diſertius.

cap. IV. Tullius quoque hac in re exemplo eſſe poſſit. Is enim in orationibus res è Philoſophiâ penitiſſimâ deproмptas populari circumveſtit orationis genere: imò in Philoſophicis quoque ſcriptis peiùs ferè, quàm fullo ululam, artium odit vocabula: nempe quia non Philoſophorum ſcholis (in quibus longè alia dictio requiritur) ſed civibus ſuis ſe ſcribere profiteretur. Hâc verò in re eandem eſſe rationem Oratoriæ Politicæ, & Eccleſiaſticæ, nemo, puto, ſapiens negabit. Quare, quod nonnulli aiunt, non poſſe ea aliter dici, id ſi ita, uti dicunt, ſentiunt, quid niſi, dum peritiam ſuam pueris, feminis, imperitæ turbæ, probare ſatagunt, prudentibus peritiſque ſuam imperitiam, ſoricis inſtar, produnt? Sin aliter dici poſſe vident, ut à populo intelligantur; quid importunâ φιλοσοφίας jactatione aliud conſequuntur, quàm quod ſibi canere, honorémque ſuum Dei gloriæ poſthabere, ab optimo quoque meritò judicentur? Ac hæc quidem de priori quæſtionum genere dicta ſunto.

Alterum genus eſt πραγματικὸν ſeu civile: circa quod magis propriè verſatur Orator. Dividitur autem quæſtio civilis in infinitam, quæ Græcâ appellatione θέσις vocatur

tur: & finitam, quæ ὑπόθεσις dicitur. Illa Ciceroni dicitur *univerſi generis quæſtio*, aut *propoſitum*, aut *infinitum genus quæſtionis:* hæc verò eidem *cauſſa*, aut *definitum quæſtionis genus*, appellatur. Sed & ὑπόθεσις à Græcis dicitur συνταξις, niſi corruptus ſit Suetonii liber de inluſtribus Rhetoribus. In veteri P. Pithæi libro legitur συνθέσεις; unde à Tranquillo ſcriptum fuiſſe ὑποθέσεις, ſuſpicer cum Nicolao Fabro. Ii qui non multò poſt Ciceronem vixere, *controverſiam* potiùs appellant, quàm *cauſſam*. Falſus hac in re vir eruditus, qui ante annos aliquot Rhetoricas commentationes in lucem emiſit. Scribit enim, à Cicerone utroq; modo appellari. At aliud eum docere poſſunt hæc verba M. Senecæ Rhetoris, *Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeò novum eſt, ut nomen quoque novum ſit. Controverſias nos dicimus. Cicero cauſſas vocabat.* At ſanè laxo nimis vocabulo controverſia vocatur, cùm θέσις quoque ſit *Controverſia*, h.e. quæſtio. Græca vox magis appoſita eſt: quia ὑπόθεσις dicitur, quòd ponatur ὑπὸ τὴν θέσιν, velut ſpecies ſub genere. Illud interim haut prætereundum, interdum Latinos ita preſſè controverſiæ uſos eſſe vocabulo; ut iis

non quamlibet notaret hypotheſin; ſed eam tantùm, quæ generis eſſet juridicialis. Nam, ut ex Marco Seneca, aliiſque cognoſcimus, declamationes eas, quæ conſilia imitarentur, ſuaſorias vocabant; at quæ judiciorum imaginem præbebant, controverſias nominabant.

Porrò θέσις, ut ſcribit Cicero I. de Orat. quærit ſine deſignatione perſonarum, temporum, ac locorum: ubi *deſignationis* nomine quid intelligatur, cuivis conſpicuum videtur. Et tamen vir doctiſſimus, Leonardus Malaſpina, hîc mirè muginatur. Nam putat *deſignationis* vocem à Tullio accipi pro diſtributione, qua ſuus cuiq; tribuitur locus; quomodo idem Tullius lib. IV. ad Atticum epiſt. IV. futurum ſcribit, ut Atticus offendat mirificam deſignationem librorum bibliothecæ: ubi deſignatio, ut Malaſpina ſcribit, *eſt diſtributio, quâ ſuus cuique libro certus propriuſq; locus aſſignatus fuit, ac deſignatus.* Atqui I de Orat. longè aliter *deſignationis* vox uſurpatur. Omnino enim Tullii ſentẽtia eſt; θέσιν quærere generatim,& abſque ullius factum aut rem circumſtantis limitatione. Non defuere autem, qui in controverſiam vocarent, an Orator quoque circa theſin verſetur.

Verùm de eo agere Oratorem, tam clarum eſt, *Quàm ſolis radij eſſe olim, cùm ſudum eſt, ſolent* †. Sanè Theo integras etiam orationes de theſi egiſſe affirmat; uti illam Lyſiæ, ſive alterius cuiuſdam (dubitatum enim de autore, addit) quâ quærebatur, Vtrùm mulierem per vìm ductam retinere oporteat munera ſibi tradita. In ſingulis etiam orationibus generale aliquod quæſtionis caput invenitur; quale idem eſſe ait apud Demoſthenem contra Onetorem de vi, Num quæſtionibus fidem habere oporteat. Item apud Æſchinem contra Timarchum, An rumorum aliqua ſit veritas, aliáque alibi. Interea minimè exiſtimandum, Theſin apud populũ, Philoſophorum more, tractandam Oratori. Nam in hoc quoque genere vitanda omnia admirabilia ſive inopinata; non quia non multa ſint παράδοξα μὲν, οὐδὲ παράλογα *, ut dicebat Cleanthes; verùm quoniam ſubtilitates non admittuntur à judicibus, ut inquit Martianus: ideóque Catonis quoque oratio ſæpe improbata; quamvis Tullius in Paradoxis ſcribat, eum ita tractare ſolitum, quæ non probarentur in vulgus, ut eo dicente, probabilia quoque populo viderentur.

† Plautus Mil. Glor. Act. 1. ſc. 1.

* Præter opinionem non præter verùm.

Theſium multa exempla colligere licet è Philoſophicis ſcriptis. Olim verò etiam exſtabant Ariſtotelis, & Theophraſti libri integri, qui Theſium titulo inſcribebantur. Docuit id nos hic Theonis locus in progymnaſmatis, παραδείγματα † δὲ τῶν θέσεων γυμνασίας λαβεῖν ἐστι παρά τε Ἀριστοτέλους ϗ Θεοφράστου. πολλὰ γάρ ἐστιν αὐτῶν βιβλία θέσεων ἐπιγραφόμενα. Et hæc de Theſi.

Hypotheſis, quod alterum civilis quæſtionis genus erat, quærit cum limitatione περιστάσεων, quas Cicero *attributa perſonarum ac rerum*, Cornificius lib. IV. ad Herennium *res circumſtantes*, Fabius * *adjuncta* & *accidentia*, idem Fabius, & Gellius, *circunſtantias* nominarunt. Imò nec ante hos circunſtantiæ vocem, licet in re alia, reformidavit Seneca lib. II. nat. quæſt. cap. VII. Et nova ſanè ea vox, at appoſitè atque ἀναλόγως ficta. Nam ut à conſtans eſt conſtantia, à præſtans præſtantia, ita à circumſtans erit circumſtantia.

† Exempla verò eius exercitationis, quæ in theſibus ſive propoſitis fit, petere eſt ex Ariſtotele, & Theophraſto. Multi enim ſunt horum libri, qui inſcribuntur de theſibus ſive propoſitis.

* lib. 5. cap. 10.

Circunſtantias dividimus in perſonam, quæ maximè quæſtionem reſtringit, & quatuor hæc; locum, tempus, cauſſam, modum. Quas quinque περιστάσεις ſolùm nominat Theo, cùm ſic ſcribit: οὐδὲν ἄλλο τῆς ὑποθέσεως ἡ θέσις διαφέρει, πλὴν ὅτι προσώπων

πων ὡρισμένων, καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ τρόπου, καὶ αἰτίας ἐστὶν ἀπαρέμφατον †. Vulgò ſex faciunt circumſtantias, quas verſiculo hoc fuere complexi: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Sed hi confundunt rem, cuius circumſtantiæ afferri debent, cum rebus eam circumſtantibus. Scaliger * etiam, neque modum, neque cauſſam, in circumſtantiarum numero reponit. Nempe ſtrictè propriéque circumſtantiæ vocabulum accipit Scaliger. Nos antiquorum Rhetorum exemplo latiùs uſurpamus, ut comprehendat ea omnia, quibus quæſtio generalis finiri ac limitari ſolet. Porrò circa hypotheſin maximè propriè verſatur Orator. Quocirca qui materiam Rhetoricæ ſtatuunt quæſtionem finitam, ſeu tria illa cauſſarum genera; *principale* tantummodo ſubjectum aſſignant: at non *adæquatum*; quod, ut diximus, eſt omnis quæſtio, vel loquendo ἀκριβεστέρως †, omnis res in conſultationem veniens, quà perſuaderi poteſt. Res enim conſiderata eſt τὸ ἕκαστον *, & magis propriè τὸ πολιτικόν †. At modus conſiderandi eſt, quà πιθανὸν *; quo formali, ut loquuntur, ſubjectum Rhetoricæ præcipuè, tum à Dialecticæ, tum à Politicæ ſubjecto diſtinguitur. Nam Dia-

† Theſis ab hypotheſi haut alio differt, quàm quod neque certis perſonis, neque loco, neq; tempore, neque modo, neque cauſſâ, definitur.

* lib. 3. de re poet. cap. 119

† accuratius.

* quidlibet.

† res civilis.

* perſuadibilis.

lectica quidem verſatur circa τὸ ἕκαστον †, verùm quà ἔνδοξον *: Politica conſiderat civiles quæſtiones, verùm quà faciunt ad beatitudinem civilem; Rhetorica autem tractat τὸ ἕκαστον, quà πιθανὸν, hoc eſt, perſuaſorium, ut in Domitiano loquitur Tranquillus, ſive perſuadibile, ut Quinctilianus transfert; apud quem tamen nonnulli codices habent *perſuaſibile*. Sed rectum eſſe *perſuadibile*, analogia indicat ſimilium vocum, quæ à præſenti originem ducunt, non ſupino, ut vocant.

Refutandus autem nobis eſt hoc loco error Apollodori, Hermagoram eo nomine reprehendentis, quòd quæſtionem diviſerit in finitam, & infinitam. Nam exiſtimabat Apollodorus, non eſſe quæſtionem unam aliâ magis minúſve finitam. Verùm id ſi verum eſſet, non Cicero pro Milone, priori quidem loco oſtenderet, minimè ſemper nefas eſſe hominem ab homine interfici; poſtea verò probaret, inſidiatorem jure interfici poſſe. Manifeſtum enim eſt, quæſtionem priorem eſſe generalem magis; poſteriorem magis eſſe ſpecialem. Vti & generalis eſt ea quæſtio; ſitne ducenda uxor. At ſpecialis

Digitized by Google

cialis eſt, ſitne Martia ducenda Catoni. Generalis quoque eſt, An liceat ei fugere ex carcere, qui capitis ſit condemnatus, cùm id ſit contra ſententiam judicum civitatis. At ſpecialis eſt, An Socrati id liceat, Philoſopho, jam grandi ætate, idque Athenis. Verùm, inquiebat Apollodorus, ſive oſtendam, matricidam interficiendum eſſe, ſive probem, Oreſtem ſupplicio afficiendum, nihil intereſt; cùm non de perſonâ, ſed de facti jure, ſit controverſia. Reſpondet Auguſtinus †, *ſæpe evenire, ut punita & impunita, honorata & inhonorata quædam relinquenda videantur, non tam ex rerum qualitate, quàm qualitate perſonæ*. Quod ſi eſt, falsò aſſerit Apollodorus, nullius planè momenti eſſe diſcrimen perſonarum. Adde quod Theſis crebrò ſit argumentum, quo adſtruitur hypotheſis: cuius ratio in mundo eſt. Quemadmodum enim concluſio continetur ſub propoſitione maiori; unde fit ut etiam, antequam ei minor adjuncta fuerit, concluſionem *, teſte Ariſtotele, ſciamus poteſtate, imperfectè, & confusè; licet actu, perfectè, diſtinctéque ignoremus: ita etiam hypotheſis

† in principiis Rhetoricis.

* lib. 1. Analyt. poſter. cap. 1.

ſub theſi comprehenditur; unde & nomen accepit, cùm ita dicatur, quòd ſit ὑπὸ τὴν θέσιν †. Atque hinc liquet, cur ſæpe neceſſe habeant oratores excurrere in locos communes. neque enim id tantùm fit, quia, cùm genus ipſum latiùs pateat, in eo quaſi luxuriari poſſit oratio; verùm imprimis, quia à genere ipſo cauſſa vim ſuæ accipit probationis.

† ſub theſi.

Cap. V.

De fine rhetorices. *Alius finis artis docentis, alius utentis. Adverſus Quinctilianum fusè diſſeritur. Artium aliæ conjecturales, aliæ exquiſitæ, & ſuâ vi contentæ. Quo pacto Hyperides Phrynen liberârit judicio. Athenienſium lex, ut ne cernant judices, quem ſint condemnaturi. Galbæ factum. Item ut Zenothemis liberârit Menecratem. Proverbium*, Virtutem & ſapientiam vincunt teſtudines. *Ariſtoteles adverſus Fabium iterum defenſus.*

Suadæ

Digitized by Google

Suadæ ſacellum. Πειθὼ *alia* διδασκαλικὴ, *alia* πιστικὴ. *Dialecticæ finis à fine* Rhe*toricæ ut differat.*

DE materie ſatis dictum. Proxima eſt controverſia de fine. Sit verò hominis malè conciliati, diſceptare velle, ecquis ſit Rhetoricæ ac Oratori propoſitus finis. Nam, ut bene ait Arnobius lib. VII. *Quicquid geritur, debet habere cauſſam ſui: neque ita eſſe ab ratione ſejunctum, ut in operibus feratur caſſis, & in vacuis ludat inanitatis erroribus.* Quamobrem hac quidem in re minimè tempus teremus: ſed quis ſit ille finis, protinus ediſſertabimus.

Eſt autem finis Rhetoricæ duplex, quia alius eſt ſcopus artis docentis, alius utentis. Docentis ſcopus eſt cognitio ipſa; eſtque finis ſubordinatus; contrà quàm fit in ſcientiis theoreticis, in quibus hic finis ultimus eſt. At utentis finis eſt duplex. Prior eſt, cuius gratiâ cognitio ipſa proximè acquiritur; ſic tamen ut ipſe referatur ad finem ulteriorem. Hic finis officii nomine veriùs ſignatur; quia cùm ad aliud ordinetur, ἁπλῶς *loquendo magis medii, quàm finis, nomen meretur. Hoc de Officio *ſimpliciter.

dicemus cap. ſeq. At alter finis dicitur architectonicus, cuius cauſſâ omnia fiunt, ipſe verò nullius fit gratiâ. At huic fini κυριωτάτως † id nomen convenit. Eſtque is, à cuius notione diſciplinæ operatrices auſpicantur, ut teſtatur, cùm Galenus lib. de ratione artis medicinæ, quàm ipſe σύστασιν ſeu conſtitutionem vocat; tum Aven-roes in principio operis Medici *Colliget* inſcripti. Iſtiuſmodi finis Ariſtoteli eſt τὸ πείθειν: quomodo & Gorgias apud Platonem * Rhetoricam ait eſſe † πειθοῦς δημιουργὸν, καὶ τὴν πραγματείαν αὐτῆς ἅπασαν, καὶ τὸ κεφάλαιον εἰς τοῦτο τελευτᾶν. Atque hanc ſententiam, utut quidem flocco habeant, nec Fabii*, Sext. Empirici †, aut novatorum philoſophia elidet, nec acumen eludet. Ficulnum certè argumentum eſt, quod ut arietem validiſſimum intorquent. Aiunt hoc pacto Oratorem ſubjici fortunæ, ut, ſi minùs perſuaſerit, nomen ſuum retinere non poſſit: unde colligunt, recedendum eſſe ab eventu, finémque aſſignandum, qui ſit in manu artificis; quemadmodum in Grammaticâ, cæteriſq; artibus, fieri ſolet. Verùm qui ſic loquuntur, minimè videntur cogitare, Rhetoricen eſſe facultatem: facultatum

aurem

† maximè propriè.

* in Gorgia.

† perſuaſionis, opificem, omniumque eius operam, & ſummam ad hoc tanquam finem refert.

* lib. 2. cap. 15

† cap. 10. adverſ. Mathematicos.

autem eam eſſe naturam, ut non ſemper conſequantur ſuum finem. Quare fruſtra ſunt, cùm nos exemplum capere jubent è Grammaticâ, Muſicâ, ac ſimilibus artibus, quæ finem habent ὡρισμένον †. Nam, ut ſuprà * quoque dicebamus, non una omnium artium ratio eſt. Quarundam finis neutiquam eſt in manu artificis: atque iſtiuſmodi ſunt ϛοχαϛικαὶ, ſive conjecturales, ut ait Galenus ad Thraſibulum. Has autem δυνάμεις ſive facultates cum Peripateticis nominamus. Quædam verò, quanquam haut ſemper finem obtinent, tamen non, niſi raro admodum, eo fruſtrantur. Iccircò Ariſtoteles haſce artes lib. III. Ethic. cap. III. † ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρκεις * vocat. Dico autem, raro non obtinere finem; non, uti quidam, ſemper conſequi. Nam ſi rectè dictum fuit ab Ariſtotele †, nihil abſurdi eſſe naturam interdum ſuo excidere fine, cùm idem videamus in arte uſu venire, quæ imitatrix eſt naturæ; cur non, inverſo Philoſophi ordine, dicere nobis liceat, nihil mirum eſſe, ſi artifex quivis interdum fine ſuo fruſtretur, cùm idem ipſi contingat naturæ?

† certum finitumque.
* cap. 3.
† aliis cap. 5.
* exquiſitas & ſuâ vi contentas.
† lib. 2. Φυσ. ἀκροασ. cap. 8. context. 82.

Verùm

Verùm turbet fortaſſe quempiam nobilis quidam Peripateticus † in longis illis ad Topica commentariis, quæ antè à ſe conſcripta jam cæcus emendavit, & in lucem edidit. In his enim diſtinguens inter finem per ſe, & per accidens; finem per ſe eſſe vult, ut omnia agat Rhetor, quæ ad perſuadendum conducunt; per accidens finem eſſe ipſum perſuadere: quomodo & in Medico finem per ſe eſſe dicit, ut omnia faciat, quæ ad valetudinem conferunt, ſeu conſervandam, ſeu recuperandam; per accidens verò finem eſſe ſanitatem ipſam, ut quam non ſemper intendat, quia ſciat non ſemper ſe eam conſequi poſſe. Verùm facilè removebimus turbinem hunc, ne navi noſtræ frangat ratem. Ariſtotelem audiamus, qui cùm alibi ſemper finẽ Rhetoricæ ab officio diſtinguit, tum id quoque non obſcurè facit lib. 1. Top. cap. 11. *. οὔτε γὰρ, inquit, ὁ ῥητορικὸς ἐκ παντὸς τρόπου πείσει, οὔθ᾽ ὁ ἰατρικὸς ὑγιάσει, ἀλλ᾽ ἐὰν τῶν ἐνδεχομένων μηδὲν παραλείπῃ, ἱκανῶς αὐτὸν ἔχειν τὴν ἐπιστήμην φήσομεν. Idem de Medico ſcribit Quinctilianus †; *Et Medicus*, inquit, *ſanitatem ægri petit: ſi tamen aut valetudinis vi, aut intemperantiâ ægri, aliove quo caſu ſumma non contingit, dum ipſe omnia*

† Ia. Schegkius.

* Neque rhetor modis omnibus perſuadere ſolet, nec medicus ſanare: ſed ſi nihil eorum, quæ adhiberi poſſunt, omiſerit, rectè artem ſuam illum ſcire dicemus.

† lib. 2. cap. 17. ſive iuxta aliorum diſtinctionẽ, 18.

omnia

omnia ſecundùm rationem fecerit, medicinæ fine non excidet. Quo tamen loco Fabius malè medicinæ finem dixit pro officio. Aptiùs igitur Seneca lib. VII. de beneficiis cap. XIII. *Quædam*, inquit, *eius condicionis ſunt, ut effectum præſtare debeant: quibuſdam pro effectis eſt omnia attentâſſe, ut efficerent. Si omnia fecit, ut ſanaret, peregit medicus partes ſuas. Etiam, damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni arte † uſus eſt.* Quæ cùm ita ſint, contrà quàm Schegkius putabat; id ſtatuimus eſſe proprium, & per ſe finem, ad quod omnia debet dirigere artifex; quomodo ad perſuadendum omnia dirigit orator, ad ſanitatem medicus. At ſi orator, & medicus, rebus deſperatis, non id agant, ut finem adipiſcantur; ſed tantùm, ut afferendis omnibus, quæ ad perſuadendum conferunt, quantum in ſe fuit, præſtitiſſe, tum ſibi, tum aliis, videantur: jam putamus id non per ſe, ſed per accidens finem fore. Adde quod Medicus, niſi eum in errorem ducat inſcitia, vel tranſverſum agat avaritia, neutiquam aggreſſurus ſit homines ἀπεγνωσμένους, atque, ut loquitur Arnobius *, recuſantes perpeti ſanitatem. Nam deſperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medi-

† Pro ARTE in membranis pervetuſtis Car. Langii IVRE legebatur: quod magis placet Ioanni Livineio, notis ad Latini Pacati Panegyricum.

* lib. I. adverſus gentes.

medicinam: ut inquit Cicero epiſt. xv. lib. xvi. ad Att. & apud Lucianum, filius, qui abdicatus erat, quòd nollet medicum novercæ manum admovere, ait ſe *νόμον τινὰ* † *παλαιὸν τῶν προπατόρων τῆς τέχνης ἰατρῶν φυλάττειν, οἵ φασι μὴ δεῖν ἐπιχειρεῖν τοῖς κεκρατημένοις*: Par planè ratio eſt in oratoria facultate. Nam nec oratori ſuſcipiendæ ſunt cauſſæ turpes, & deſperatæ, ſi vir bonus haberi velit: qualis neutiquam futurus, qui auſcultârit Tito Caſtrutio: quippe qui, Agellio teſte *, docebat, *Rhetori conceſſum eſſe, ſententiis uti falſis, audacibus, ſubdolis, captioſis: ſi modò veriſimiles ſint, & poſſint ad movendos hominum animos qualicunque aſtu irrepere. Propterea turpe eſſe dicebat, ſi quid in malâ cauſſâ deſtitutum, atque impugnatum relinquat.*

† Legem quãdam vetuſtam ſequi eorum, qui primi artem medicam prodiderunt, qui negant, medicum aggredi debere morbos, poſtquam jam invaluerunt.

* lib. I. cap. 4.

Alium quoque arietem intorquent. Negant enim, eum, de quo locuti ſumus, idoneum eſſe Oratoris finem, quia multa adeò ſint, quibus hoc ſit commune. Sanè formæ venuſtas non ſolùm hoc cum dicendi vi commune habet, ut perſuadeat; verùm etiam plus ſæpe hac in parte pollet; uti argumento eſt, quod Homerus ſcribit, ſenes Troianos, conſpectâ Helenes formâ,

formâ, mutâſſe ſententiam. Plutarchus † quoq;, Fabius,* Athenæus †, Phrynen aiũt capitis periculo liberatam, non Hyperidis actione, quanquam admirabili, ſed conſpectu corporis eius ſpecioſiſſimi, quod diductâ nudaverat tunicâ: eáque res cauſſam præbuit Athenienſibus (ex malis enim moribus bonæ leges natæ ſunt) cavendi Plebiſcito, ne judices illum, de quo ſententiam laturi eſſent, cernerent; ut teſtatur idem Athenæus *. Etiam miſerabilis fortunæ ſigna efficaciùs ſæpe perſuadent, quàm oratio. Itaque M. etiam Antonius †, M. Aquilium defenſurus, ſciſsâ veſte oſtendit cicatrices, quas pro patria adverſo pectore ſuſceperat. Item Sergius Galba * judicio elapſus eſt, cùm liberos ſuos parvulos in concionem produxiſſet, ac ſuis quoq; manibus circumtuliſſet filium Galli Sulpitij, cuius tutor erat. Cicero quoque, cùm pro Flacco diceret, filium eius parvulum adduxit, ut fletu ſuo à patre condemnationem deprecaretur. Zenothemis itidem apud Maſſilienſes infantis uſus eſt patrocinio. Nam & is filiolum ſuum, nepotem Menecratis (qui à ſexcentis viris condemnatus erat, ob iniquè in judicio latam ſententiam) in curiam tulit oleaginis frondibus corona-

† in vitis Oratorum.
* lib. 2. cap. 15
† lib. 13. Δειπνοσ.
* ibidem.
† Cic. 2. de Orat. & 7. Verr. & Fab. lib. 2. cap. 15.
* Fabius ibidem ex oratione Catonis. Livius lib. 49. Val. Max. lib. 8. cap. 1.

coronatum, ac pullis indutum, quò magis miſericordiam erga âvum cieret. Infante autem blandè judicibus arridente, & manibus plaudente, id conſecutus eſt, ut Curia miſericordiâ mota mulctam Menecrati remitteret, priſtinóque eum honori reſtitueret. Autor Lucianus in Toxaride. Denique pecuniarum quoque in perſuadendo vis eſt maxima. Quippe iis etiam perſuadent, qui μάχlω καπηλεύουσι †: unde Philippus Macedo dicebat omnia caſtella expugnari poſſe, in quæ modò aſellus onuſtus auro adſcendere poſſet, ut ait Cic. epiſt. XIII. lib. I. ad Att. quam rem etiam confirmant, quæ de eius fraudibus in corrumpendis auro civibus tradunt Demoſth. II. Olynth. II. Philipp. Ariſtides in Panathenaicâ, & II. de ſocietate, Pauſanias in Achaicis, Diodorus lib. XVI. Plutarchus in Paullo Æmilio, Cic. I. de off. Valer. Max. lib. VII. cap. II. Horatius lib. III. od. VI. Sed & in veteri verbo eſt, virtutem & ſapientiam vincunt teſtudines, h. e. nummi imagine teſtudinis inſigniti; qualium in Peloponeſo uſum fuiſſe, ſcribit in Onomaſtico ſuo Iulius Pollux. Pertinet huc quoque illud Euripidæ in Medea; πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος: *& dona Dis perſuadere aiunt.* Non igitur ſola

† bellum cauponantur.

ſola perſuadet oratio, ſed ſæpe etiam aurum ſententiam dictat: item adſpectus ſine voce; ut facies miſerabilis, formæ pulchritudo, ſimiliáque. Itaque videri poſſit rectiùs ſenſiſſe Tullius, cui Oratoris finis eſt perſuadere dictione, quàm Ariſtoteles, qui ſcopum ſimpliciter facit perſuadere, ſive perſuadere juſta ac utilia. Atque hoc nomine etiam Philoſophus, ac Rhetor ſummus, ſugillatur à Quinctiliano. Sed objectamen hoc verè caſſum eſt terriculamentum. Nam uti Philippus Macedo proditionem amabat, non proditorem: ita, quos auro corrumpebat, non tam proditionem amabant, quàm pecuniam: eóque eis, ut patriam proderent, à Philippo perſuaſum fuit; patriam verò pecuniæ cauſsâ rectè prodi, perſuaſum non fuit. Itidem Verres aliquis, etiam cùm pecuniâ impetrat, ut abſolvatur, non tamen perſuaſiſſe videri debet. Nam quem facto judices abſolvunt, hunc animo condemnant. Parque ratio eſt, cùm vel formæ pulchritudine, vel facie miſerabili, judices moventur, ut hominem liberent. Nec enim neſciunt, aliter à ſe agi, quàm oportebat. Quare aliud profectò eſt bellum cauponari, vel movere

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

judicem liberorum ſingultu lachrymoſo, ſermone (ut cum Appuleio dicam) interſiſiciente, ac verba devorante: aut judicem muneribus labefactare, ac corrumpere, aut ſimilibus exorare exorabulis; aliud item, preſsè propriéque loquendo, eſt perſuadere; ad quod opus eſt, ut auditor cauſſam noſtram judicet eſſe rectam. Id verò non quomodocunque, ſed ſolâ dictione præſtari poteſt; cùm τὸ πείθειν † non aliud Rhetori ſit, quàm diſertâ oratione, actionis cauſsâ, animo alicuius aliquam inſerere opinionem, inſitámve evellere. Nempe Sicyoniis quidem fuit ſacellum Suadæ ſine ſimulachro; ut in Corinthiacis Pauſanias ſcripſit: Oratori autem nullum eſt iſtiuſmodi ſacellum, ſed huic

† perſuadere.

Οὐκ ἔστι Πειθοῦς ἱερὸν ἄλλο, πλὴν λόγος.

Suadæ ſacellum haut aliud eſt, quàm oratio: ut Ariſtophanes ait in Ranis.

At dicat aliquis, perſuaſionem non poſſe ſtatui ultimum Oratoris finem, cùm ea ad utilitatem referatur Reip. Verùm neque eſt, quod hæc ratio pulverem alicui ob oculos ſpargat. Nam utilitas Reipublicæ non eſt finis Rhetoricæ proprius; ſed Politicæ, cuius ipſa inſtrumentum eſt. Itaque ſe cum Rhetoricâ habet, quemadmodum

admodum cum χαλινοποιητικῇ †, cuius ſinis ultimus eſt frenum; licet freni uſus ad artem equeſtrem referatur. Nam frenum eſt finis operæ, h. e. actionis: at ars equeſtris eſt finis operis, h. e. freni ipſius: quæ duo neceſſariò ſunt diſtinguenda. Verùm alia quoque ſeſe nobis offert difficultas. Nam videtur perſuaſio Oratori eſſe communis cum philoſopho, & quovis artifice. Quod ſi cui hîc aqua hæret, exemplo id facilè evincemus. Age enim, vir princeps malè Remp. ordinet. nonne & Philoſophus, & Orator, ſui muneris ducent, rectam principi monſtrare viam? quod ille nudis rationibus conabitur, hic vinulâ ac delenificâ oratione; uterque ut doceat, utérque ut vir princeps agat, quod cognoverit eſſe è commodo Reip. Non igitur ſolus Orator id agit, ut perſuadeat; ſed idem philoſophus præſtat. Nec de ſingulis ſcientiis, atque artibus, magis eſt obſcurum. Nam & Arithmeticus perſuadet numerorum doctrinam; & Geometra, figurarum ac magnitudinum; & Phyſicus, rerum naturalium; eadémque diſciplinarum omnium ratio eſt. Reſpondemus iſtis, πείθειν * hoc loco non eſſe ſimpliciter fidem facere pro-

† arte frenorum conficiendi artifice.

* perſuadere.

bando aliquid rationibus: verùm ratione diſertâ aliquem ad agendum impellere. Itaque meritò Platoni in Gorgia duplex ſtatuitur πειθὼ ſive perſuaſio, una διδασκαλικὴ, altera πιστική. Διδασκαλικὴν ait fieri docendo aliquid ἐπιστημονικῶς, καὶ ἐξ ἀναγκαίων †. Πιστικὴν verò cenſet probare δι' ἐνδόξων *, quibus fidem facit Orator, non docendo, ſed perſuadendo. Poſterius ſolum perſuaſionis genus docet Plato ad Rhetoricen pertinere. Sed contrà hæc objiciat aliquis, ſaltem futurum hoc pacto, ut Rhetoris finis non differat à fine Dialectici; cùm hic quoque, quando interrogando id agit, ut opinionem aliquam in reſpondentis animo gignat, neutiquam id faciat ἐξ ἀναγκαίων †, ſed δι' ἐνδόξων *; quippe per quod diſtinguatur Dialectica ab Apodictica. Ad hoc dicimus, etiam Dialecticum propriè diſputare cognitionis, ſive opinionis cauſsâ: quòd ſi actionem forte intendat, id eſſe, non à natura artis, ſed voluntate artificis; eóque minimè id per ſe finem fore, ſed per accidens. Rhetoricæ verò diſpar eſt ratio: quia quæſtio, quæ à Dialectico, cognitionis gratiâ, excutitur in Lycæo, eadem ab Oratore, propter actionem, ventilatur in ſenatu, aut foro.

† more ſcientiarũ & firmis ac neceſſariis argumentis.
* per argumenta probabilia.

† ex neceſſariis.
* ex probabilibus.

foró. Vnde ſatis paret, Rhetoricen per ſe, & naturâ ſuâ, propoſitam ſibi habere actionem. Loquor autem de Rhetorica, non quà huius artificio etiam ea, quæ quæſtioni ciuili non ſubjiciuntur, copioſè ornatéque extra hypotheſin tractari poſſunt: verùm quà ea famula eſt Politicæ, cuius finis in actione conſiſtit.

CAP. VI.

DE OFFICIO ORATORIS. *Error ſcholiaſtæ Aphthonij, & ſcriptòris ad Herennium. Magnificum Vallæ judicium de Fabio. Vallæ cum Trapezuntio contentio. Ariſtoteles contra Fabium defenditur, ſimulq; refellitur Mirandulanus.* Ἔνδοξον *&* πιθανὸν *ut differant. Diverſas diſciplinas de re eâdem rectè agere, dummodo tractandi modus ſit diverſus. Lamponis & Anàxagoræ judicium de capite arietino, habente unum duntaxat cornu.*

DE fine Rhetoricæ abunde egimus, ac fortaſſe nimis quoque diu per hanc lineam ſerram reciprocavimus. Videamus nunc de officio; quod multi cum fine confundunt, eoſque inter Aphthonii ſcholiaſtes †, cùm ait, τὸ τέλος εἶναι, οὐ τὸ πεῖσαι, ἀλλὰ τὸ πιθανῶς εἰπεῖν *: quæ etiam Fabii ſententia fuit, ut antè diximus. Atqui quod alterius cauſsâ fit, ac fieri debet, id non finis, ſed officium eſt. Quare meliùs illi, qui cum Tullio aiunt, huius artis officium eſſe, dicere appoſitè ad perſuadendum: ſive, ut Arnobius loquitur lib. II. loqui ſuadenter. *Vt*, inquit, *loquamur ſuadenter in litibus*. Græcè πιθανῶς. Autor ad Herennium officium ſtatuit, poſſe dicere appoſitè: verùm fallitur, cùm poſſe ſit facultatis; at dicere appoſitè ſit voluntatis, atque officii. quæ duo plurimùm differunt. Nam, ut cætera mittam, cùm Sophiſtica ſit Logicæ pars οὐσιώδης †, facultatem fallendi Logicus habere debet: at voluntatem non debet: quippe cuius ſit dirigere rationem in cognitione veri. Ariſtoteles * Rhetoricæ officium facit, θεωρεῖν τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν †. Illud autem θεωρεῖν, hoc quidem loco ſignificat, & rerum, & verborum, tum inventionem, tum

† pag. 3.

* finem eſſe, non perſuadere, ſed aptè dicere ad perſuadendum.

† eſſentialis.

* lib. I. Rhet. cap. 7.

† videre quid ad perſuadendum conducat.

tum tractationem; non verò ſolam rerum excogitationem. Quare non eſt, quòd nobis remiliginem in hoc curſu injiciat Fabius; qui, ut mirè proclivis eſt in damnandis Ariſtotelis opinionibus, ita & definitionem Rhetoricæ ab eo allatam, cùm eo nomine reprehendit, quòd falſum artis finem aſſignet (in quo profectò, non Ariſtotelis quidem, ſed Fabii ipſius, ſpiſſum errorem ſuperiori capite deprehendimus) tum etiam, quòd mutila ſit; ut quâ ex quinque artis partibus una tantummodo exprimatur. *Quidam*, inquit Quinctilianus †, *receſſerunt ab eventu, ſicut Ariſtoteles, qui dicit; Rhetorice eſt vis inveniendi omnia in oratione perſuadibilia: qui finis, & illud vitium, de quo ſuprà diximus, habet; & inſuper, quòd nihil niſi inventionem complectitur, quæ ſine elocutione non eſt oratio.* Magnus profectò Rhetor Fabius fuit, de quo non ignoro illud Vallæ * judicium; *Neminem poſſe, neque Quinctilianum intelligere, niſi Ciceronem optimè teneat; neque Ciceronem probè ſequi, niſi Quinctiliano pareat; neque unquam fuiſſe quempiam eloquentem poſt Quinctilianum, nec eſſe poſſe; niſi qui ſe totum arti eius formandum, imitationique* tradi-

† lib. 2. cap. 16.

* lib. I. Antidoti in Poggium.

tradiderit. Quin à vetuſtate quoque tanto in pretio habitus eſt Fabius, ut Auſonius, in Profeſſorum Burdigalenſium commemoratione, Tiberium Victorem Minervium magnificè laudaturus, cum vocet, *alterum Rhetoricæ Quinctilianum.* Quamobrem erit fortaſſe, qui tanti viri autoritate inductus, perſuadeat ſibi, Fabium meliùs perſpexiſſe, quomodo definiri deberet Rhetorice, quàm Ariſtotelem: eiúſque judicium eo maioris apud nos ponderis eſſe debere; quòd, cùm poſt Ariſtotelem, Hermagoram, Apollodorum, Ciceronem, Halicarnaſſenſem, alióſque plurimos nobiles vixerit Rhetoras; optima quæque ex iis ſuas in cumeras converrere, ac de omnibus judicium ferre potuerit. Verùm nos quidem Quinctilianum magnæ eruditionis, & elegantis judicii fuiſſe, agnoſcimus; ac de quo ſeriò illud dici poſſit, amâſſe eum bonam mentem: verùm enimvero dolendum planè, quod vir maximus toties, re leviculâ deceptus (quemadmodum ſuis locis id clarè commonſtramus) recedat ab Ariſtotele, Rhetore longè ſe perſpicaciore, qui ſolus, non ſolùm de arte, ſed etiam ex arte, atque adeò artificioſiſſimè ſcripſit; ac cui, ut omnium optimo, optimè optimam

mam operam dari putamus. Neque nos, aut Auſonii judicium movet, qui Latinorum tantùm rationem habuit: aut Vallenſis (quamvis viri non minùs de Rep. literariâ meriti, quàm Camillus olim de Romanâ) elogium terret: quia ille, nec in Fabio laudando modum invênit, nec in Ariſtotele, Tullio, Priſciano, (& quo non, ſi unum Fabium demas?) inſectando, ſæpe habeat cauſſam. Taceo, quòd neque in Chriſtum (horrendum!) ſpicula ſibi deeſſe dicebat; ut quidem ſcripſit Iovianus Pontanus †. Videtur autem vir ille nimis quantum liberaliter Quinctilianum ſuſtuliſſe laudibus, quòd videret Georgium Trapezuntium perpetuum eſſe in hoc inceſſendo. Nam & lib. IV. Antidoti ſcribit, eâ de cauſâ ſibi ſemeſtri integro cum Trapezuntio fuiſſe contentionem; neque in gratiam cum eo rediiſſe, niſi cùm is publicè docendi provinciam deſineret. Verùm tandem obviam eamus Fabii argumento, eiúſque oſtendamus invalentiam. Ait is, ab Ariſtotele primam ſolùm Rhetoricæ partem definiri, quam εὕρεσιν, ſeu inventionem nominamus. Cui argumento ſi fuerit reſponſum; ſimul corruet, quod objicitur à Bernardo Mirandulano. Nam & is

† Lib. 1. de ſermone.

F v cenſet,

cenſet, quòd Rhetoricæ officium ſtatuit Ariſtoteles, hoc ei commune eſſe cum Dialectico, eóque Rhetoricæ definitionem Dialecticæ quoque competere; ut quæ & ipſa invenire doceat argumenta πιθανά †. Atqui cùm Ariſtoteles ait, Rhetoricæ officium eſſe invenire, ſive, ut ipſe loquitur, θεωρεῖν, h. e. videre ſeu perſpicere omnia πιθανὰ, minimè intelligi debet ſola argumentorum excogitatio, quam princeps Rhetoricæ pars tradit: ſed, quæ inventio, quæ diſpoſitio, quæ elocutio, quæ actio, maximè ſit ad perſuadendum accommodata. Neque enim officium ſuum præſtiterit Orator, niſi univerſa hæc perſpexerit; quando non ſolùm argumenta alia aliis magis idonea ſunt ad animos hominum impellendos; ſed multùm quoque refert, quomodo partes orationis collocemus; nec ubique habent locum eadem verborum ſententiarúmque lumina; pro rebus etiam perſoniſque variat dignitas actionis. Quare, non quidem repugno, quò minùs θεωρίαν cum Fabio inventionem transferamus: verùm cuncta hæc ab Ariſtotele aio inventionis vocabulo intelligi; eóque graviter errare Fabium, cùm vocem hanc ita interpretatur, quaſi acciperetur anguſtiori

† perſuadibilia.

anguſtiori illâ notione, quâ primam conſtituit Rhetoricæ partem. Illud præterea conſideratione digniſſimum eſt, quod Ariſtoteles in ſua definitione nõ dicit ἔνδοξα †, ſed πιθανὰ *: quod cùm adverſus Fabium, tum inprimis contra Mirandulanum facit. Quippe ἔνδοξον quidem, ſive probabile, conſiderat Dialecticus: πιθανὸν verò, ſive perſuadibile, Rhetoris objectum eſt. Duo autem hæc, ut optimè obſervavit Riccobonus, differunt ut genus, & ſpecies. Siquidem ἔνδοξον (ut vox ipſa indicat) id omne vocatur, quod ex opinionibus ac judiciis hominum eſt: eóque ab Ariſtotele 1 Topicorum dicitur ἔνδοξον eſſe, quicquid probatur omnibus, vel plurimis, vel ſapientibus, ſive omnibus, ſive pluribus, ſive maximè probatis. At πιθανὸν ei tantũmodo eſt, quod vel omnibus probatur, vel plurimis. Nam iſtiuſmodi ſolùm probabile oratori convenire, cùm alibi Ariſtoteles docet, tum lib. II. Rhet. cap. XXII †. Deinde ἔνδοξον ſolas reſpicit argumẽtationes; πιθανὸν præter eas comprehendit etiam mores, affectus, diſpoſitionem, elocutionem, & actionem. Item ἔνδοξον conſiſtit in interrogatione, & reſponſione. id enim ſignificat διαλέγεσθαι ſive diſſerere. At πιθανὸν requirit orationem cõtinuam.

† probabilia.
* perſuadibilia.
† juxta vulgarem diſtinctionem.

unde

Digitized by Google

unde & multi Rhetoricen dictam arbitrantur à ῥέω, h. e. fluo; quia eius munere oratio, divite quadam verborum ſententiarumque copiâ, aurei inſtar fluminis exuberat.

Sed, quæcunque hactenus diximus, digniſſima ſint, ut nonniſi apud auritos Midas inveniant fidem; ſi, quod nobis occentant quidam, idem planè fuerit conſiderare πιθανὰ ἁπλῶς †, & conſiderare πιθανὰ quà πιθανά *. Quid igitur? num contra hos adſtruere conabimur, aliud longè eſſe, cōſiderare quippiam generatim; aliud, ſpeciatim: aut diſciplinas plures circa idem verſari poſſe, atque eâdem etiam in arte, eâdem de re, ſæpiùs poſſe tractationem ſuſcipi, ſi tantùm conſiderandi modus fuerit diverſus? At hæc quidem ita manifeſta ſunt, totiéſque à doctiſſimis viris demonſtrata, ut laterem lavaturus videri poſſim; niſi infruniti iſti homines rudem juventutem, & à labore ad deſidiam proclivem, falſis id genus dogmatis quotidie, velut toxico, inficerent. At cogitare debebant, quod nemo ſanus inficias iverit, & Phyſicum, & Medicum, de corpore humano agere; ſed illum id conſiderare, quà naturale; hunc, quà ſanabile. Neque quia

† perſuadibilia ſimpliciter.
* perſuadibilia quà talia.

anima, quà corpori organico ſociata, Phyſicæ eſt contemplationis, eandem, quà ſeorſim quoque ſubſiſtit, ſublimioris eſſe contemplationis, negari poteſt. Sic quoque cõſiderandi modo differunt, objectum artis ſtatuariæ, & χαλκευτικῆς ſeu excuſoriæ: item medicinæ, & palæſtricæ, ac coquinariæ. Eſt illuſtris his de artibus Fabii locus lib.11. cap. ult. *Neque protinus non eſt materia Rhetorices, ſi in eâdem verſatur & alius. Nam ſi quæramus, quæ ſit materia ſtatuarii, dicetur æs: ſi quæram, quæ ſit excuſoris, id eſt eius fabricæ, quam Græci χαλκευτικὴν vocant, ſimiliter æs eſſe reſpondeant. Nec medicina ideo non erit ars, quia unctio & exercitatio cum palæſtricâ; ciborum verò qualitas, etiam cum coquorum ei ſit arte communis.* Idem μαντικῆς, ſeu divinationis, & φυσιολογικῆς illuſtremus exemplo. Refert Plutarchus †, aliquando Pericli ex agro adlatum fuiſſe caput arietis cum uno cornu. Tum Lamponem dixiſſe, duas eſſe in civitate potentes factiones, Thucydidis, atque Periclis: fore autem, ut ad unum, apud quem cornu illud arietis eſſet, poteſtas omnis transferretur. At Anaxagoras, oſſe frontis diſſecto, oſtendit, cerebrum ſedem ſuam non obtinere; ſed ovi inſtar

† in Pericle.

inſtar ſe habere, atque eius acumen ibi concreviſſe, quo loco cornu originem duceret. Itaque tum in admiratione fuiſſe Anaxagoram. At omnes poſteà miratos fuiſſe Lamponem, cùm, Thucydide planè everſo, gubernatio Reip. tota eſſet penes Periclem. Nihil, inquit Plutarchus, prohibuit rem ipſam tam Phyſicum tangere quàm vatem; illo cauſſam, hoc eventum rectè deprehendente.

CAP. VII.

De quadruplici diſcrimine Rhetorices à Dialecticâ: indéque contra Zabarellam, & Gaſparem Sardum, comprobatur, Rhetoricen non eſſe Logicæ partem. Ariſtoteles, & Cicero explicantur. Quinctiliani locus expenditur.

EX iis, quæ hactenus diximus, cognoſcere eſt, quomodo Rhetorica à Dialecticâ, h. e. eâ Logices parte, quæ ex probabilibus docet ratiocinari, tum materiâ, tum fine, tum officio, differat. Nam Rhetorica imprimis verſatur circa materiam civilem: Dialectica ſine diſcrimine occupatur

patur circa quamlibet. Rhetoricæ finis eſt perſuadere, h.e. efficaci oratione ad agendum impellere: at Dialecticæ finis eſt διδασκαλία, atque cognitio. Rhetoricæ officium eſt θεωρῆσαι πιθανὰ, quà πιθανά: Dialecticæ eſt conſiderare πιθανὰ, quà ἔνδοξα. Hæc diverſitas ſubjecti, finis, & officii, diverſitatem quoque aliquam parit formæ accidentariæ. Nam, juxta Zenonem, Rhetorica, porrectæ; Dialectica, compreſſæ palmæ ſimilis eſt: quia Dialectica ſimpliciter ſua proponit; at Rhetorica copioſè, ac ornatè. Illuſtrat enim orationem dicendi luminibus, tanquam ſtellis; ut omnino, quemadmodum homini ingenium, ita ingenii lumen ſit eloquentia. Alioqui, ſi materiam utriuſq; facultatis conſideremus; non latiùs loquuntur Rhetores, preſſiùs Dialectici; quod Cicero ſcripſit: ſed latiùs patet Dialecticorum oratio, quàm Rhetorum. Nam, ut dicebamus paullò antè, Dialectica verſatur circa quodlibet probabile; Rhetorica circa probabile confeſſum, quod perſuaſibile dicimus. Et hunc quidem in modum limites Dialecticæ & Rhetoricæ diſtinguuntur; ut neceſſe non ſit, litem ampliùs intendi de finibus erciſcundis, ut ita cum veteribus dicam.

Ex hiſce verò tam illuſtribus notis, aliud quoq; egregium πόρισμα elicimus. Id verò iſtiuſmodi eſt, Rhetoricam non eſſe partem Logicæ, ut putabat Peripateticorum noſtri ſeculi princeps †, hoc nixus fundamento, quòd artes illæ omnes ſint Logicæ appellandæ, quæ à Logica univerſali Logicum inſtrumentum ſumentes, in uſu illius ad finem aliquem conferente, occupentur. Rhetorica autem doceat uſum enthymematis, & exempli, in materia civili: quemadmodum Apodictica, Dialectica, & Sophiſtica, aperiunt uſum Syllogiſmi in materia neceſſaria, probabili, & fallaci. Verùm parvo labore hanc ſententiam evertemus. Nam cùm adæquatus Logicæ finis ſit dirigere intellectum in cognitione rerum: nulla Logicæ pars eſſe poteſt, quin per ſe διδασκαλίαν ac cognitionem ſibi proponat: atque ita Apodictica, pro fine habet ſcientiam; Dialectica, opinionem veram; Sophiſtica, falſam. Et quia notitia in his ſolùm intenditur, ideo haut aliud docent, quàm rationem ac viam applicandi formam ſyllogiſticam ad materiam neceſſariam, probabilem, fallacem. At Rhetorica (uti & Poëtica) minimè docere contenta, ſtudet inſuper animos ad agendum

† Zabarella lib. de nat. Log.

agendum impellere: ad quod, præter argumenta probabilia, multa alia requiruntur; uti ἤθη, καὶ πάθη, verborum ſententiarúmque lumina, & quædam actionis dignitas: ut de οἰκονομίᾳ nihil dicam, quâ hic opus; cùm non interrogatiunculis, uti Dialecticus, pugnet Orator; ſed continuâ agat oratione. Ex his ſatis paret, quod universè de artibus aſſerit Zabarella, id de iis tantummodo concedi debere, quæ tum theoreticæ, tum practicæ Philoſophiæ, inſerviunt; non item de iis, quæ ſolius Politicæ ſunt inſtrumenta; uti ſunt Rhetorica, & Poëtica.

In eundem cum Zabarellâ errorem incidit Gaſpar Sardus; qui & ipſe commentario de triplici Philoſophia ad Olympiam Moratam, poſteriorem Logicæ, ſive, ut ipſe vocat, rationalis Philoſophiæ partem, dividit in Apodicticam, Topicam, Rhetoricam, Poëticam, ac Sophiſticam: ac ſcopo inſuper hunc in modum diſtinguit; quòd Apodicticæ finis ſit ſcientia, Topicæ opinio, Rhetoricæ exiſtimatio, Poëticæ ſuſpicio, Sophiſticæ fraus. Hinc inter alia inquit, *Quia ſcientia dignior eſt opinione, & opinio exiſtimatione, & exiſtimatio ſuſpitione, meritò Syllogiſmus demonſtrativus*

dignior eſt dialectico, & dialecticus rhetorico, & rhetoricus poëtico: ideóq; liber poſteriorum Analyticorum dignitate præcedit librum Topicorum, & Topica Rhetoricam, & Rhetorica Poëticam: ſed ultimo loco eſt liber Elenchorum, qui de ſyllogiſmo Sophiſtico tractat. Verùm Rhetorica, & Poetica, objecto, & fine, à Logicâ differunt; ideóq; Logicæ pars eſſe nõ poſſunt; quemadmodum nec ab Ariſtotele in Organo, ſed ſeparatim traduntur. Qui adverſam tuentur ſententiam, ij nobis, tanquam murum Semiramidis, opponunt Ariſtotelis † locum, in quo Rhetoricam diſertim facit μόριον τῆς Διαλεκτικῆς *. Verùm hic Ariſtotelis locus, nõ κατὰ ξηρῦ †, ſed cum interpretationis quaſi condimento accipi debet. Neque enim id propriè intelligi debere, argumento eſt, quòd non contentus dixiſſe, μόριον τῆς Διαλεκτικῆς, continuò ſubjicit, καὶ ὁμοίωμα *. Quo ſignificat, quandam habere cũ Dialecticâ ſimilitudinem. Nempe παχυτέρως † loquitur Ariſtoteles: neq; aliud eo innuit loco, quàm, quia Rhetorica argumentationem à Dialectica mutuatur, iccirco, ſi non ſimpliciter, at eo reſpectu, ac, ſi non partem, at quaſi particulam videri. Sanè hoc pacto, non Logicæ modò, ſed & τῆς Πολιτικῆς μόριον rectè dicitur: quod eodem

† lib. 1. Rhet. cap. 10. diſt. Herm. Barb. ac Sturm.

* partem Dialecticæ.

† ſine uncto, quod dicitur.

* & ſimulacrum.

† pinguiori Minervâ.

dem

dem ex Ariſtotele comprobatur. Is enim paullò antè Rhetoricam, non Dialecticæ ſolùm, ſed etiã Politicæ, vocârat παραφυὲς, quaſi ſtolonem dicas è Logicâ & Politica pullulantem: nempe quia à Logica quidem accipit argumentandi rationem, (unde & Simplicius † eam ad diſſerendi inſtrumẽta pertinere ait) à Philoſophiâ autẽ eâ, quam Cicero, Latinam augens linguam, primus Moralẽ appellavit, materiam civilem capit. Ariſtotelis veſtigiis inſtitit Tullius. Siquidem requirit in Oratore Dialecticorũ acumen, & ſententias Philoſophorum: ex quibus ſanè ſi conſequi putant, Rhetoricã Dialecticæ eſſe partem; fateri cogentur, eam quoque partem eſſe Philoſophiæ Politicæ. At abſurdũ eſt, diſciplinam unam plurium diſciplinarum, propriè loquendo, partem eſſe. Propriè dico. nam impropriè quin ita appellari poſſit, nullus ambigo. Quemadmodum enim Ariſtoteles Rhetoricen Dialecticæ μόριον * vocat: ita Cicero eam diſertim appellat ſcientiæ civilis partem: quia nempe ab ea materiam mutuatur, eiq;, tanquã dominę, ſubſervit: *Civilis*, inquit †, *quædam ratio eſt, quæ multis, ac magnis rebus conſtat: eiuſdem quædã magna, & ampla, pars eſt artificioſa eloquẽtia.* Non dubium verò, quin

† in Categor.

* particulam.

† Lib 1. Rhetor. ſive de Invent.

Digitized by Google

ad hunc ipſum Ciceronis locum reſpexerit Quinctilianus, cùm ita ſcribit *: *Rhetoricen quidam eandem civilitatem eſſe judicaverunt. Cicero ſcientiæ civilis partem vocat. Civilis autem ſcientia idem quod ſapientia eſt.* Sed de poſtremis verbis penè adſentio Robortellio †, qui Quinctilianum Ciceronis mentem aſſecutum eſſe negat. Neque enim Tullius ſapientiam universè per civilem ſcientiam intellexit; ſed πολιτικὴν, cuius Rhetorice pars eſt credita, tum quia ab eâ materiam capit, tum quòd eloquentia politicæ ſubſerviat, ac eius ſit, ut Græci appellant, ὑπουργὸς *, ſeu ὑπηρέτις †. Niſi fortaſſe Quinctilianus per ſapientiam haut aliud, quàm civilem prudentiam, intellexit: quod non diſplicet. Atque ex his abunde liquere arbitror, quæ ſit Rhetoricæ materia, officium, finis; tum autem, quomodo per ea Rhetorica à Dialectica diſtinguatur. Nunc accedamus ad principia, ac cauſſas, à quibus, velut fonte, manat omnis eloquentia.

* lib.2.cap.15

† præfat. in Rhetoricos Cic. libb. habitâ.

* adjutrix.

† famula.

CAP. VIII.

CAP. VIII.

De tribus principiis, quibus eloquentia paratur. Occurritur argumentis Sexti Philoſophi, qui eloquentiam ſolius naturæ beneficio acquiri putabat. Conferuntur Ariſtotelis, & Ciceronis loca, quibus aliquam eſſe eloquentiæ artem oſtendunt. Exercitationis neceſſitas. Refelluntur, qui cum Euagora putarunt, ſolâ exercitatione, hoc eſt abſque artis præceptis, comparari eloquentiam poſſe. Imitatio ſub arte, vel uſu continetur.

VTI cæteræ artes, ita Rhetorice quoq; tribus comparatur: naturâ, quæ incipit; arte, quæ dirigit; & uſu, qui perficit. Verùm non defuere olim, qui ambigerent, an Rhetorice etiam artibus ſit annumeranda. Solam enim naturam eius magiſtram putabant, atq;, ut è Longino cognoſcere eſt, μία, inquiebant, τέχνη πρὸς πάντα, τὸ πεφυκέναι *. Ac Sextus quidem Philoſophus, cùm aliis argumentis hanc confir-

* una ars ad ea, naſci artificem.

mare ſententiam nititur ; tum eo, quòd multi , qui nunquam didicere Rhetoricen, Oratoriâ facultate præſtiterunt: quomodo inter alios Demadem ex remige repentè Oratorem factum ait: tum item, quòd plurimi, qui omnia artis præcepta didicerant, cùm ad forum ac judicia ventum eſſet, planè fuerunt inepti, ac elingues. Nonnemo hodiéque ſequitur Sexti opinionem, tanquam *κυρίαν δόξαν* *: verùm, ut verbis utar Naſonis,

* maximè ratam ſententiam.

Errat, ut à ventis diſcordibus acta phaſelus.

Nam ſi Demades, aliique, tantùm potuerunt ſolius ductu naturæ: quid non de iis ſperandum fuiſſet, ſi artem addidiſſent; quæ naturam, crebrò alioqui in ſalebras impingentem, dirigit; unde dux certior, quàm natura, à Cicerone appellatur. Idem indicat antiquus ille ſenarius:

Διπλοῦν βλέπουσιν οἱ μαθόντες γράμματα.
Qui literas didicere, bis tanto vident.

Nec abhorret ab hâc ſententiâ Tertullianus, cuius illud libro de Idololatriâ: *Literaturam, inſtrumentum eſſe ad omnem vitam.* Hortenſio verò nequaquam ars defuit, quamquam Tullius pro Quinctio, naturæ

naturæ tribuat eloquentiam eius; *cui ſummam*, inquit, *copiam facultatémque dicendi, natura largita eſt*. Ex quo ſanè haut aliud evincere eſt, quàm Hortenſium (cuius etiam filiam, Hortenſiam, patris retuliſſe eloquentiam, Valerius †, & Fabius *, au- † lib. 8. cap. 3. * lib. 1. cap. 1.
ctores ſunt) plurimùm debuiſſe naturæ, atque ingenio: quæ vim adferre maximam ad dicendum, etiam L. Craſſus ait apud Cicer. lib. 1. de Orat. atque idem uſus quotidianus non obſcurè cõfirmat. Nam quod multi, vel nihil, vel parùm, fuerint arte hac adjuti; id ex eo eſt, quòd natura deerat; cùm alterius, ut poëtæ † verbis utar, *Altera poſcat opem res, & conjuret amicè*: at- † Horat. epiſt. ad Piſon.
que, ut Salluſtius * in aliâ re ait, *utrumque per ſe indigens alterum alterius auxilio vegeat*. * in principio Catilinariæ.

Poſſe verò ea, quæ naturâ rectè fiunt, in artis præcepta redigi, clarè oſtendit Tullius lib. II. de Oratore. *Etenim*, inquit, *cùm pleriq; temere, & nullâ ratione, cauſſas in foro dicant; nõnulli autem propter exercitationem, aut propter conſuetudinem aliquam, callidiùs id faciant: non eſt dubium, quin ſiquis animadvertit, quid ſit, quare alij meliùs, quàm alij, dicant; is, ſi non planè artem, at quaſi artem quandam invenerit*. Eſt verò hic locus

omnino ex Ariſtotele expreſſus : tantùm illo hi ſcriptores diſcrepant, quòd Tullius repiciat officium oratoris; quia ait cauſſas poſſe obſervari, cur quidam temere, alij conſuetudine bene dicant : Ariſtoteles verò de fine agat; quia ait notari poſſe univerſales cauſſas, cur alij temere, alij conſuetudine perſuadeant. Scribit enim: Δι' ὃ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν, οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ ταυτομάτου, τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται *. Plurimùm profectò differunt officium, ac finis Rhetoricæ; cùm innumeri bene dicant, qui non perſuadeant. Quare propemodum mihi cauſſam ſuam probet, cui Tullius minùs hoc loco videatur mentem Ariſtotelis cepiſſe. Vtut eſt, vel hinc liquet, Rhetoricam non eſſe ſolius naturæ beneficium, cùm ſint cauſſæ, cur quidam perſuadeant temere, quidam cõſuetudine, eáſque cauſſas liceat ὁδοποιεῖν, ut Ariſtoteles loquitur, atque in artem redigere. Profectò rerum quidem principia ingenio accepta ferimus: at ſingulorum tempus, atq; modum, è diſciplinis addiſcimus: eſtque in hac quoque ſententiâ Dionyſius Longinus; quem vide libri penè initio, ubi reſpondet dubitationi, num περὶ ὕψους † ars tradi poſſit,

* Cur enim finem conſequãtur, & illi, qui conſuetudine hæc faciunt, & qui caſu; cauſſam intueri contingit.

† de ſublimitate orationis.

Atque

Atque ex his quidem, quæ hactenus diximus, liquere arbitror, eloquentiam originem capere ex natura; incrementum ex artis præceptis.

His verò duobus uſus accedat neceſſe eſt, juxta illud poëtæ: *Solus &, artifices qui facit, uſus erit.* Optimè hac de re Theon in Progymnaſmatis: Ὥσπερ τοῖς ζωγραφεῖν βουλομένοις οὐδὲν ὄφελος κατανοεῖν τά τε Ἀπελλοῦ, καὶ Πρωτογένους, καὶ Ἀντιφίλου ἔργα, ἐὰν μὴ καὶ αὐτοὶ γράφειν ἐπιχειρῶσιν· οὕτω καὶ τοῖς ῥητορεύειν μέλλουσιν, οὔτε τῶν διανοημάτων τὸ πλῆθος, οὔτε τὸ περὶ τὴν λέξιν καθαρὸν, οὔτε σύνθεσις ἡρμοσμένη, οὔτε ἀκρόασις ἀστεῖα, οὐδὲ ὅλως τῶν ἐν τῇ ῥητορικῇ καλῶν οὐδέν ἐστι χρήσιμον, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἕκαστος ταῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γραφαῖς ἐγγυμνάζηται. *Quemadmodum picturæ ſtudioſis nihil profuerit cognoviſſe Apellis, Protogenis, & Antiphili tabulas, niſi & ipſi pingere tentaverint: ita & eloquentiæ cupiditate captis, neque excogitationum copia, neque puritas orationis, neque compoſitionis concinnitas, neque auditio præclara, denique nihil bonorum omnium, quæ Rhetorica complectitur, utile eſſe poterit, niſi quiſque & ipſe quotidie ſcribendo ſeſe exerceat.*

Sanè quantum rectæ exercitationi debeat Orator, vel argumento eſt, quòd non

G v defuere,

defuere, qui eloquentiam ſolâ hac acquiri poſſe opinarentur. Ita Plinius lib. VI: *Video*, inquit, *multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent, agendo conſecutos.* Verùm etſi ars nihil poteſt ſine exercitatione, & contrà exercitatio plurimùm pollet ſine arte: non propterea ſolam ſufficere exercitationem, credi debet. Potiùs audiendus eſt Craſſus apud Tullium I. de Orat. cùm inquit: *In quo fallit eos, quòd audierunt; dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere. Verùm etiam illud dicitur, perverſè dicere homines perverſè dicendo facillimè conſequi.* Sed & Syrianus, Hermogenis interpres, reprehēdit Euagoram Sophiſtam, qui ſtatuebat, dicendi facultatem dicendo aſſiduè citra artis præcepta comparari poſſe.

Porrò tribus illis, quæ ad artem requiri diximus, nonnulli adjiciunt imitationem: eóſque inter magiſter Herennianus. Verùm ea uſus, ſive exercitationis, pars eſt: niſi quis arti ſubjicere malit: quod Fabius facit lib. III. cap. V.

CAP. IX.

CAP. IX.

De Rhetorices inventione, præcipuiſque eius artis ſcriptoribus apud Græcos. Mercurius λόγιος. Vnde Ἑρμῆς dictus ſit. Lingua Mercurio dicata. Horoſcopus eloquentium. Hercules Gallicus, eloquentiæ præſes. Auſonius illuſtratur. Polymnëia pantomimis præeſt. Româ hi ſemel iterúmque exacti. Fuiſſe eos ante Auguſtum, oſtenditur. Volſi ludij, *χειρόσοφοι. Ὑποβολιμαῖα fuiſſe Pitthei Rhetorica, quæ Pauſaniæ ævo exſtabant. Vt à rudibus initiis paullatim ars ſit progreſſa. Quâ ætate vixerit Demetrius, ſcriptor libri περὶ ἑρμηνείας. Item de ætate Diogenis Laertij, & Ammonij eius, cuius in Porphyrium, & Ariſtotelem, commentarij exſtant.*

EX ijs, quæ proximè diximus, ſatis liquet, quamquam ad comparandam eloquentiam nihil abſque natura ars poſſit; multùm autem abſque arte valeat natura: tamen

tamen ne iis quidem, qui à natura cæteris ſunt feliciores, nedum ingeniis mediocribus, negligendam eſſe ârtis culturam: cùm orator conſummatus, niſi ex utroque, produci non poſſit.

Quare minimè æquum eſt, ut ingrato eorum nomina ſilentio involvamus, qui primi hanc artem invenerunt, vel meliorem ad poſteros tranſmiſerunt. Quæ cauſſa eſt, cur de repertoribus eius, ac præcipuis ſcriptoribus, agendum hoc loco putârim: præſertim quia ea res non ſolùm facit ad teſtandum gratum erga eos animum, qui jam olim bene de nobis meriti ſunt: ſed etiam lucem veteribus ſcriptoribus adfert, & liberalem omnino, ac jucundam cognitionem habet.

Ægyptij, ac poetæ, inventionem Rhetoricæ tribuunt Mercurio, qui λόγιος Græcis vocatur, ac Ερμῆς quoque dicitur ab ἐρέω, quaſi ἐρέας, & interjecto M. Ἑρμέας: uti cenſet Phavorinus †. Sanè Platonici, ut ſcribit Macrobius *, τὸ ἑρμηνευτικὸν τῆς ψυχῆς † putarunt animæ à Mercurio inditum eſſe: ac antiquitas quoque linguam, tanquam τῆς ἑρμηνείας * inſtrumentum, Mercurio ſacraverat; uti Athenæus ſcripſit lib. I. Δειπνοσοφ. & ex eo Suidas. Sed, & pre-

† In lex. voce ἑρμέας.
* lib. I. Saturn. cap. 19.
† facultatem interpretandi ſenſa animi.
* interpretationis.

& pretium fuerit operæ conſultus Apollonij interpres *. Ac propterea etiam in horoſcopo eloquētium Mercurius ſtatuitur; ut Iulius Firmicus indicat lib. III. Aſtronom. cap. VIII. XI. XIV. & alibi. Antiqui Celtæ tamen, non Mercurium, ſed Herculem fecere eloquentiæ præſidem; quâ de re Lucianum vide in προλαλίᾳ, ſive Ηρακλῆ. Qui verò Rhetoricæ inventionem Polyhymniæ, ſive Polymneiæ, ab antiquis tributam putant; hi planè infirmo nituntur tibicine. Movit eos Auſonij † illud:

* in lib. I. Argonaut. pag. 24. edit. H. Steph.

† epigramm. 138.

Signat cuncta manu, loquitur Polymnëia geſtu.

Sed Lucianus lib. περὶ ὀρχήσεως diſertim Polymneiam præſidem facit τῶν χειρονόμων, ſive pantomimorum; quibus, ut ſingula verba geſtibus ſuis exprimere valeant, felici memoriâ opus eſt; à quâ Polymneiæ nomen inditum. Luciano quoque adſentit Caſſiodorus, qui lib. IV. epiſt. ult. ſcribit: *His ſunt additæ orcheſtarum loquaciſſimæ manus, linguoſi digiti, ſilentium clamoſum, expoſitio tacita; quam Muſa Polymneia reperiſſe narratur, oſtendens homines poſſe & ſine oris adfatu ſuum velle declarare.* Itaque adſentior iis, qui Auſonij locum interpretantur de eapſe ſaltantium, ſeu pantomimo-

tomimorum arte, quam Muſicæ partem mutam appellabant. Quantopere autem ea ars Traiano diſplicuerit, argumento eſt, quòd pantomimos omnes Româ exegerit: uti Plinius ſcribit in Panegyrico. Idem verò antè fecerat Tiberius: ut diſcimus ex Dionis lib. LVII. Nec immeritò, quando Zoſimus quoque lib. primo eos reponit inter cauſſas labefactati imperij. Videtur Suidas in voce Ἀθενάδω-ρος ſenſiſſe, ὀρχηστικὴν † Tiberij ævo fuiſſe inventam. Verùm verba illa κατὰ τοὺς και-ροὺς ἐκείνους *, ad ævum Auguſti, (cuius quoq; mentio antè fuerat facta) referri debere; liquet ex iis, quæ ab eo ſcribuntur in ὀρχή-σεις; ubi diſertim ait, pantomimorum ſaltationem ſub Auguſto cœpiſſe, Pylade, & Bathyllo, auctoribus. Imò nec veriſimile fit, tum demum fuiſſe inventam; ſed potiùs illuſtria accepiſſe incrementa. Siquidem ὀρχησταὶ Plauto videntur eſſe *ludij*, quos *volſos* appellat, quòd genis, totóque corpore, pilos evellere ſoleant. Atque ut hoc non eſſet, Leſbonax, auctor antiquiſſimus, χειροσόφους nominat, qui poſtea dicti ὀρχη-σταί. Hæc pluribus adnotare viſum, quò facem luceremus Auſoniano illi, perperam à multis intellecto.

† ſaltandi artem.

* iis temporibus.

Vidimus,

Vidimus, cui Deorum Rhetoricæ inventio tribui ſoleat. Nunc referemus, qui mortalium ab hac gloriâ celebrentur. Princeps omnium, qui in hac arte elaborâſſe dicantur, Pittheus fuit, Theſei avunculus: qui Trœzene, in templo Muſarum, exſtructo ab Ardalo, (unde & Muſæ *Ardalides* dictæ) Rhetoricen docuit, deque ea edidit librum; quem à ſe lectum eſſe, Pauſanias ſcribit in Corinthiacis. Verba eius, quia perperam vertit Germanus interpres †, Græca potiùs apponam *: Ἐνταῦθα † Πιτθέα διδάξαι λόγων τέχνην φασί. καί τι βιβλίον Πιτθέως δὴ σύγγραμμα ὑπὸ ἀνδρὸς ἐκδοθὲν Ἐπιδαυρίου, καὶ αὐτὸς ἐπελεξάμην. Imaginem huius Pitthei, quem aliqui malè Pytheum appellant, habemus inter illuſtres viros ex Fulvij Vrſini numiſmatis expreſſos. Sed profectò multùm metuo, ne Epidaurius ille, à quo Pitthei Rhetoricam fuiſſe editam, ſcribit Pauſanias, fucum fecerit lectori. Nam quis perſuadere ſibi poſſit, ætate Pauſaniæ, (qui ſub Hadriano Cæſare vixit) extitiſſe in arte hac aliquid antiquius bello Trojano, atque ipſis Herculis temporibus? Quare veriſimiliùs illi, qui artem hanc demum inventam putant circa Olympiadem LXXX. vel

† Abrah. Loeſcherus. qui διδάξαι vertit didiciſſe.

* pag. 57. edit. Ald.

† Ibi Pittheū docuiſſe dicendi artem, aiunt; & quidem librum à Pittheo ſcriptum, ab homine autem Epidaurio editum, ipſe legi.

vel aliquantò etiam pòſt. Hanc qui ſententiam ſequuntur, alij quidem eius artis auctorem faciunt Empedoclem, qui primus nonnulla moviſſe dicitur circa Rhetoricen: alij Coracem, & Tiſiam, Siculos, qui primi fuere huius artis ſcriptores: alij Ariſtotelem, qui primus, ſi οὐσιώδη † ſpectes, hanc artem perfecit. De Empedocle ita Fabius lib. III. cap. I: *Primus poſt eos, quos poëtæ tradiderunt, moviſſe aliqua circa Rhetoricen Empedocles dicitur.* Laërtius in Zenone: φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης, εὑρετὴν αὐτὸν γενέσθαι Διαλεκτικῆς, ὥσπερ Ἐμπεδοκλέα Ῥητορικῆς *. Idem de utroque ſcribit Suidàs in Zenone: niſi quòd Ariſtotelem non laudet huiuſce rei auctorem. In prolegomenis Hermogenis traditur, Coracem eſſe Rhetoricæ inventorem; quia nempe is, ac Tiſias, primi huiuſce artis præcepta ſcripto conſignarunt. Auctor eiuſce rei Ariſtoteles, & ex eo Cicero; cuius è Bruto verba adponam: *Itaque ait Ariſtoteles, quum, ſublatis in Siciliâ tyrannis, res privatæ longo intervallo judiciis repeterentur, tum primum (quòd eſſet acuta illa gens, & controverſa naturâ) artem, & præcepta Siculos, Coracem, & Tiſiam, conſcripſiſſe. Nam antea neminem ſolitum viâ, nec arte, ſed accuratè tamen,*

† eſſentialia.

* Zenonem inventorem Dialecticæ, ſicut Empedoclem Rhetoricæ fuiſſe, auctor eſt Ariſtoteles.

tamen, & de ſcripto, pleroſque dicere: ſcriptáſq; fuiſſe, & paratas à Protagora rerum illuſtrium diſputationes, quæ nunc Communes appellantur Loci.

Primò autem rudia admodum, imperfectáque fuere artis initia: mox alij inventa ſua adjecere: pòſt rurſum alij, atque alij, accuratiùs omnia tradidere. Illuſtris eſt hac de re Ariſtotelis locus cap. ult. libb. de Sophiſticis Elenchis: οἱ τὰς ἀρχὰς εὑρόντες, παντελῶς ἐπὶ μικρόν τι προήγαγον· οἱ δὲ νῦν εὐδοκιμοῦντες, παραλαβόντες παρὰ πολλῶν, οἷον ἐκ διαδοχῆς τῶν κατὰ μέρος προαγαγόντων, οὕτως ηὐξήκασι· Τισίας μὲν μετὰ τοὺς πρώτους, Θρασύμαχος δὲ μετὰ Τισίαν, Θεόδωρος δὲ μετὰ τοῦτον· καὶ πολλοὶ πολλὰ συνενηνόχασι μέρη. Διόπερ οὐδὲν θαυμαστὸν, ἔχειν τι πλῆθος τὴν τέχνην. *Qui principia invenere, omnino ad exiguum quid ſunt progreſſi. Qui autem celebriores habentur, accepta à multis, velut ex ſucceſſione particulatim promoventibus, ſic auxerunt. Tiſias quidem poſt priores, Thraſymachus verò poſt Tiſiam, Theodorus autem poſt hunc, & multi multas contulere partes. Quamobrem nihil mirandum, ſi excreverit ars ad quandam multitudinem præceptorum.*

Præter hos etiam alij Rhetoricen tradiderunt: ut Antiphontis Rhamnuſij pater,

H nomine

nomine Sopylus, quem *διδάσκαλον ῥητορικῶν λόγων* appellat Philoſtratus †: item filius eius Antiphon, Fabio teſte *: imò is, ſi Plutarchum audimus †, *πρῶτος ῥητορικὰς τέχνας ἐξήνεγκε, γινόμενος ἀγχίνους· διὸ καὶ Νέστωρ ἐπεκαλεῖτο* *. Etiam Lyſias *τέχνας ῥητορικὰς* † ſcripſit, & paullò pòſt Iſæus *τὰς ἰδίας τέχνας* * edidit, ut idem Plutarchus † auctor eſt.

* in Antiphonte.
† lib. 3. cap. 1.
† in vitis Rhetorum.
*Primus Rhetoricum artificium tradidit, ac quod ſollers eſſet, Neſtor appellabatur.
† artem Rhetoricam.
* propriam artem.
† in vitis Rhetorum.

Sed minimè nobis prætereundus eſt Plato; cuius exſtat elegans dialogus de Rhetorica, qui Gorgias inſcribitur. Nam licet in eo non agat *δογματικῶς*, tradendo præcepta communia, quibus ab incunabulis formetur orator: tamen *ἀνατρεπτικῶς*, ſeu *ἀνασκευαστικῶς*, naturam artis egregiè explicat; dum, & materiem, & genuinum artis finem, adverſus ſophiſtas oſtendit; qui naturam, atque uſum Rhetorices, planè pervertebant. Platonis quoque ætate Rhetoricen docuit Iſocrates, quem Gorgię fuiſſe æqualem tradit ex Ariſtotele Quinctilianus †. De arte quoq; ſcripſiſſe, auctor eſt Tzetzes *. Iſocrate verò jam ſeniore, Oratoriam † pomeridianis horis docere cœpit Ariſtoteles, *παρῳδιάζων* hoc pacto verſum Sophoclis in Philoctete:

† lib. 3. cap. 1.
* Chiliad. 9.
† Fabius lib. 3. c. 1.

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, κ' Ἰσοκράτην ἐᾷν λέγειν †. † Turpe eſt tacere, & Iſocratem dicere pati.

Hunc ſecutus Theodectes, quanquam dubitatum jam olim, num Θεοδέκτεια eius eſſent opus, an Ariſtotelis *. Item Theophraſtus, Ariſtotelis diſcipulus; quem cum cura hac de arte ſcripſiſſe, Fabius † auctor eſt: ex quo etiam diſcimus, poſt Ariſtotelem, & Theophraſtum, diligentiùs hac de arte philoſophos ſcripſiſſe, quàm Rhetores; ac imprimis Peripateticorum, & Stoicorum principes. Fuere poſt hos alij, de quibus ſic ibidem Quinctilianus: *Fecit deinde velut propriam Hermagoras viam, quam plurimi ſunt ſecuti: cui maximè par atque æmulus videtur Athenæus fuiſſe. Multa pòſt Apollonius Molon, multa Areus, multa Cæcilius, & Halicarnaſſeus Dionyſius. Præcipuè tamen in ſe ſtudia converterunt, Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Apolloniæ Cæſaris Auguſti fuit; & Theodorus Gadareus, qui ſe dici maluit Rhodium: quem ſtudioſè audiſſe, cùm in eam inſulam ſeceſſiſſet, dicitur Tiberius Cæſar. Hi diverſas opiniones tradiderunt, appellatique inde Apollodorei, & Theodorei, ad morem certas in philoſophia ſectas*

* Fabius lib. 2. cap. 15.

† ibidem.

nomine Sopylus, quem διδάσκαλον ῥητορικῶν λόγων appellat Philoſtratus †: item filius eius Antiphon, Fabio teſte *: imò is, ſi Plutarchum audimus †, πρῶτος ῥητορικὰς τέχνας ἐξήνεγκε, γινόμενος ἀγχίνους· διὸ καὶ Νέστωρ ἐπεκαλεῖτο *. Etiam Lyſias τέχνας ῥητορικὰς † ſcripſit, & paullò pòſt Iſæus τὰς ἰδίας τέχνας * edidit, ut idem Plutarchus † auctor eſt.

* in Antiphonte.
† lib. 3. cap. 1.
† in vitis Rhetorum.
*Primus Rhetoricum artificium tradidit, ac quod ſollers eſſet, Neſtor appellabatur.
† artem Rhetoricam.
* propriam artem.
† in vitis Rhetorum.

Sed minimè nobis prætereundus eſt Plato; cuius exſtat elegans dialogus de Rhetorica, qui Gorgias inſcribitur. Nam licet in eo non agat δογματικῶς, tradendo præcepta communia, quibus ab incunabulis formetur orator: tamen ἀνατρεπτικῶς, ſeu ἀνασκευαστικῶς, naturam artis egregiè explicat; dum, & materiem, & genuinum artis finem, adverſus ſophiſtas oſtendit; qui naturam, atque uſum Rhetorices, planè pervertebant. Platonis quoque ætate Rhetoricen docuit Iſocrates, quem Gorgię fuiſſe æqualem tradit ex Ariſtotele Quinctilianus †. De arte quoq; ſcripſiſſe, auctor eſt Tzetzes *. Iſocrate verò jam ſeniore, Oratoriam † pomeridianis horis docere cœpit Ariſtoteles, παρῳδιάζων hoc pacto verſum Sophoclis in Philoctete:

† lib. 3. cap. 1.
* Chiliad. 9.
† Fabius lib. 3. c. 1.

Αἰσχρὸν

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, κ' Ἰσοκράτην ἐᾶν λέ-
γειν †.

† Turpe eſt tacere, & Iſocratem dicere pati.

Hunc ſecutus Theodectes, quanquam dubitatum jam olim, num Θεοδέκτεια eius eſſent opus, an Ariſtotelis *. Item Theophraſtus, Ariſtotelis diſcipulus; quem cum cura hac de arte ſcripſiſſe, Fabius † auctor eſt: ex quo etiam diſcimus, poſt Ariſtotelem, & Theophraſtum, diligentiùs hac de arte philoſophos ſcripſiſſe, quàm Rhetores; ac imprimis Peripateticorum, & Stoicorum principes. Fuere poſt hos alij, de quibus ſic ibidem Quinctilianus: *Fecit deinde velut propriam Hermagoras viam, quam plurimi ſunt ſecuti: cui maximè par atque æmulus videtur Athenæus fuiſſe. Multa pòſt Apollonius Molon, multa Areus, multa Cæcilius, & Halicarnaſſeus Dionyſius. Præcipuè tamen in ſe ſtudia converterunt, Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Apolloniæ Cæſaris Auguſti fuit; & Theodorus Gadareus, qui ſe dici maluit Rhodium: quem ſtudioſè audiſſe, cùm in eam inſulam ſeceſſiſſet, dicitur Tiberius Cæſar. Hi diverſas opiniones tradiderunt, appellatique inde Apollodorei, & Theodorei, ad morem certas in philoſophia ſectas*

* Fabius lib. 2. cap. 15.

† ibidem.

 ſequen-

ſequendi. Sed Apollodori præcepta magis ex diſcipulis cognoſcas: quorum diligentiſſimus in tradendo Latinè fuit C. Valgius, Græcè Atticus. Nam ipſius ſola videtur ars edita ad Matium, quia cæteras miſſâ ad Domitium epiſtolâ non agnoſcit. Plura ſcripſit Theodorus, cuius auditorem Hermagoram ſunt qui viderint. Hactenus Fabius. Apollodori verò huius, itémque Theodori etiam, meminere Strabo lib. XIII. Tranquillus in Auguſto cap. LXXXIX. & Tiberio cap. LVII. Tacitus ſive Quinctilianus dialogo de cauſſis corruptæ eloquentiæ, Lucianus in Macrobijs, Curius Fortunatianus lib. I. & III.

Poſt iſtos verò fuere Apſines ſenior, & Phœbammo: quorum præter nomina vix aliquid ad nos pervenit. Item Ariſtides technicus, Minubianus, & qui hos ſecutus, Hermogenes: cuius artem, complecti vim, & facultatem omnem Rhetoricæ, ſcribit anonymus Rhetor Græcus. Hermogenem commentariis Græcis illuſtrarunt, Sopater, Syrianus, Marcellinus, & ſcriptor anonymus. Hermogenis, uti & Aphthonij (cuius progymnaſmata habemus) meminit præter alios Tzezes. cap. CCCLXIX. ſive pag. CCVI. Hermogene junior Longinus, cuius nihil exſtat, præter aureolum περὶ ὕψους † libellum.

† de ſublimi charactere.

lum. Vixit is tempore Aureliani. Nec prætereundus nobis Demetrius, cuius egregium περὶ ἑρμηνείας † commentariolum habemus. Phalereum vulgò appellant: ſed alium eſſe ab illo nobili oratore, oſtendimus in Oratorijs noſtris lib. VI. cap. II. ubi etiam diximus, videri nobis eſſe Demetrium illum, quem Rhetorem Alexandrinum appellat Diogenes Laertius. Atque hinc antiquitas eius utcunque cognoſcitur. Nam, quantum conjecturâ aſſequi poſſum, vixit Laërtius temporibus Antonini Pij, vel paullò pòſt. Nam multò antè vixiſſe non potuit, cùm meminerit Plutarchi, & nepotis eius Sexti Philoſophi, item Epicteti, qui ad tempora uſque Antonini vixit. Proximum verò horum eſſe ætati, gemino colligo argumento. Vnum eſt, quòd in tot philoſophorum vitis ſcribere neglexerit magni illius Epicteti vitam: quod non aliâ de cauſsâ factum eſſe arbitror, quàm quia illa in recenti hominum memoriâ etiamnum verſaretur. Alterum eſt, quia in præfatione ſcribat, haut ita pridem à Potamone Alexandrino introductam eſſe ſectam illam ex aliis ſectis, quæ placerent, ſeligentem. Πρὸ ὀλίγου, inquit, καὶ ἐκλεκτική τις αἵρεσις εἰσήχθη ὑπὸ Ποτάμωνος τῆς Ἀλεξανδρέως.

† de interpretatione.

δρέως. Atqui Potamo iſte, ut Suidas ait, cùm ante Auguſtum, tum poſt eum, hoc eſt Tiberij temporibus, vixit. Fortaſſe autem inde etiam aliquis de ætate Demetrij judicium ſe ferre poſſe ſperet, quòd meminerit eius Ammonius, initio Commentar. in Ariſt. lib. περὶ ἑρμηνείας. Sed hinc nihil aliud concludi poſſit, quàm vixiſſe eum ante annum quingenteſimum. Siquidem iſte Ariſtotelis interpres non eſt (quod pleriſq; perſuaſum eſſe video) nobilis ille philoſophus, quem inter alios Origenes, & Plotinus audiere: ut in Plotini, præceptoris ſui, vitâ Porphyrius ſcripſit: ſed eſt alius Ammonius, multò junior: ut qui non tantùm commentatus ipſe ſit in Iſagogen Porphyrij; ſed etiam meminerit, tum Syriani, qui Procli Lycii præceptor fuit, tum ipſius Procli, cuius ſe diſcipulum profitetur. Vnde paullò poſt annum Chriſti quingenteſimum vixiſſe, liquidò colligitur. Quare iſto quidem argumento, quo ſeculo floruerit Demetrius, certò concludi non poteſt. Atq; hæc dicta ſunto de nobilioribus Rhetoricæ artis ſcriptoribus apud Græcos.

CAP. X.

Cap. X.

Homerus oratorum parens. Prima Athenis oratorum ætas à Solone, & Piſiſtrato, uſq; ad Periclem, & Alcibiadem. Piſiſtrati, & Periclis, facundia. Dictio Herodoti, Critiæ, & Thucydidæ, qualis. Secunda ætas oratorum diviſa in ſophiſtas, & eos, qui πολιτικὴν λέξιν *ſectarentur. Protagoras, è baiulo ſophiſta, centum minis docuit. Prodici unam ut audire orationem liceret, quinquaginta drachmæ pendebantur. Thraſymachus, & Gorgias, quid arti addiderint. Quando, & quamdiu, Gorgias vixerit.* Γοργίζα, & γοργιάζειν. *Quantus honos Gorgiæ habitus. Quantum debuerint ei, qui illum ſecuti ſunt. Hippiæ variarum artium peritia, & felix memoria.*

AT non paullò his antiquius eſt oratorum genus. Nam ut nihil de illis dicam, quorum facundiam diſcimus ex ſacris veteris inſtrumenti libris: ut etiam

omittam oratores illos Homericos, Neſtorem, Vlyſſem, Menelaum: quid de Homero ipſo dicemus, omnis doctrinæ fonte? quem planè oratorem fuiſſe, ait Tullius. Hermogenes quoque appellat Rhetorem præſtantiſſimum: etiam Longinus, Demetrius, alij, eloquentiæ magiſtrum agnoſcunt.

Sed contineamus nos intra eos, qui ſolutâ oratione utebantur. Tales fuere Solon, & Piſiſtratus: quorum ille primus σοφιστὴς eſt vocatus; non quidem eâ ratione, qua Protagoras primus id nomen meruiſſe dicitur: ſed quia illis temporibus ita vocarentur, quorum in ſermone, ac vitâ, gravitas ac ſapientia reluceret: ut ex Iſocrate, ac Themiſtio, ſuperiùs dicebamus. Atque ea mente Solonem σοφιστὴν etiam Tatianus vocat oratione contra gentes. Erat verò dictio Solonis gravis planè, atque etiam auſtera: illa verò Piſiſtrati, ſuavis, atque amœna: qua callidè ſibi imperium apud Athenienſes acquiſivit. Animosè quidem obſtabat prudentiſſimus, & patriæ amantiſſimus Solon; qui & orationem quandam (ut Latinè loquentem inducam) ita dicitur eſſe auſpicatus: *Alijs quidē, Athenienſes, prudentior ſum, alijs autem fortior: prudentior illis, qui, quid moliatur Piſiſtratus, nō vident: fortior*

fortior illis, qui vident, ſed metu ſilent. Verùm ſapientiſſima alioqui civitas, diſertis Piſiſtrati orationibus adeò deliniebatur, ut ſalubria Solonis conſilia contemneret, regium Piſiſtrato imperium permitteret, atque eo pacto auream libertatem fœdâ ſervitute commutaret.

Poſt hunc Cliſthenes multùm, ut temporibus illis, valuit dicendo: ut eſt apud Ciceronem in Bruto.

Exinde verò Themiſtocles claruit; quem cùm prudentiâ, tum eloquentiâ præſtitiſſe, ibidem dicitur.

Hoc junior paullò Herodotus fuit, qui Olympiade floruit LXXXIV. Oratorum verò numero hunc eximi, non ſinit ſuadela illa, & venuſtas optimæ poëſi ſimilis: quam orationi eius ineſſe, locuples teſtis eſt Halicarnaſſæus. Ac Plutarchus quoque, etſi opuſculo eo, quod de Herodoti malignitate inſcripſit, amore quodam patriæ (ut magnis ingeniis uſu venire ſolet) longiùs abreptus, maligniorem ſe ipſe erga Herodotum præbeat: tamen agnoſcit in eo λέξιν ἀφελῆ, καὶ δίχα πόνου, καὶ ῥαδίως ἐπιτρέχουσαν τοῖς πράγμασιν †. Ac libelli fine, ſic de eo judicat: Γραφικὸς ἀνήρ, καὶ ἡδὺς ὁ λόγος, καὶ χάρις ἔπεστι, καὶ δεινότης, καὶ ὥρα τοῖς διηγήμασι *.

† dictionem ſimplicem, & abſque labore, rebuſq; facile ſe applicantem.

* homo ſcribendi gnarus, oratio jucunda, & gratia ei ineſt, & vis, & narrationi ineſt elegantia.

Poſterior paullò eſt Damon, quem fuiſſe ἄκρον σοφιστὴν †, ſcribit Plutarchus *: ſed muſicus dici maluit, ut eo nomine ἐπικρύπτηται τὴν δεινότητα †: ut idem ait. Hic ob excellentem animi vim oſtraciſmo Athenis eiectus fuit.

† ſummum ſophiſtam.
* In vita Periclis.
† occultaret dicendi vim.

Damonem audivit Pericles, quem Plato in Phædro ait πάντων τελεώτατον εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι *. Imò ob facundiam Ολύμπιος, ſive Cæleſtis, dictus fuit: ut auctores ſunt Plutarchus, & Suidas. Vetus quoque comœdia † in labris eius melle dulciorem lepôrem habitare dicebat. Idem, ut eſt apud Suidam *, πρῶτος γραπτὸν λόγον ἐν δικαστηρίῳ εἶχε. Ac orationes quidem aliquæ ſub nomine eius olim legebantur. Sed Plutarchus †, Themiſtoclem, Ariſtidem, ac Periclem, à ſcribendo ait abſtinuiſſe. Atq; in hanc etiam ſententiam Fabius * inclinat: *Cicero*, inquit, *in Bruto negat, ante Periclem ſcriptum quicquam, quod ornatum oratorum habeat: eius aliqua ferri. Equidem non reperio quicquam tantâ eloquentiæ famâ dignum: ideoq; minùs miror, eſſe, qui nihil ab eo ſcriptum putent: hæc autem, quæ feruntur, ab alijs eſſe compoſita.* Vitâ Piſiſtrato ſimilem ſe geſſit. Nam itidem eloquio ſuo liberis Athenarum cervicibus jugum impoſuit ſervitutis. Vide quæ de eo ſcribit Valerius Maximus †,

* perfectiſſimum fuiſſe oratorem.
† Eupolis ἐν δήμοις.
* primus ſcriptam orationem in judicio habuit.
† in vita Antiphontis.
* lib. 3. cap. 1.

mus †, vel ipſum potiùs Thucydidem adi. † lib. 8. c. 9.

Alios quoq; eiuſce ætatis oratores indicat Cicero in Bruto: ubi, cùm de Pericle dixiſſet, iſta ſubjungit: *Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, ſed tamen eloquentem, conſtat fuiſſe. Huic ætati ſuppares, Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis ſcriptis, qui ipſe tum fuit, intelligi maximè poteſt: grandes erant verbis, crebri ſententiis, compreſſione rerum breves, & ob eam ipſam cauſſam interdum ſubobſcuri.*

Nec propterea exiſtimandum, vel funebrem Periclis orationem: vel illa Cleonis ad Athenienſes: vel duas Alcibiadis, unam ad Athenienſes, alterã ad Lacedæmonios, ipſorũ eſſe genuinas. Nam ſenſus quidẽ illorum delibãt; ſed verbis Thucydidis ſunt expreſſę.

Critiam verò, cuius hîc Tullius meminit, etiam Halicarnaſſenſis in Iſęo reponit inter τοὺς ἐναγώνιον ἀσκοῦντας ῥητορικὴν *: ac Hermogeni † quoque dicitur fuiſſe σεμνὸς, καὶ διῃρμένος πρὸς ὄγκον *. * eos, qui forenſi certamine exercuerunt dicendi facultatem. † lib. 2. de formis orat. * gravis, & ſublimis.

Quod ad Thucydidem attinet, eum licet octies ſuâ manu deſcripſerit Demoſthenes; tamen gravis magis hiſtoricus cẽſeri debet, quàm orator bonus. Eſt. n. ſermo eius durus, & hyperbatis implicatus: unde Cratippus oratio-

orationes illius moleſtas atque odioſas eſſe, judicabat. Etiam Cicero ait, nec ſe imitari eum poſſe, ſi velit; nec velle, ſi poſſit. Vide & quæ de Thucydideæ orationis vitiis Dionyſius Halicarnaſſ. ſcripſit ad Tuberonem.

Atque iſti quidem oratores primam eorum ætatem conſtituunt. Secunda verò ætas duûm generum oratores comprehendit: quorum alii dictionem magis πολιτικὴν, alij planè σοφιστικὴν ſequerentur. De poſterioribus priùs dicam: qui non dicendo tantùm, ſed etiam docendo claruerunt. Exorti verò ſunt temporibus Periclis, ac Thucydidis. Vnde Cicero in Bruto, cùm de Pericle, Alcibiade, & aliis egiſſet, iſta ſubjungit: *Sed ut intellectum eſt, quantam vim haberet accurata, & facta quodammodo oratio, tum etiam magiſtri dicendi multi ſubitò extiterunt: tum Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Eleus, in honore magno fuit.* Horum antiquiſſimus fuiſſe videtur Protagoras Abderites. Nam Gorgia, ac Prodico, priorem fuiſſe, apertè ait Plato. Quadraginta hunc annis σοφιστικὴν docuiſſe, idem † auctor eſt. De eodem ita Suidas: οὗτος πρότερον ἦν φορτοβαστάκης· ἐντυχὼν δὲ Δημοκρίτῳ, ἠρέθη λόγων· καὶ

† in Menon.

καὶ φιλοσοφήσας, ἐπὶ ῥητορείαν ἐτράπη, καὶ ἐπεκλήθη πρῶτος οὗτος σοφιστής. πρῶτος δὲ οὗτος τοὺς ἐριστικοὺς λόγους εὗρε, καὶ ἀγῶνα λόγων ἐποιήσατο, καὶ μισθὸν ἔπραξε τοὺς μαθητὰς μνᾶς ἑκατόν· διὸ καὶ ἐπεκλήθη λόγος ἔμμισθος. *Hic prius baiulus fuit: cùm verò in Democritum incidiſſet, eruditionis amore captus fuit, ac philoſophatus ad eloquētiam ſe contulit, & primus nomen ſophiſtæ accepit. Primus etiam hic contentioſas orationes invenit, & orationis certamen iniit, & centum minas à diſcipulis exegit. propterea & ſermo mercenarius dicebatur.* Plura de eo apud Laërtium vide.

Protagoræ diſcipulus fuit Prodicus, quem à καλλιλογίᾳ etiam Maximus Tyrius commendat †. Quanti verò orationes eius fieri ſoleant, illud arguit, quòd qui audire eum vellet, is, Suida teſte, quinquaginta drachmas perſolveret: hoc eſt quatuor coronatos Gallicos, ac duos inſuper regales Hiſpanicos. Maximè verò celebris fuit commento de Hercule adoleſcente, quem mulieres duæ oratione exquiſitâ, una ad virtutis, altera ad voluptatis, pelliceret viam.

† Diſſert. 7.

Iiſdem temporibus vixere duo illi, ſuperiori etiam capite memorati nobis, Corax, & eius diſcipulus Tiſias: qui cum Gorgia

à Leon-

à Leontinis legatus Athenas miſſus fuit. De eo Socrates apud Platonem in Phædro †: φεῦ, δεινός γ' ἔοικεν ἀποκεκρυμμένην τέχνην ἀνευρεῖν ὁ Τισίας *. Fuere tum quoque Polus Agrigentinus, & Thraſymachus Chalcedonius; quem aliqui Carthaginenſem appellant, eo decepti, quòd apud Philoſtratum dicatur Καρχηδόνιος. Sed corruptus eſt locus, planéque, ut Petavius etiam in notis ad Syneſium obſervat, Χαλκηδόνιος ſcribi debet: uti legitur apud Suidam. Thraſymachus iſte primus animadvertit, in ſolutâ etiam oratione, dummodo carminis modulos fugiamus, numerum quendam ſervari oportere; primúſque in eâ κῶλα, ac περίοδον, obſervavit. Autores Cicero in Oratore, Dionyſius Hal. & Suidas.

† Tom. 3. p. 273. edit. H. Steph.

* o quàm efficaciter abſconditam artem inveniſſe videtur Tiſias!

Sed præ omnibus celebre nomen fuit Gorgiæ Leontini, qui Empedoclis erat diſcipulus: ut paullò hunc antiquiorem fuiſſe neceſſe ſit; etſi eundem in annum conijciat Euſebius in Chronicis. Porphyrius, Suida teſte, floruiſſe eum ait Olymp. LXXX. Sed Suidas antiquiorem fuiſſe cenſet. Arbitror facilè hos conciliari ob longævitatem Gorgiæ. Nam, ut Suidas agnoſcit, CIX. ſive, ut Cenſorinus

nus ait, CVIII. annis vixit. Primus verò Gorgias, ut auctor eſt Philoſtratus, in theatrum progreſſus, dixit, προβάλλετε †, quo princeps auſus eſt depoſcere, de quo quiſque vellet audire: ut eſt apud Ciceronem libr. I. de Orat. Idem quibuſdam dictus eſt artem Rhetoricam inveniſſe; unde Diodorus Siculus libr. XII. * de eo inquit, οὗτος καὶ τέχνας ῥητορικὰς πρῶτος ἐξεῦρε. Propterea verò hoc de eo dictum; quia, ut idem Diodorus Siculus † ſcribit, πρῶτος * ἐχρήσατο τῆς λέξεως σχηματισμοῖς περιττοτέροις, καὶ τῇ φιλοτεχνίᾳ διαφέρουσιν ἀντιθέτοις, καὶ ἰσοκώλοις, καὶ παρίσοις, καὶ ὁμοιοτελεύτοις, καί τισιν ἑτέροις τοιούτοις. Etiam declamandi uſum primus revocavit; ut in Heliacis tradit Pauſanias, qui eum ait † ἀνασώσασθαι μελέτην λόγων πρῶτον ἠμελημένην εἰς ἅπαν. Idem, ut ait Iſidorus Peluſiota *, civili orationi addidit τὸ ὑψηλὸν, καὶ τὸ τραγικὸν †. Ab eo etiam figuræ illæ dicendi, quæ maximè luminoſam redderent orationem, Γόργεια nuncuparunt: quomodo & Halicarnaſſenſis vocat epiſtolâ ad Pompeium. Etiam ab eo eſt, quòd τὸ ῥητορεύειν appellent γοργιάζειν, ut cognoſcimus ex Philoſtrato in epiſt. ad Aug.

† proponite.

* pag. 313. edit. H. Steph.

† Ibidem.

* Primus uſus eſt eximiis dicendi figuris, & ſingularis artificii oppoſitis, & ſimilibus ac æqualibus mẽbris, & ſimiliter cadentibus, ac deſinentibus, & aliis eius generis orationis ſertamentis.

† primum dicendi ex arte rationem excitaſſe, quæ planè antea negligebatur.

* lib. 2. ep. 42.

† ſublime, ac tragicum dicendi genus.

Aug. Præcipuè verò nobilitatus eſt oratione Olympiacâ, quam præter Ariſtotelem, ac Fabium, etiam Pauſanias in Eliacis celebrat. Item oratione Pythicâ, ob quam aurea ei ſtatua in Pythij templo fuit conſtituta. Etiam dies, quibus orationes eas habuerat, ἑορταὶ †; orationes ipſæ, λαμπάδες * dicebantur. Multum verò ei maximi quique viri, qui poſtea ſunt ſecuti, debuerunt. Nam, ut Philoſtratus in epiſt. ait, Critias, ac Thucydides, acceptum illi referunt magnificum, atque exaggeratum orationis genus, quod Philoſtratus vocat μεγαλόγνωμον, καὶ τὴν ὀφρῦν. Ac Marcellinus quoque in Thucydidis vita ait, cum eſſe πολυειδῆ ἐν τοῖς σχήμασι, τὰ πολλὰ τῶν Γοργίου τοῦ Λεοντίνου μιμούμενον †. Plato quoque τῆς Γοργίου κατασκευῆς ἐρασθεὶς *, ut eſt apud Halicarnaſſenſem, novâ luce veſtivit orationem. Iſocratem etiam in Panathenaïcam ſuam, ea, quæ Gorgiæ erant, tranſtuliſſe, autor eſt Plutarchus. Ac ne nihil Ariſtotelem ipſum debere illi putemus, audiamus B. Hieronymum adverſus Iovinianum: *Legimus, ô eruditiſſimi viri, in ſcholis pariter & Ariſtotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia.*

† feſta.
* lampades.

† varium admodum in figuris, & multa Gorgiæ Leontini imitari.
* amore captus eius apparatus ac cultus, qui Gorgiæ ſermoni ineſt.

Fuit quoque ex hoc grege Hippias Elienſis, artium multitudine ſophiſtis omnibus

bus

bus prior, eloquentiâ nulli ſecundus; ut de eo cenſet Appuleius, initio ſecundi Floridorum. Vbi etiam ex Platone ſuo narrat, ut Hippias gloriatus ſit, omnia, quæ haberet, corporis ornamenta manibus ſe ſuis confeciſſe; annulum, ſigillum, ſtrigilem, vaſculum unguentarium, ſaccos, pallium, interulam, cingulum nec Perſicis ipſis pretio cedens. Item ut varia fecerit poëmata, verſus epicos, tragœdias, dithyrambos: varias etiam ſcripſerit orationes. De memoriæ quoque artificio, quod Plato in Hippia minore, unde iſte Appuleii locus eſt expreſſus, obiter tantùm attingit, curatiùs alibi ab eodem Platone explicatur; ubi jactantem inducit, quòd quinquaginta nomina ſemel audita recitaret.

Alios quoque ſophiſtas idem celebrat, & ex eo Fabius lib. III. cap. I. ubi cum de Corace & Tiſia Siculis dixiſſet, hæc ſubijcit: *Hos inſecutus eſt vir eiuſdem inſulæ, Gorgias Leontinus, Empedoclis, ut traditur, diſcipulus. Is beneficio longiſſimæ ætatis (nam centum & novem vixit annos) cum multis ſimul floruit: ideóque & illorum, de quibus ſuprà dixi, fuit æmulus, & ultra Socratem uſque duravit. Thraſymachus Chalcedonius cum hoc; & Prodicus Chius, & Ab-*

derites Protagoras, à quo decem millibus denariorum didiciſſe artem; quam edidit, Euathlus dicitur, & Hippias Elæus, & quem Palameda Plato appellat; Alcidamas Eleates. Antiphon quoque, & primus omnium orationem ſcripſit, & nihilominus artem ipſe compoſuit, & pro ſe dixiſſe optimè eſt creditus. Etiam Polycrates, à quo ſcriptam in Socratem diximus orationem: & Theodorus Byzantius, ex ijs & ipſe, quos Plato appellat λογοδαιδάλους. Horum primi communes locos tractaſſe dicuntur, Protagoras, Gorgias, Prodicus, & Thraſymachus. Hactenus Fabius.

Cap. XI.

Series præcipuorum oratorum, qui ab Alcibiade uſque ad Phalereum vixerunt. Plutarchi, ſive Cæcilij, error. Duo Antiphontes. Fabij locus ex Plutarcho illuſtratus. Τέχνη ἀλυπίας. Plutarchi de Andocidis ætate lapſus. In Lyſia quid laudi detur, quid vitio vertatur. Plato commendabilior ab eloquentiâ, quàm philoſo-

philoſophiâ. Eudoxi ætas. Syneſij lapſus. Leo Byzantius. Dictio Ariſtotelea. Vnde Theophraſtus hoc nomẽn acceperit. Stylus Xenophontis. Dictus is Muſa Attica. *In hiſtoria paullò eſt humilior, quàm decebat. Idem defenſus adverſus Halicarnaſſeum. Stylus Philiſti, Theopompi, & Iſocratis. Huius dictio defenſa adverſus Cæſarem Scaligerum. Demoſthenis, ac Æſchinis, collatio. Cicero illuſtratus. H. Stephani alucinatio. Demades ex nauta orator. Stylus Lycurgi, Hyperidis, & Dinarchi. Quis* hordearius Demoſthenes *dictus. Democharis, & Phalerei, dictio. Diophantes, & Carneades. Athenarum muri quando diruti, ac iterum reſtituti. Ciceronis in dicendo magiſtri.*

NVNC à ſophiſtis redeamus ad eos, qui virile magis dicendi genus ſequebãtur. Quales ipſis ſophiſtarum temporibus fuere Antiphon Rhamnuſius, Andocides, & Ly-

ſias. Andocides iſte decem oratorum, qui vulgò numerãtur, antiquiſſimus eſt. Paullò iuniorem Gorgia fuiſſe, in vita eius ſcribit Plutarchus. Eius facundiam prędicat quoq; Thucydides in VIII. unde cognoſcimus, Alcibiadi fuiſſe æqualem. Quod verò Cæcilius (ut eſt apud Plutarchum) Thucydidem ſibi imitandum propoſuiſſe putabat; id propter ea, quæ dixi, verum eſſe minimè arbitror. Sed video, quid deceperit, ſive Cæcilium, ſive Plutarchum. Duo enim fuere Antiphontes; ut Hermogenes docet lib. II. περὶ ἰδεῶν: unus Rhamnuſius, quem ait ὅλως εὑρετὴν καὶ ἀρχηγὸν γενέσθαι τοῦ τύπου τοῦ πολιτικοῦ †: alter verò neutiquam ſequens τὴν πολιτικὴν λέξιν, ſed durior omnino, atque obſcurior; ad cuius dicendi genus proximè Critias acceſſit. Ex his ſanè obſcurum non eſt, poſteriorem Antiphontem, nõ Rhamnuſium illum, Thucydideæ dictionis in ſcribendo æmulum fuiſſe. Cautè etiam accipi debent verba illa Fabij lib. III. cap. I. *Antiphon quoque, & orationem primus omnium ſcripſit, & nihilominus artem ipſe compoſuit, & pro ſe dixiſſe optimè eſt creditus.* Nam quomodo Antipho primus ſcripſit orationes; ſi junior eſt Gorgia, quem orationes ſcripſiſſe conſtat? Quare Fabij verba reſtringi

† omnino auctorem fuiſſe characteris politici.

ſtringi debent ad orationes forenſes, prout facit Plutarchus, qui ait, *τῶν γοῦν πρὸ αὐτοῦ γενομένων οὐδενὸς φέρεται δικανικὸς λόγος* †. Rhamnuſius hic primitus profitebatur *τέχνην ἀλυπίας* *: atque id etiam ædibus, quas Corinthi exſtruxerat, inſcripſit. Nec dubitavit invectivâ laceſſere Hippocratem, ſuámque artem omnibus medicorum inventis præferre. Sed cùm ea res minùs ſuccederet, ad forum ſe contulit, neque ſine gloriâ in eo vixit. De dictione eius ita Plutarchus †: *Ἔστι δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀκριβὴς, καὶ πιθανὸς, καὶ δεινὸς περὶ τὴν εὕρεσιν, καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικὸς, καὶ ἐπιχειρῶν ἐξ ἀδήλου, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους, καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος*. Quæ veriſſimè dicta eſſe, tot eius orationes oſtendunt, quæ ſuperſunt.

† Eorum, qui ante illum fuerunt, nullius exſtat oratio in genere juridiciali.

* artem medicandi doloris.

† In dicendo accuratus eſt, & ad perſuadendum efficax, in inventionibus ſagax, in rebus dubiis ſollers, occultè ſe inſinuans, ad mores & affectus orationem inflectẽs, decori obſervantiſsimus.

Itidem quatuor habemus orationes Andocidis. De eius dictione ita Plutarchus *, *ἔστι δὲ ἁπλοῦς, καὶ ἀκατασκεύαστος, ἐν τοῖς λόγοις ἀφελὴς, καὶ ἀσχημάτιστος*. Ait idem Plutarchus, ſi vulgatis codicibus ſtamus, Andocidem hunc centum annis fuiſſe Lyſia antiquiorem. Quod manifeſtè falſum. Nam ipſe Plutarchus ait, Andocidem fuiſſe natum Olympiade LXXVIII, principe in republica Athenienſium, Theogenide:

* Simplex eſt, ſine apparatu, inornatus, & minimè figuratus.

Lyſiam verò Athenas veniſſe ait anno ſecundo poſt Olymp. LXXXII, quo tempore Philocles cum Phraſicle, princeps erat.

Porrò etiam Lyſias eiuſdem, ac ſophiſtæ, ætatis, at non προαιρέσεως fuit. Nam cùm Gorgias Leontinus adhiberet, ut Dionyſius Halicar. ait, πάνυ φορτικὴν, καὶ ὑπέρογκον κατασκευὴν, ἐ πόῤῥω διθυράμβων ἔνια φθεγγόμενος †: Lyſias contrà propriis, & uſitatis, verbis utebatur; eóque hoc aſſecutus eſt, ut cùm loqueretur more conſueto, novâ tamen uteretur dicendi formâ, primúſque induceret recentiorem Atticiſmum. Hoc eſt, quod idem ait Dionyſius, ἐ τοῖς ὀνόμασι δουλεύει τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ, τοῖς δὲ πράγμασιν ἀκολουθεῖ τὰ ὀνόματα *. Item, τὸν κόσμον οὐκ ἐν τῷ διαλλάττειν τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἐν τῷ μιμεῖσθαι λαμβάνει †. Itaque nihil apud eum eſſe dicit, quod poſſit ἀκυρολογίας, ἢ ἀσαφείας δόξαν λαβεῖν *. Etiam Photius propriam eius virtutem facit, τῶν κώλων εὐάρμοστον, καὶ τῆς καθαρότητος εὐανθές †. Sed ut meritò ab hac laude commendatur, ita videtur orator fuiſſe parùm grandis. Nec enim verum eſſe cenſeo, quod idem Dionyſius ſcribere non dubita-

† admodum gravem, ac ſupra modum ſublimem dictionis ſtructuram, quædam non longè à dithyrambis diſtantia proferens.

* Non nominibus res inſerviunt apud eum, ſed res ſequuntur nomina.

† ornatum habet, non in eo quod immutat, ſed quod imitatur idiotam.

* notari tanquam impropriè, vel obſcurè dictum.

† membrorũ concinnitatem & florem puritatis.

dubitavit, eum περιττὰ, καὶ σεμνὰ, καὶ μεγάλα φαίνεσθαι πράγματα ποιεῖν. †. Niſi id ad unam alterámque orationem reſtringas: uti illam contra Mneſipolemum, quam ſolito grandiorem fuiſſe, Photius ait. Cæteras ſi ſpectes, ſubtilis potiùs orator eſt, quàm ſublimis. Quod etiam Fabij judicium eſt. Nam cum de Demoſthene, Æſchine, & Hyperide, eſſet locutus, *His*, inquit, *Lyſias ætate maior, ſubtilis, atque elegans, & quo nihil, ſi oratori ſatis ſit docere, quæras perfectius. nihil enim in eo eſt inane, nihil arceſſitum. puto tamen fonti, quàm magno flumini, eſſe propiorem.* Teſtatur autem Cicero, non fuiſſe verſatum in cauſſis forenſibus: ſed aliis orationes ſcribere ſolere. Nempe, quia ad minutarum cauſſarum genera ſe demitteret, neceſſariò factus eſt jejunior, ac tenuior. Inter plurimas verò orationes, etiam Socrati unam ſcripſit, cùm is in capitis judicium vocaretur. Sed ille eam, quamvis elegantem, tamen ut parùm virilem, velut Sicyonios calceos, repudiavit: ut eſt apud Cic. 1. de Orat. Plura de Lyſia ſi voles, adi quæ fusè de eo diſſerit Halicarnaſſenſis.

videri res facere inſignes, graves, ac magnas.

Ac hi quidem Oratores Periclis magis dictionem ſequebantur, quàm Gorgiæ, & ſophiſtarum: erant tamen paullò uberiores Pericle: quâ de re ita Cicero ſcribit ſecundo de Oratore. *Ex Græcorum*, inquit, *ſcriptis, cuiuſque ætatis quæ dicendi ratio voluntáſque fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſſimi fere ſunt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles, atque Alcibiades, & eâdem ætate Thucydides; ſubtiles, acuti, breves, ſententijs magis, quàm verbis, abundantes. Non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos, Critias, Theramenes, Lyſias. Multa Lyſiæ ſcripta ſunt, nonnulla Critiæ. De Theramene audivimus. Omnes etiam tum retinebant illum Periclis ſuccum: ſed erant paullò uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium; cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano, innumeri principes exierunt: ſed eorum, partim in pompâ, partim in acie, illuſtres eſſe voluerunt.* Quid apertius ex iſtis, quàm Lyſiam, atque alios eius ætatis oratores, uberiores quidem fuiſſe Pericle, ſed ſtrigoſiores Gorgia: his verò ſucceſſiſſe alios, qui mediam inſiſterent viam, inter ſubtile hoc Lyſiæ, & illud Gorgiæ pompaticum dicendi genus. Quam

viam inierunt, non philoſophi, & hiſtorici minùs, quàm oratores. Ac intèr philoſophos quidem iſtoc nomine familiam ducit Plato, quem Cicero graviſſimum dicendi auctorem & magiſtrum appellat, in tertio de Oratore. De eodem ſic ſcribit in Bruto: *Quis uberior in dicendo Platone? Iovem ſiquidem aiunt philoſophi, ſi Græcè loquatur, ſic loqui.* Et eſt profectò Plato non minor eloquentiæ, quàm philoſophiæ laude. Quin jure maiori etiam eius eloquentiam admiramur. Nam de philoſophia eius non immeritò dicere poſſis, quod de Ægyptiis pharmacis ſcribit Homerus †: † Odyſ. δ. 230.

---- Πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά *.

* multa quidem ſalubria mixta, multa item noxia.

Eius æqualis fuit Eudoxus Cnidius. Nam Olymp. CIII. floruiſſe, ait Laërtius ex Chronicis Apollodori. Atque idem eo firmatur, quòd Architæ fuerit auditor, &, ut ex Sotione idem Laërtius refert, cùm annum ageret XXIII, menſes duos audierit Platonem; poſtea verò, Ægypto, aliiſque regionibus, luſtratis, magno cum diſcipulorum numero redierit Athenas, ut ægre eſſet Platoni, quòd eum ab ſe dimiſiſſet. At Strabo in XVII teſtatur, cum Platone ipſo profectum fuiſſe in Ægyptum; ibique cum

ſacerdotibus utrumque XIII annos eſſe verſatum. Etiam nominat eum Ariſtoteles, eiúſque ſententiam de ſummo bono, quod in voluptate ponebat, refellit lib. x. Nicomach. cap. II. Vt planè ratio fugerit Syneſium, cùm initio Dionis ſui ſcribit, hunc virum fuiſſe τὰ πρῶτα τῶν Ἀριστοτέλους ὁμιλητῶν †. Quamquam verò Aſtrologiâ imprimis fuerit clarus: tamen ornatè etiam dicebat, ac ſubitâ dictione valebat plurimùm, & hacpropter ſuos ab eo ſophiſtas Philoſtratus orditur.

† diſcipulorum Ariſtotelis principem.

Idem Philoſtratus ſecundum locum tribuit Leonti Byzantio: qui & ipſe Platonem juvenis audivit. Meminit eius quoq; Syneſius; ſed ex Philoſtrato.

At facilè principem locum inter Platonis diſcipulos meretur naturæ illud miraculum Ariſtoteles: cui Cicero * quoque tribuit *dicendi incredibilem quandam cum copiam, tum etiam ſuavitatem*. Idem judicium eſt Fabij lib. x. Halicarnaſſenſis etiam in eo prædicat δεινότητα περὶ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ τὴν σαφήνειαν, καὶ τὸ ἡδὺ, καὶ πολυμαθές †.

* in Topicis.

† eloquendi peritiam, & perſpicuitatē, & cum multiplici eruditione ſuavitatē.

Nec dicendi laude Ariſtoteli, præceptori ſuo, ceſſit Theophraſtus; quem Cicero eruditiſſimum & elegantiſſimum philoſophorum

Digitized by Google

phorum appellat. Ac quanti eius eloquentiam Ariſtoteles ipſe fecerit, argumento illud eſſe poteſt, quòd, ut Diogenes Laërtius teſtatur, cùm priùs Tyrtamo vocaretur, à præceptore nomen accepit Theophraſti, διὰ τὸ τῆς φράσεως θεσπέσιον †. † ob divinam elocutionem.

Quinque his philoſophis ſuccedant tres hiſtorici: etſi unus eorum, non inter philoſophos minùs, quàm hiſtoricos, nomen profiteatur ſuum. Eſt is Xenophon, qui, ut de eo iudicium tulit Halicarnaſſenſis, planè eſt καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι, καὶ σαφὴς, καὶ ἐναργὴς, καὶ τὴν συνθέσιν ἡδὺς, καὶ εὔχαρις, ὡς καὶ πλεῖον Ἡροδότου *. De eodem ita Fabius †: *Quid ego commemorem Xenophontis illam jucunditatem inaffectatam? ſed quam nulla affectatio conſequi poſſit; ut ipſæ ſermonem Gratiæ finxiſſe videantur.* Ob hanc inaffectatam jucunditatem, *Muſa Attica* dicebatur: quomodo poſtea omnes vocabantur, qui Athenis nati eloquentiâ præcellerent: ut in Oribaſii vita Eunapius teſtatur. In hiſtoria tamen, ut Halicarnaſſenſis judicat, ſplendor Xenophonti, ac majeſtas deeſt; ac, ſi aliquando elocutionem conetur attollere, confeſtim langueſcit, & ſubſidit. Sed quod idem Dionyſius cenſet, τὸ πρέπον * negligere, quia ſermones philoſo-

* purus in delectu verborum, & clarus, ac perſpicuus, & in compoſitione ſuavis, ac gratioſus ſupra Herodotum.

† lib. 10. cap. 1

* decorum.

philoſopho dignos tribuat barbaris, in eo facit, quod homines Græci ſolent; ut qui ſapientiam omnem Græciæ limitibus concludant. Atqui non defuiſſe ſapientiam barbaris, ſatis docent ſermones Scytharum apud Curtium, ac Perſicorum regum apophthegmata apud Plutarchum, & apud alios alia; quibus Græcus faſtus meliora dare non poſſit.

Xenophonte paullò junior Philiſtus, qui Olymp. vixit CV. De eo ſic Cicero II. de Orat. *Thucydidem conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus; qui cum Dionyſii tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumpſit in hiſtoria ſcribenda; maximéque Thucydidem eſt, ſicut mihi videtur, imitatus.* Idem in Bruto ait, *amatores huic deeſſe, ſicut & ipſi Thucydidi.* Dionyſius quoque in eo reprehendit ἀταξίαν τῆς οἰκονομίας, καὶ δυσπαρακολούθητον †.

† ordinis in diſponendo neglectum, & quod difficilis ſit intellectu.

At melior orator erat Theopompus, Iſocratis diſcipulus: de quo ſic Cicero in Bruto: *Philiſti, & Thucydidis conciſis ſententiis, interdum etiam non ſatis apertis, cùm brevitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis ſuæ: quod idem Lyſiæ Demoſthenes.* De eodem ſic Dionyſius: Τὸ λεκτικὸν * αὐτοῦ

* Forma dicendi in eo eſt Iſocraticæ aſ-

τῶ

τῷ Ἰσοκρατικῷ παραπλήσιον, πλὴν ὅσον μικρὸν ἐστὶ, καὶ σφόδρα εὔτονον· τὰ δ' ἄλλα ὁμοία ἡ λέξις· καὶ γὰρ κοινὴ, καὶ σαφὴς, καὶ μεγαλοπρεπὴς, καὶ σεμνὴ, καὶ πομπικὴ, συνθέσεως τετυχηκυῖα τῆς πρὸς ἡδονήν. Et Quinctilianus †: *Theopompus his proximus, ut in hiſtoriâ prædictis minor, ita oratori magis ſimilis: ut qui, antequam eſt ad hoc opus ſollicitatus, diu fuerit orator.*

finis, niſi quòd exilis fit, & quaſi nervis quibuſdam intenta admodum: quod ad alia verò, ſimilis dictio eſt. nam & communis eſt, et clara apertaque, ampla itē, et gravis, pompæ ſimilis, et compoſita ad delectationem.

† lib. 10. cap. 1.

Ab hiſtoricis veniamus ad oratores: ex quibus, Lyſia jam ſene, Iſocrates vixit, auditor Prodici, Gorgiæ, Tiſiæ, & Theramenis. De hoc ita Cicero in Bruto: *Iam ſenibus illis, quos paullò antè diximus, Iſocrates, (cuius domus cuncta Græciæ, quaſi ludus quidam, patuit, atque officina dicendi) magnus orator, & perfectus magiſter; quamquam forenſi luce caruit, intráque parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem, meo judicio, eſt poſtea conſecutus: & cùm cætera meliùs, quàm ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſolutâ oratione, dum verſum effugeres, modum tamen, & numerum quendam, oportere ſervari.* De eodem ita ſcribit lib. III. de Oratore: *Princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis atque aurium cauſâ, (quemadmodum ſcribit diſcipulus*

pulus eius, Naucrates) numeris adſtringeret. Dionyſij quoque Halicarnaſſ. judicium apponam †: Ὁ δὲ Ἰσοκρατικὸς λόγος κομψεύεται μὲν, ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος· καὶ πανηγυρικώτερός ἐστι μᾶλλον, ἢ δικανικώτερος· ἔχει δὲ τὸν κόσμον μετὰ ἐνεργείας, καὶ πομπικός ἐστι μετὰ τοῦ ἀνυστικοῦ, καὶ χρησίμου· οὐ μὴν ἀγωνιστικός. Similiter Fabius *: *Iſocrates in diverſo genere dicendi nitidus, & comtus, & palæſtræ, quàm pugnæ, magis accommodatus: omnes dicendi veneres ſectatus eſt: nec immeritò: auditoriis enim ſe, non judiciis, comparârat: inventione facilis, honeſti ſtudioſus, in compoſitione adeò diligens, ut cura eius reprehendatur.* Et iis quidem, qui, quod Fabius hic dicit, curioſæ nimis curæ Iſocratem culpant, etiam acceſſit Cæſar Scaliger, vir non minor antiquis: cuius iſti ſunt verſus † de Ariſtotele, Platone, atque Iſocrate:

Eſt Macedonis oratio matrona pudica.
Academicus huic addit inane purpuriſſum.
Illa Iſocratis ſit meretrix pudore pauco.

Sed meo quidem judicio, judicium hoc ſummi viri ſeverius aliquanto eſt, quàm par erat. Nam quis neſcit, pro diverſa materie ac fine, aliam atque aliam eſſe ſcriben-

† Oratio vero Iſocratis cōtula quidem eſt, ſed cum dignitate quadam: eſtque magis accommodata cœtui populari, quā foro. ornatum vero habet cum vi quadam. pompatica eſt, ſed cum efficacia atq; utilitate, ad forenſia autem certamina parum idonea.

* lib. 10. cap. 1

† Lib. 3. Epidorpidum.

ſcribendi formam? At quæ argumento magis differre poſſunt, quàm quæ Ariſtoteles, ac Iſocrates tractabant? Non hic in Logicæ ſpinetis occupatur, non anquirit in numeros, ac magnitudinem, non myſteria ruſpatur naturæ, non in primam uſque ſapientiam evolat; ſed laudat, vituperat; ſuadet, diſſuadet; accuſat, vituperat. Illud quoque in conſiderationem venit, quod Philoſopho docere propoſitum eſt; oratoris etiam delectare; quod præter alia præſtant orationis ſcitamenta. Et tamen fateor, ſi ita dixiſſet Iſocrates, culpâ non vacaret: nunc iſta non dixit, ſed ſcripſit; & ſcripſit ad pompam: in quo genere vix aliquid eſſe nimium poteſt; dum legenti honeſta inde gliſcat voluptas.

Iiſdem verò, ac Iſocrates, temporibus etiam Iſæus vixit, Lyſiæ auditor, Demoſthenis præceptor †. Ac Lyſiæ quidem ita ſimilis, ut * difficulter ſtylum dignoſcere eſſet. Tribuit ei Dionyſius dictionem *καθαρὰν, ἀκριβῆ, σαφῆ, κυρίαν, ἐναργῆ, συντομον* †. Ex ſexaginta quatuor orationibus, quas ſcripſit, decem hodie exſtant. Plutarcho, & Photio autoribus *πρῶτος σχηματίζειν ἤρξατο* *: quod, ut verum ſit, non video,

† Photius in bibl. p. 204. & 804.

* Plutarch. in x Rhet.

† Puram, accuratam, perſpicuam, propriam, evidentem, ac conciſam.

* primus cœpit figuris uti.

video, ſi per ſchemata intelligas verborum ſententiarumque lumina. Nam iis orationem Iſocrates ornare ſolet, qui paullò Iſæo grandior erat: & ante Iſocratem hæc Gorgias frequentarat. Verùm, ut cenſeo, *ſchema* hic nominatur, cùm quid non apertè, ſed per ſuſpicionem dicitur: quod etiam χρῶμα ſive *color* vocatur; indeque controverſiæ quædam nuncupantur ἐσχηματισμέναι, ſive *figuratæ*, aut *coloratæ*. Vide quæ hac de notione ſchematis diximus in Oratoriis lib. v. cap. v i.

Sequuntur Æſchines, & Demoſthenes: quos comparat Cicero lib. de optimo genere oratorum. Locum adſcribam, ut lucem præbeam. Nam variè in eo enarrando errarunt viri docti. Sic verò habet: *A me autem, ut cum maximis minima conferam, gladiatorum par nobiliſſimum inducitur. Æſchines tanquam Æſerninus (ut ait Lucillius, non* ſpurcus homo, *ſed doctus & acer,*

Cum Placidiano cõponitur optimu' longè
Poſt homines natos. Hactenus

Tullius. Reſpexit verò locum illum Lucillij, quem Nonius adducit in *Spurcus*, & *Componere*:

Æſerni-

Æſerninu' fuit Flaccorum munere quidam
Samnis ſpurcus homo, vitâ illâ dignu' locoq;,
Cũ Placidiano cõponitur æquimanus Thrax,
Poſt homines natos gladiator qui fuit unus.

Confert Lucilius nobile par gladiatorum; Æſerninum, quem hominem ſpurcum appellat, & Placidianum, cuius etiam Horatius meminit in Satiris. Ait verò Cicero, ſimile par ſibi videri, Æſchinem, ac Demoſthenem: ac Æſernino quidem componit Æſchinem; verumtamen ne quis id ulteriùs rapiat, quàm æquum erat, addit cum eo ſe Demoſthenem conferre, non tanquam cum homine ſpurco, qualem Æſerninum fuiſſe Lucilius dicit; ſed tanquam cum docto, & acri Oratore. Demoſthenem verò, principem Oratorem, ſimilem ſibi ait videri Placidiani, gladiatorum facilè principis. Ac nequis auguſtum nimis hoc eſſe elogium putaret, addit, reverâ nihil ſibi hoc oratore videri divinius. Quod de Demoſthene dici, quis non videt? Quem etiam in Bruto ait, Oratorum principem judicari à doctis. cúmq; Æſchines præcipuè commendetur à lenitate & ſplendore verborum, ait ne hac quidem parte cedere Æſchini Demoſthenem. Ibidem, adjungit; *unum Demoſthenem eminere*

inter omnes in omni genere dicendi. Quare nunquam dixiſſet Cicero, nihil eſſe Æſchine divinius. Vt planè fallat, & fallatur Henricus Stephanus, cùm verba illa, quæ de Demoſthene dicuntur, in Æſchinis laudem afferri exiſtimat: ut videre eſt ex elogiis iſtis, quæ quatuor Halicarnaſſei opuſculis, ſeorſim à ſe editis, adtexuit. Plura de Æſchinis ac Demoſthenis dictione qui volet, eundem Tullium videat lib. III. de Oratore, item in Bruto, ac Oratore; ubi Æſchini quidem ſonitum, at Demoſtheni vim tribuit; inter quæ quantum intereſt! Etiam Dionyſium Halic. adeat, ac Quinctilianum.

Iiſdem temporibus clarus fuit Pytho, princeps legatorum, quos Philippus ad Bœotos miſerat. Ac omnes quidem eâ in legatione dicendo vicit, præter unum Demoſthenem: quo nomine gloriatur Demoſthenes orat. de corona †: Ἐγὼ * μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ, καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν, οὐδ' εἶξα, οὐδ' ὑπεχώρησα. Meminit & Pythonis huius oratione de Haloneſo: uti quoq; Lucianus in Encomio Demoſth. Ariſtides I. & II. de Societate, Plutarchus itē, & Suidas.

† pag. 495. edit. Francof. a. 1604.

* Ego quidem Pythoni inſoleſcenti, atque acriter in vos invecto, non ceſſi, neque ſtationem deſerui.

At diverſus eſt ab eo Pytheas, quamquam & ille Demoſthenis adverſarius fuit. Hic Athenis cū Carabo profugus Antipatrum

adverſus

adverſus Athenienſes juvit: Demoſthenes contrà, quamquam exul eſſet, ſe jungebat legatis Athenienſium. Atq; autor eſt Phylrchus in Arcadicis, Pytheam tum, ut animos Græcorum ab Athenienſibus abalienaret, feſtivè dixiſſe: *Quemadmodum domum, in quã lac aſininum infertur, morbo aliquo laborare judicamus: ita & urbẽ, ad quam legati veniunt Athenienſium.* Quod elegantiſſimè retorſit Demoſthenes: *Vti*, inquiebat, *lac aſininum infertur ad ſanitatem ægrotantium: ita legati Athenienſium, ut ſalutem adferant, venire conſueverunt.*

Iiſdem quoque temporibus fuerunt, Demades, Lycurgus, Hyperides. Ac Demades quidẽ, teſte Suida, ex nauta factus fuit orator; ex quo & nauticos ſales in forum transtulit; ut Cicero ait in Oratore. Atticâ eius ſuavitate tantopere afficiebatur Philippus, ut non ipſum tantùm, ſed etiam bis mille Athenienſes, prælio ad Chęroneam (in quo & Demoſthenes, abjecto clypeo, fugit) à ſe captos, gratis Athenas manumiſerit: ut Diodorus, & Plutarchus ſunt auctores: ac ſuper iſtoc gloriatur Demades ipſe oratione περὶ δωδεκαετίας, quæ ſola ex omnibus exſtat. Liberum hoc captivi etiammum dictum fertur adverſus Philippum, cùm is inter comeſ-

 ſandum,

ſandum, captivorum miſeriæ petulanter illuderet: βασιλεῦ †, τὸ τῆς τύχης σοι περιθείσης πρόσωπον Ἀγαμέμνονος, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πράττειν ἔργα Θερσίτου; Quo rex permotus, coronam capitis depoſuit, & modeſtiùs ſe geſſit.

† Cùm, ô rex, tibi fortuna Agamemnonis tribuerit perſonam, non pudet facere digna Therſite?

Lycurgi cuiuſmodi dictio fuerit, docet Dionyſius, cui dicitur fuiſſe † διὰ παντὸς αὐξητικὸς, καὶ διηρμένος, καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλως κατηγορικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικὸς· οὐ μὴν ἀστεῖος, οὐδ᾽ ἡδὺς, ἀλλ᾽ ἀναγκαῖος, τούτου χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις.

† ubiq; fuſus, elatus, gravis, & accuſatorius, veritatis amans, & in dicendo magnâ libertate; non eſt urbanus, aut ſuavis, ſed ſerius, & ad gravitatis exemplar omnibus propoſitus.

Hyperides (quem unà cum Demoſthene Platonem audiiſſe Laërtius ſcribit) ab eodem Halicarnaſſeo cenſetur * χάριτος μεστὸς, καὶ δοκῶν ἁπλοῦς, οὐκ ἀπήλλακτος δεινότητος. Fabio † judicatur *dulcis imprimis, & acutus, ſed minoribus cauſſis, non dixerim utilior, magis par*. At Longinus effusè eum laudat, ac, non quidem perfectiores, ſed plures tamen virtutes habere dicit, quàm Demoſthenem. Hermogenes jejunius prædicat, quaſi non ſatis ſervet τὸ καθαρὸν, καὶ ἠθικὸν *, ac præterea in verborum delectu ſit negligentior.

* Veneribus affluens, qui cum ſimplex videatur, vi & gravitate non caret.

† lib. 10. cap. 1

* terſum ac moratum dicendi genus.

Paullò iſtis junior erat Dinarchus, qui Olympiade floruit CXV. Orationes eius tres exſtant; inter quas una eſt adverſus Demoſthenem de Harpalicis pecuniis.

Stylum

Stylum habet civilem, perſpicuum, probabilem, & eſt ſpiritus vehementis. Sed eſt aſperior in ſenſibus, ac methodo, ac minùs eſt vehemens, & gravis. Demoſthenicum quiddam habet, ſed eſt inflatior: unde (ut Hermogenes περὶ ἰδεῶν ſcribit) κρίθινον Δημοσθένη † aliqui dixere. Nec methodi & οἰκονομίας ſatis eſt obſervãs; unde &, Dionyſio Hal. teſte, vocabatur ἄγροικος Δημοσθένης *.

† hordearium Demoſthenem.

* agreſtis Demoſthenes.

Excepere iſtos Demochares, & Demetrius Phaléreus, qui mollius dicendi genus invexerunt. Qua de re operæ eſt audire Ciceronem in ſecundo de Oratore, ubi ſic ſcribit: *Theopompus, Ephorus, Philiſtus, Naucrates, multiq́; alij naturis differunt: voluntate autem ſimiles ſunt inter ſeſe, & magiſtri, & ij qui ſe ad cauſſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Æſchines, Dinarchus: alijq́; complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere verſati. Quorum quamdiu manſit imitatio, tamdiu genus illud dicendi, ſtudiumque vixit. Poſtquam exſtinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt, & evanuit: alia quædam dicendi molliora, ac remiſſiora genera, viguerunt. Inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe Demoſthenis: tum Phálereus ille*

Demetrius, omnium iſtorum, meâ ſententiâ, politiſſimus, aliique eorum ſimiles extiterunt. Floruit verò Demetrius circa Olymp. CXV. ut Euſebius in Chronico teſtatur.

Poſt ea tempora pauci admodum diſerti celebrantur. Inter eos, quorum nomen ad nos pervênit, eſt Diophantes Mitylenæus, Græciæ illis temporibus diſertiſſimus; ut de eo cenſet Cicero in Bruto: ex quo etiam cognoſcimus, hoc exquiſito dicendi magiſtro uſum fuiſſe Tiberium Gracchum. Floruit circa Olymp. CLVI.

Longéque maius Carneadis nomen fuit; qui, philoſophiam profeſſus, ſummæ tamen in dicendo facundiæ erat; eóq; nomine inter ſophiſtas etiam recenſetur à Philoſtrato, ac Syneſio in Dione. Refert ex Apollodori Chronicis Laërtius, eum naturæ ceſſiſſe Olympiadis CLXII anno quarto, cùm annos vixiſſet LXXXV.

At magis etiam langueſcere Suada Græcanica cœpit Athenis à Syllâ captis, vrbiſq; mœnibus dirutis: quod accidit Olymp. CLXXIII. Quamquã verò Hadrianus Imp. multò pôſt urbem mirè ædificiis exornarit, mœnia tamen ſub Valeriano inſtaurata demum fuere, idque ob Scytharum incurſiones: ut Euſebius refert priori libro operis chrono-

chronologici, itemque Zonaras. Neq; propterea exiſtimandum, poſt Syllæ tempora Athenis, aut in Græcia, omnimodam ab Oratoribus ſolitudinem fuiſſe. Nam contrarium inter alios evincunt nobiles illi oratores, quos Cicero Olymp. CLXXIV & CLXXV habuit, dicendi magiſtros. Eorum primus erat Molo Rhodius. de quo ita ipſe ſcribit in Bruto: *Eodem tempore Moloni dedimus operam: dictatore enim Syllâ legatus ad Senatum de Rhodiorum præmiis venerat.* Et poſt aliqua, cùm narraſſet, ut poſt actam cauſſam pro Roſcio Amerino Athenas ſit profectus, atque ibi in philoſophia audierit Antiochum, iſta ſubjungit: *Eodem tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magiſtrū, ſtudioſe exerceri ſolebam. Pòſt à me Aſia tota peragrata eſt, cùm ſummis quidē oratoribus, quibuſcum exercebar ipſis lubentibus; quorū erat princeps Stratonicenſis, meo judicio, totâ Aſiâ illis temporibus diſertiſſimus: &, ſi nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt; hic orator in illis numerari rectè poteſt. Aſſiduiſſimè autem mecum fuit Dionyſius Magnes: erat etiā Æſchyllus Gnidius, Adramitenus Xenocles. hi tum in Aſia Rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni,*

meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem applicavi, cùm actorem in veris cauſſis, ſcriptoremq́ præſtantem, tum in notandis animadvertendisq́ vitijs, & inſtituendo docendóq́ prudentiſſimum.

Cap. XII.

Tertia Oratorum Græcorum ætas ſub Imperatoribus. Veſpaſiani erga Rhetoras ſtudium. Philoſtrati tres. Hermogenes artis ſuæ oblitus. Herodes Atticus, & Ariſtides, diſparis naturæ; ille ſubitâ, hic præmeditatâ pollebat oratione. Iuliæ Imperatricis ſtudium erga ſophiſtas. Luciani ætas. Lucianeæ vitæ ſcriptor, item eruditus Eunapij interpres notatus. Euſebij Cappadocis facundia. Honos Proæreſio habitus.

AVGVSTÆO verò ævo fuit Arellius Fuſcus, qui Aſiaticus erat †, ac Ovidium Naſonem * quoque habuit auditorem. Dicebat Suaſorias libentiſſimè: ac Latinè etiam declamabat; ſed Græcè frequentiùs, ut eſt apud Senec. Suaſor. IV.

† Senec. contr. 29.
* Idem contr. 10.

At

At Sabinus Clodius, eodem etiam dio, Græcè, & Latinè, dicere ſolet: ſed ita, ut eruditis auribus neutiquam ſatisfaceret: unde Caſſius Severus, cùm ab auditione rediret, interrogatus, quid de eo ſibi videretur; venuſtè reſpondit, *Malè*, χ̀ κακῶς.

Contrà Ceſtius, ſectâ Epicureus, cognomento tamen Pius; item ſimius eius, Argentarius, cùm uterque Græcus eſſet, neuter tamen Græcè unquam declamabat: ut eſt apud Senecam contr. XXVI.

Atque his quidem temporibus prope intermortua erat Græcanica eloquentia. Imò Claudij, & Neronis temporibus, quaſi jam ſepulta erat, ut Eunapius ait.

At reviviſcere iterum cœpit imperante Veſpaſiano: qui quanti eloquentię ſtudium fecerit, exinde diſcimus, quòd, Latinis Græciſque Rhetoribus, quemadmodum Tranquillus teſtatur, conſtituerit annua centena; hoc eſt bis mille, & quingentos Philippeos. Huius, ac filij eius, Titi, temporibus Philoſtratus ille fuit, cuius exſtant duo Iconum libri. Eos Atticè valde, & magnâ cum venuſtate ſcriptos eſſe, teſtatur alter Philoſtratus, cuius habemus ſingularem Iconum librum.

At magis etiam caput ſuum exeruit eloquentia, Domitiani, Nervæ, & Traiani ætate. Tum viguit Dion Pruſæenſis; cui facundia Chryſoſtomi nomen peperit. Item Nicetes Smyrnæus; qui judiciale genus ſophiſtico exornavit, & ſophiſticum roboravit juridiciali.

Mox etiam maiora cœpit incrementa ſub Adriano: à quo Athenarum etiam urbs inſignibus, multiſq; adeo ædificiis, aucta ornatáq; fuit, ut inſtaurâſſe urbem diceretur: qua de re Pauſanias, & Xiphilinus. Huius Adriani temporibus fuit Phavorinus, Dionis diſcipulus; & Nicetæ Smyrnæi auditor Scopelianus, quem Apollonius Tyaneus ipſe inter viros admirandos reponebat. Tum quoque vixit Phavorini, & Scopeliani auditor, Herodes Atticus, vir in extemporanea dictione feliciſſimus; quem Rufus Perinthius Ἑλλήνων γλῶτταν, καὶ λόγων βασιλέα † appellabat: cuius etiam, ut Alexander Peliplato dicebat, ſophiſtæ omnes particulæ quædam videbantur. Iiſdem quoq; temporibus floruere, Polemo, Dionyſius Mileſius, & Ariſtocles Pergamenus.

† Græcorum linguam, ac ſermonum regem.

Exinde ſub Antonino Pio, & M. Aurelio, fuit Ælius Ariſtides; qui Smyrnæ, Polemonem; Athenis, Herodem; Pergami, Ariſtoclem

clem audivit; vir in dicendis, quæ præmeditatus foret, planè admirandus; ſed ad ſubitam dictionem minùs idoneus: quod ipſe ut excuſaret, aiebat, non eſſe ſe ex eorum numero, qui vomerent, ſed qui cum cura dicerent. Huius æqualis Hermogenes fuit, quem annos natum ſexdecim Marcus Imp. audivit. Sed hîc ætate provectior, artis ſuæ oblitus, vixit tanquam unus è multis: unde de eo Antiochus Sophiſta dicebat: Ἑρμόγενης ὁ ἐν παισὶ μὲν γέρων, ἐν δὲ γέρουσι παῖς *.

*Hermogenes inter pueros quidem ſenex, inter ſenes verò puer.

Poſt eos ſub Commodo floruit Adrianus Phœnix. Item Iulius Pollux Naucratites; cuius etſi orationes perierint, eruditiſſimum tamen onomaſticum remanſit. Item Ariſtænetus Byzantius, diſcipulus Chreſti eius, qui Herodis fuit auditor. Eum inter ῥήτορας εὐδοκίμους † reponit Flavius Philoſtratus in vita Chreſti. Eoque videri idem poſſit illi, cuius epiſtolas primus edidit Sambucus. Sed huic obſtat ſententiæ, quòd veterem, & novam Romam, nominat epiſt. XXVI. unde liquidò conſtat, epiſtolarum illarum auctorem vixiſſe, poſtquam imperii ſedes à Conſtantino tranſlata erat Byzantium, quod exinde *nova Roma* dicebatur.

† præclari nominis Rhetoras.

Cæterùm

Cæterùm prope omnium, quos à Veſpaſiani temporibus enumeravimus, atq; item aliorum quorundam, quos ſtudio omiſimus, Philoſtratus vitas perſcripſit. Eſtque is Philoſtratus ſecundus: quippe illius, cuius ſuprà meminimus, ex filia nepos. Hic poſteris reliquit Apollonij vitam, Heroica, epiſtolas, & Iconum librum unum. Sub Severo vixiſſe, Suidas teſtatur; atque hoc indicat ipſe vitæ Apollonij lib. I. cap. III. ubi iſtos à ſe libros ſcriptos ait poſtulato Iuliæ Imperatricis, Severi uxoris, quæ, ut ibidem dicitur †; τοὺς ῥητορικοὺς πάντας λόγους ἐπήνει, καὶ ἠσπάζετο. Ac Xiphilinus quoque in Nerone auctor eſt, delectari eam ſophiſtis ſolere. Vide & Ioannem Tzetzem Chil. VI. cap. XLV. Præclarè verò Philoſtratus hic ſuum inter ſophiſtas locum tuetur. Eſt enim, Photij * judicio, τὴν φράσιν † σαφὴς, ἐπίχαρίς τε, καὶ ἀφελιστικὸς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῷ ἀρχαϊσμῷ, καὶ τῶν καινοπρεπεστέραις τῶν συντάξεων ἐμφιλοτιμούμενος.

† ſophiſtarum orationes omnes commendabat, atque amabat.

* cap. 44.

† Dictione fuit aperta, gratioſaque, ac conciſa, dulcedine affluens; ac cum ex priſcis loquendi formis, tum recentioribus elegantiis laudem quærens.

Sophiſtis quoq; annumerari debet Philoſtratus tertius, ſecundi ex Nerviano fratre maiore nepos, & gener: qui Macrino imperante floruit. Huius ſunt vitæ ſophiſtarum, etſi eos ſecundo tribuerit Suidas.

Vide

Vide ſis diſſertatiunculam de Philoſtratis, quam V. Cl. Io. Meurſius epiſtolis Philoſtrati primitus à ſe vulgatis adtexuit.

Poterat verò Philoſtratus in ſophiſtis ſuis etiam reponere Lucianum Samoſatenſem, ſcriptorem ἀττικώτατον, atque, ut Photij † verbis utar, λέξει * ἐπισήμῳ τε καὶ κυ- † cap. 128.
ρίᾳ, καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ, κεχρη- * uſus dictione illuſtri, propriâ, quęque deceat efficax genus dicendi.
μένον. Cauſſas ſe aliquamdiu egiſſe, ipſe ſcribit apologiâ pro iis, qui mercede conducti ſerviunt: atque addit, fuiſſe ſe τοῖς μεγαλομίσθοις τῶν σοφιστῶν ἐναριθμούμενον †. † annumeratum ſophiſtis grandis mercedis.
Ætate vixit Marci Aurelij, qui eum Ægypti conſtituit procuratorem. Ipſeque eius muneris ſui mentionem ibidem facit. At, ut ego quidem cenſeo, planè ratio fugit virum eruditum, qui in Morelliana Luciani editione ſanè quàm eleganti, vitam ſcriptoris præfixit. Putat ille Luciani huius filium eſſe Lucianum iſtum, ad quem exſtat epiſtola Iuliani Imperatoris. Atqui, ab exceſſu Marci uſque ad imperium Iuliani, anni ſunt CLXXX.

Sed hiſtoriam, quam orſi ſumus, pertexamus. Galieni, Claudij, Taciti, Aureliani, & Probi temporibus, duo iſti, Paulus, & Andromachus Neapolites Syrus, fuere Eunapio * teſte, τῶν ῥητορικῶν ἐπ' Ἀθήνῃσι * In præfatione.
προεστώ-

προεστῶτες: quod doctiſſimus Had. Iunius tranſtulit, *artis oratoriæ præſides*: at dicere debuerat, *oratorum Athenis potiſſimi.*

Ætate Conſtantini Magni vixit Sopater Syrus, vir in dicendo & ſcribendo eloquentiæ ſummæ.

Mox ſub filio eius Conſtantio floruit Euſebius Cappadox; qui facundiâ ſuâ prope perſuaſerat Sapori Perſarum regi, ut tiara abiecta fieret privatus.

At denſa imprimis facundorum hominum ſeges exſtitit ſub facundiſſimo illo Iuliano, qui Apoſtatæ nomine notior eſt. Tum inter alios Proæreſius fuit; cui ſtatua erecta huiuſmodi, REGINA REGVM ROMA REGI ELOQVENTIÆ. Tum quoque Libanius Antiochenus erat, cuius inſignem facundiam ex tot monumentis cognoſcimus, quæ ſuperſunt. Etiam iiſdem temporibus fuere, Euſebius Myndius, Himerius Bithynius, Nymphidianus, Chryſanthius, atque alij; quorum vitas, Gratiani temporibus, Eunapius perſcripſit. Sed operæ etiam ſit conſulere Photium, & Suidam. Nos celebriores nominaſſe contenti ſumus. De cæteris digitum in fontem intendentes, à Græcis nunc ad Latinos properamus.

CAP. XIII

Cap. XIII.

Romæ quando cœperit Rhetorice doceri. Ordearius Rhetor *quis. Ante Blandium equitem non alij, quàm libertini, Rhetoricen docebant. Rhetorice damnata Romæ. Quot prælijs Romana virtus fuerit ſuperior; quot item inferior. Muſulmanni Rhetoricen contemnunt. Declamatio ſcholaſtica ante Ciceronē haut invenitur. Primi apud Latinos Rhetorices ſcriptores. Vera inſcriptio librorum Ciceronis, qui de Inventione vocantur. Plures fuiſſe primitus contra Sanctium oſtenditur. Angelus Decembrius notatus. Variorum de ſcriptore ad Herennium judicia ſedulò congeſta. Rhetores Suetonio celebrati; atque alij, qui poſtea aliquo loco fuerunt.*

APVD Romanos primus L. Plotius Gallus Rhetoricen docuit Olympiade CLXXIII. extremis nempe L. Craſſi temporibus, Cicerone etiamnum puero: ut ipſe

ipſe Tullius ad Titinnium ſcripſit, atque ex eo Fabius lib. II. cap. IV. itémque Tranquillus lib. de claris Rhetoribus, ex quo etiam cognoſcimus, ut eum Cælius ordearium Rhetorem vocârit, irridens tanquam inflatum, ac quaſi ordeo paſtum. Huic alij ſucceſſere, ſed item generis libertini, uſque ad Blandum, ſive Blandium potiùs: quâ de re ita Seneca præfat. lib. II. Controverſ. *Habuit Fabianus Blandum rhetorem praeceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum intra libertinos præceptores pulcherrimæ diſciplinæ continebantur: & minimè probabili more, turpe erat docere, quod honeſtum erat diſcere.* Quid mirum verò, ſi haut alij, quàm libertini, artem hanc primitus docere ſoleant: quando difficulter adeò eſt recepta? Quin tum ſenatuſconſulto C. Fannio Strabone, & M. Valerio Meſſalla Coſſ. tum edicto Cn. Domitij Ænobarbi, & Livij Licinij Craſſi Coſſ. damnata prohibitáque eſt: quâ de re eiuſdem Tranquilli librum adi de claris Rhetoribus. Id autem tribuendum ævo iſti, quo, ut poetâ Sulmonenſis fidem fecerit:

Qui bene pugnabat, Romanā noverat artem:
Mittere qui poterat pila, diſertus erat.

Hinc

Hinc Varro Bimargo: *Avi & atavi noſtri, cùm allium ac cepe eorum verba olerent, tamen optimè animati erant.* Nempe in unum hoc à Romanis tum temporis elaboratum fuit, ut à ſocijs, vel etiam hoſtibus, addiſcerent, quæ leges, & militarem ſpectarent diſciplinam; qua re factum eſt, ut quidem eo nomine infelices fuerint, quòd literarum culturâ tam diu caruerint, atque eo infeliciores, quòd ſe ignorarent infelices: interim tamen eâ ſint felicitate uſi in rebus bellicis, ut quingentis illis annis, qui à primo conſulatu numerantur ad Auguſti obitum, è quingentis quinquaginta prœliis, quot commiſiſſe docent rei militaris ſcriptores, quadringenties quadragies victores diſceſſerint, ac prœliis quidem aliquot fuerint ſuperati, ſemper tamen bello fuerint ſuperiores. Sed & culpam hanc altero mantili quodammodo detergent; quòd poſtquam ferociam iſtam aliquantum exuêre, tam avidè arripuerunt ſtudium hoc oratorium, ut cum demum Cicerone puero Olympiade CLXXIII. Plotius Romæ Latinam induxerit Rhetoricen, quemadmodum diximus; tamen paullatim tanta Rhetorum, atque Oratorum, profluxerit copia, ut numero videantur ipſam poſſe

Græciam provocare. Fortaſſe ſimiliter Muſulmanni (ita ſanè eos vocemus, quandoquidem hac gaudent appellatione, ac à Turcarum nomine planè abhorrent) fortaſſe, inquam, & hi, manſuetiores aliquando facti, Rhetoricen amplectentur; quam è diſciplinis liberalibus ſolam hodie tantopere averſantur.

Quemadmodum autem primus Rhetoricen docuit Romæ Plotius: ita primus, qui de arte Rhetorica quædam ſcripſerit, eſt M. Cato Cenſorius †: quædam etiam inchoavit M. Antonius *. Secuti eos mox alij, ſed minùs nobiles: quos inter L. Otacilius Pilitus, Cn. Pompeij in Rhetoricis præceptor, de quo Tranquillus. At maxima arti incrementa fuere à M. Cicerone, quãquam longè meliore oratore, quàm rhetore. Exſtant varij eius hac de arte libri: quos inter ordine primi ſunt *libri Rhetoricorum*: quomodo hi, qui de Inventione vulgò inſcribuntur, cùm à Fabio nominantur lib. II. cap. XV. & alibi paſſim; tum Priſciano lib. IX. At vulgatam ἐπιγραφὴν non eſſe à Tullio, clarè arguit, quòd non de ſola in iis Inventione egerit. Siquidem ipſe ſub exodium lib. II. indicat, plures ſe, quàm duos, ſcripſiſſe Rhetoricorum libros: neq; ſolam Inven-

† Fab. lib. 3. c. 1.
* Idem ibidem.

Inventionis doctrinam, ſed alia quoque iis explicaſſe. Non attendit hoc vir doctiſſimus, Gaſpar Sanctius, Theologus Hiſpanus; initio commentariorum in Acta Apoſtolica; ubi, ut defendat, probè à Luca dici, τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην, Latinéq; loqui interpretem, cùm vertit, *primum quidem ſermonem feci*: tuetur utrumque patrocinio optimi patroni Marci Tullij; qui lib. II. de Inventione ſcripſerit; *In primo libello diximus*. Vbi haut aliter, ac fit in illo Euangeliſtæ loco; ſuperlativo utatur Cicero, etſi, ſi Sanctio credimus, inter duos fiat comparatio. Sed falli in eo eruditiſſimum virum; ex iis liquet; quæ antè diximus.

Præter verò iſtos Rhetoricorum libros; exſtant eiuſdem De Oratore ad Quinctum Fr. libri III; Brutus; ſive de claris Oratoribus, Orator ad Brutum, Topica ad Trebatium, Præfatio de optimo genere Oratorum, & Partitiones Oratoriæ; quas, levibus nimis conjecturis adductus, Ciceroni abjudicat Angelus Decembrius *. * lib. I. de politia liter. part. 10.

At contrario in errore verſantur, qui eidem adſcribunt libros IV. Rhetoricorum ad Herennium. Nam (ut obiter, quæ varia lectione hoc de ſcriptore obſervavimus,

unum in locum congeramus) Marco quidem Ciceroni illos tribuunt B. Hieronymus in Abdiam, & ad Pammachium, Priſcianus lib. VI. VII. IX. & X. è junioribus verò Leonardus Aretinus in vita Ciceronis, Trapezuntius primo Rhetoricorum; Laurentius Vallenſis, & Angelus Politianus: operoſéque eandem defendunt Nicolaus Angelius, Marinus Becichemus, Georgius Valla Placentinus †. Sed hanc ſententiam refutat Angelus Decembrius lib. I. de politia literaria part. X. Corradus in Quæſtura, & Franciſcus Floridus lib. I. Subſicivarum cap. IV. Sed quem eorum putent auctorem, non exponunt. Nonnulli, non levibus adducti conjecturis, Cornificio tribuunt. Eam ſententiam oppugnat Marcus Mattius. Contrà eſſe eorum auctorem Cornificium, perſuaſum fuit Petro Victorio, Paullo Manutio, Majoragio, Mureto, Sigonio, ac Riccobono; cuius hac de re exſtat tractatus adverſus Marium Mattium. Raphaël quoque Regius, vel Cornificij eſſe putat, vel Virginij Rufi, vel Timolai: qui unus è triginta Romanorum tyrannis fuit: at Virginius temporibus Neronis juventutem in eloquentiæ ſtudio exercebat, ut auctor eſt Tacitus annali XV. eumq; de arte Rheto-

† Præfat. comm. in Cic. Partit.

Rhetorica ſcripſiſſe, Fabius ait, ac meminit illius etiam Plinius epiſt. 1. lib. II. déque eodem Tranquillus egit libro de claris Rhetoribus, ut mox dicemus. Aliis quoque auctor videtur M. Gallio, quem inter Rhetoras reponit rhetor Seneca, ac meminit quoque eius auctor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Gallioni quidem diſertim tribuit Iulius Scaliger oratione pro Cicerone contra Eraſmum, & lib. III. de re poetica cap. XXXI. & XXXVI. Denique Naſcimbænus Naſcimbænius in lib. II. Cic. de Inventione vult, aut Ciceronis filium auctorem eſſe, aut Lauream eius libertum; qui & ipſe Cicero vocabatur, eóſque libros ſcripſiſſe potuit, ut perficeret oratoriam artem, cuius partem tantùm tractârat Cicero in duobus, ut ait, de Inventione libris. In hoc diſſenſu, nos iis accedimus, qui Cornificii eſſe arbitrantur; idque iis compulſi, quæ à Riccobono, & aliis, adducuntur.

Quod ſi iccirco, quia Tullij nomen à tot retro ſeculis prætulerint, & tamen nobilis illius oratoris eſſe non poſſint; aliquis cum Naſcimbænio ſuſpicetur, eſſe unius è Ciceronis libertis: equidem non Laureæ Tullij eſſe dixerim, cuius in Ciceronis villam verſus habemus in Catalectis Virgilianis

(nec enim, quod ſciam, cum inter huius artis doctores veterum repoſuit quiſquam) ſed Tullij Tironis; quem inter Rhetoras nomen habuiſſe, cõſtat ex Plinij Veronenſis lib. 11. ac fuit is quoque inrer eos, de quibus egit Tranquillus libro de Claris Rhetoribus: ut mox parebit.

Ciceronis ævo etiam vixit Elpidius, M. Antonij, & Auguſti præceptor. Item Sextus Clodius Siculus, cuius Cicero meminit in Philippicis. De utroq; vide Tranquillum. Vti & de Caio Albucio Silo Novarienſi, qui Auguſtæo ævo in contubernio egit L. Munacij Planci Oratoris, M. Ciceronis diſcipuli. Sed de aliis quoq; Rhetoribus ſcripſerat Suetonius: uti docet catalogus, quem in utriuſq; Manuſcripti ſui principio reperit Achilles Statius Luſitanus. In eo enim præter iſtos, quorũ in reſiduo fragmento mentio fit, undecim iſti nominantur; L. Cæſtius Pius, M. Porcius Latro, Q. Curtius Rufus, L. Valerius Primanus, Virgilius Flavus, L. Statius Vrſulus, P. Clodius Quirinalis, M. Antonius Liberalis, Sextus Iulius Gabinianus, M. Fabius Quinctilianus, Tullius Tiro. Cæſtius ille, quem primo loco ponit hæc ſeries, Smyrnæus vocatur ab Hieronymo in Chronico Euſebiano.

Etiam

Etiam M. Seneca Græcum hominem appellat: ſed Græcè nunquam declamaſſe ait: quemadmodum & Euſebius Latinè eum dicit Rhetoricen Romæ docuiſſe. Quinctus ille, qui Virginius Flavus hic vocatur, fortaſſe dictus fuit Virginius Flaccus, quomodo vocatur à veteri Perſij Scholiaſte †, quem edidit Pithæus. Sextus Iulius Gabinianus, qui antepenultimum obtinet locum, etiam memoratur ab Hieronymo in Chronico Euſebiano, & præfat. lib. VIII. in Ieſaiam. Aliorum etiam, qui nunc apud Suetonium non leguntur, in iiſdem Chronicis mentio fit. Sed præter iſtos, quos diximus, etiam de rhetorica arte ſcripſerunt, Stertinius, Celſus, Lenas, & poſt eos Gallio, ut docet Fabius lib. III. c. I. Item Plinius. Adhæc Viſellius, nec non P. Rutilius Lupus: illum non negligentis autoris elogio ornat Fabius lib. IX. cap. II. hunc ibidem ait, quatuor Gorgiæ libros, non Leontini, ſed alîus ſui temporis, in unum contraxiſſe: unde liquet, non eſſe ab auctore vulgarem illam diſtributionem, quâ duos faciunt Rutilij libros. Sed de hoc etiam in Oratoriis diximus, lib. V. cap. III. quo loco de Συμπλοκῇ agimus.

† In vita Perſij.

Digitized by Google

Omnium verò curam atque induſtriam vicit Quinctilianus: qui primus Romæ ſcholam publicam, & ſalarium è fiſco accepit.

Poſt Fabium ſcripſiſſe videntur, cùm Aquila Romanus, tum Iulius Rufinianus; quorum de figuris elocutionis libelli ſæpius ſunt recuſi: ut mirandum ſit virum multijugæ lectionis, Vlyſſem Aldrovandum †, ut Aquila etiam Rhetoris nomen eſſe oſtendat, confugere ad autoritatem Petri Victorij, qui eius meminerit commentario ſuo in Demetrium Phalereum. Neque aſpernandus eſt rhetor Curius Fortunatianus, qui Hermagoreorum doctrinam ſcitè expreſſit: aut Marius Victorinus, præceptor B. Hieronymi; cuius commentarij exſtant in Ciceronis Rhetoricorum libros: aut Sulpitius Victor, cuius habemus inſtitutiones Oratorias ad M. Silonem generum ſcriptas: aut Emporius Rhetor, qui ſcripſit de ethopœia, ac loco communi: nec non quædam de demonſtrativo ac deliberativo genere edidit præcepta: aut Iulius Severianus, cuius ſyntomata à ſe primùm in lucem protracta eſſe, putavit Lucas Fruterius; idemque in Fruterij elogio ſcripſit Aubertus Miræus, & nos in Oratoriis noſtris: ſed

† lib. 1. ὀρνιθολογίας p. 20.

pòſt

pòſt incidimus in exemplar ab Oporino longè antè excuſum, & quidem non paucis locis emendatius. Etiam exſtant Rhetoricæ præceptiones Martiani Capellæ, Ruffini, B. Auguſtini, Priſciani, Caſſiodori, Bedæ, Iſidori, Alcuini, & anonymi cuiuſdam.

Ac ne quidem multò poſt horum tempora defuerunt, qui eâ de arte tractarent: uti circa annum cIↄcc Galfridus Vineſauf, ſive de vino ſalvo: vir, pro barbaro illo ſeculo, comtæ & floridæ eloquentiæ: qui, quemadmodum de eo teſtatur Io. Lelandus, opus de arte dicendi ad Innocētium III ſcripſit proſa & carmine, quod incipit, *Neuſtria ſub clipeo regis defenſa Richardi.* Plura de eo Balæus in ſcriptoribus Britannicis Cent. III. cap. XXXVIII. Idemque Balæus eiuſce centuriæ cap. LXXXVI. refert, ut *De Tropis & ſchematibus* ſcripſerit Alexander Nequam, ſive, ut poſtea vocari voluit, Neckam, cuius tumulo inſcriptum erat,

Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen æquam.

Vixit anno cIↄ CCXXVII. Ac vix viginti annis pòſt floruit Vincentius Bellovacenſis, qui de Rhetoricis tractat lib. III Speculi

doctrinalis. Alios etiam, cùm apud Balæum, tum alios legere eſt. Sed jure iſtos mitto: quia fruſtra ſit, qui à barbaris illis ſeculis eloquentiam haurire ſe poſſe ſperet.

CAP. XIV.

De Oratoribus Latinis, uſque ad Ciceronem. Mos laudandi in funere, quàm antiquus. Cethegi ex Ennio laus. Ennius fortean apud Ciceronem emẽdatus. Tergemina laus priſci Catonis: Lælius & Scipio comparantur. Quid Galbæ debeat Romana facundia. Cur vis, quæ in dicente ſentiebatur, in ſcriptis abſuerit. Quo eloquentiam promoverit Lepidus Porcina. Gracchorum facundia. De Craſſo, Antonio, Catulo, Iulio Strabone. Cur Ciceronis in tribus de Oratore libris nullæ in loquendo ſint partes. Hortenſij memoria, & facundia. De Cœlio, Cæſare Dictatore, Callidio, Cicerone.

Atque

ATQVE hæc de iis dicta ſunto, qui apud Latinos artem Rhetoricam docuerunt. Ad Oratores nunc accedo. Horum initium ducitur ab iis prope temporibus, quibus reges ſunt exacti. Nam L. Iunium Brutum funebri oratione decoravit collega eius P. Valerius. Imò dubitat Halicarnaſſenſis †, utrùm hunc morem inſtituerit primus, an à regibus inſtitutum fuerit ſecutus. Nec multò pòſt eluxit facundia Menenij Agrippæ, de quo Livius lib. II. ab V.C. Circa annum Vrbis CCCCLXXIV celebratur Appius Claudius Cæcus: qui cùm de pace cum Pyrrho ineundâ ageretur; lecticâ in Senatum delatus, gravi oratione turpes pacis condiciones diſcuſſit. oratio ea exſtat apud Plutarchum. Iiſdem temporibus vixit C. Fabricius, qui de captivis recuperandis ad Pyrrhum miſſus fuit orator.

† lib. 5. Rom. Antiq.

Tempore belli Punici ſecundi floruit M. Cornelius Cethegus, cuius facundiam celebrat apud Tullium * Ennius annali nono:

Additur orator Corneliu' ſuaviloquenti
Ore Cethegus Marcu', Tuditano collega,
Marci filius: is dictus popularibus ollis, †
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus populi, Suadæq́; medulla.

* In Bruto.

† Silectio hic expreſſa, quã pag. ſeq. tuemur, minus placet, vide an præſtet, Filiu' Marci, ollis dictus popularibus olim. Sanè Gellius lib. 12. cap. 2. omittit illud is. & videtur eſſe à Cic. qui diviſim verſus iſtos citat.

Ita

Ita enim eos verſus emendo: etſi in omnibus, quos vidi, codd. legatur:

—— *is ollis dictus popularibus olim.*

Nempe errorem hunc peperit, quòd imperiti librarij putarint ex OLLIS fieri debere OLIM: unde cùm in alijs OLIM, in aliis OLLIS, legi cœpiſſet, vel alterum ad oram notaretur: utrumque tandem receptum fuit, quantumvis verſus alterum tantùm admittat.

Tempore verò tertij belli Punici vixere Cato Cenſorius, Scipio Africanus minor, & C. Lælius. Marci Catonis tergemina hæc laus fuit, quòd optimus eſſet ſenator, optimus orator, optimus imperator: ut Plinius teſtatur lib. VII. cap. XXVII. Imò *Romanus* vulgò *Demoſthenes* dicebatur. De C. Lælio, & P. Scipione, tale Ciceronis judicium fuit, utrumque viguiſſe, & laude bellicâ, & eloquentiâ: neutrâ verò Scipionem Lælio ceſſiſſe: ſed quia is hominum mos eſt, ut eundem nolint rebus pluribus excellere; ad bellicam verò Africani laudem adſpirare nemo poſſit: exinde provenire, ut priores in eloquentia Lælio deferant.

Eâdem ætate fuit Servius Galba, de quo multa Tullius: *Galba*, inquit, † *fuit inter æquales unus excellens, cùi, quemadmodum accepi-*

† In Bruto prope finem.

accepimus, & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt. Eodem opere ſic de eo ſcribit: *Ser. Galba eloquentiâ præſtitit: & nimirum is primus ex Latinis illa oratorum propria, & quaſi legitima opera tractavit, ut egrederetur à propoſito ornandi cauſsâ, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeret rem, ut miſerationibus, ut communibus locis uteretur.* Ex eodem diſcimus, ut in Lælio elegantia, in Scipione majeſtas; ita in Galba vim fuiſſe. Sed in dicendoquidem hæc ſentiebatur; à ſcriptis verò aberat. Cuius ratio eſt, quòd affectus dicentem accendebat: at cùm otioſus ſtylum prehenderat, quia motus animi, tanquam ventus, hominem defecerat, planè flacceſſebat oratio.

Lepidus poſtea fuit, de quo ita Cicero ibidem: *At verò M. Æmilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus, iiſdem temporibus ferè, quibus Galba, ſed paullò minor natu, & ſummus orator eſt habitus; & fuit, ut apparet ex orationibus, ſcriptor ſanè bonus. Hoc in oratore Latino primùm mihi videtur, & lenitas apparuiſſe illa Græcorum, & verborum comprehenſio, etiam artifex, ut ita dicam, ſtylus.*

Continuò iſta Tullius ſubjungit: *Hunc ſtudioſè duo adoleſcentes ingenioſiſſimi, &*

prope

prope æquales, C. Carbo, & T. Gracchus, audire ſoliti ſunt. Et aliquantò pòſt: *Vtinam in Tiberio Graccho, Caióque Carbone, talis mens ad Remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profectò nemo his viris gloriâ præſtitiſſet.* Et poſt pauca: *Fuit uterq; ſummus orator, atque hoc memoriâ patrum teſte dicimus: Nam, & Carbonis, & Gracchi, habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas verbis, ſed acutas, prudentiáq; pleniſſimas.* Multa quoque alia addit, quæ apud eum legi poſſunt. Aſſentit quoque

* In Gracchis.

† Sedatum, ac mitem, egregium ciendæ miſericordiæ artificem, dictione ſuavẽ, purum, & exquiſitè elaboratum.

Plutarchus *, qui Tiberium Gracchum fuiſſe ait † *καταστηματικὸν, ἐπαγωγικὸν οἴκτου, ἡδὺν τῇ λέξει, καθαρὸν, καὶ διαπεπονημένον ἀκριβῶς.*

* in Bruto.

Tiberio Graccho ſuccedat frater eius C. Gracchus, de quo ſic idem Cicero *: *Ecce in manibus vir; & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio; & doctus à puero, C. Gracchus: noli enim putare quemquam pleniorem, & uberiorem ad dicendum, fuiſſe.* Et mox: *Damnum illius immaturo interitu res Romana, Latinaq; literæ fecerũt. Vtinam, non tam fratri pietatem, quàm patriæ, præſtare voluiſſet. quàm ille facilè tali ingenio, diutius ſi vixiſſet, vel paternam eſſet, vel avitam gloriam conſecutus! Eloquentiâ quidem neſcio,*

ſcio, an habuiſſet parem neminem: grandis eſt verbis, ſapiens ſententiis, genere toto gravis. Hoc dicente, populus Romanus præ gaudio videbatur συνενθουσιᾶν, καὶ βακχεύειν †, ut Plutarchus * ait: præ hoc Graccho etiam oratores alij nihil à pueris differre videbantur: ut idem teſtatur. Qui etiam auctor eſt, hunc primum inter dicendum inambulaſſe in Roſtris, togámque de humeris rejeciſſe; ad exemplum Athenienſis Cleonis †, qui deducto pallio nudatum percutiebat femur.

† lymphatorum inſtar divino afflari furore, ac bacchari.
* In Tib. & C. Gracchis.
† Quinctil. lib. 11. cap. 3

Exinde L. Philippus fuit, cuius ſummam eloquentiam Cicero prædicat in Bruto. Iiſdem quoque temporibus magnum nomen erat Lucij Craſſi, M. Antonij, Q. Catuli, & C. Julii Cæſaris Strabonis: quorum primus mortuus eſt anno ab V. C. IↃCLXII. tres reliqui à Marianis interfecti ſunt quadriennio pòſt. Ac Craſſus quidem eloquentium putabatur juriſperitiſſimus; ut P. Sulpicius, qui iiſdem temporibus vixit, juriſperitorum eloquentiſſimus. In Antonio λόγων Σειρῆνα, καὶ χάριν † etiam Plutarchus * commendat. In Catulo præcipuè erat laus incorrupti ſermonis, & gravitas ſingularis. Idem librum de conſulatu, & de rebus

* Orationis veneres ac leporem.
† In Mario.

à ſe

à ſe geſtis, Xenophonteo genere ſermonis perſcripſit. C. Iulius, ut in Bruto ſuo Cicero ait, *orator fuit, minimè ille quidem vehemens, ſed nemo unquam urbanitate, nemo lepôre, nemo ſuavitate conditior.* Præter orationes etiam tragœdias ſcripſit; ſed in quibus lenitatem ſine nervis perſpici poſſe, ibidem Cicero dicat. Adraſtum eius citat Feſtus †; Tecmeſſam, Marius Victorinus.

† Verbo Prophetæ.

Iſtis ſenibus adoleſcentes erant C. Cotta, & P. Sulpicius: quorum hic (Ciceronis * verba ſunt) *Craſſum volebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc vis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos.*

* In Bruto.

Neque abs re fuerit, ſi addamus, quâ occaſione hos loquentes inducat Cicero in præclaro opere trium librorum de Oratore. Anno ab V. C. IↃCLXII. Ludis Romanis (qui à pridie Non. uſque ad Idus Septembres eſſe ſolent) Craſſus ſe cum Cotta, ac Sulpitio, contulerat in Tuſculanum: quibus cùm primùm Scævola, & Antonius, mox Catulus, & Iulius, acceſſiſſent; habita eſt nobilis illa de oratore diſputatio: quam Cicero, à Cotta, ut ait, narratam ſibi, jam ſenior libris tribus comprehendit. Prudenter verò, quia cùm iſte ſermo haberetur, tantùm annorum erat XX, Romæque etiam-

etiamnum Moloni operam dabat; nullas in loquendo partes ſibi aſſignavit: quam ipſe rationem adfert lib. XIII epiſt. ad Att. *Puero me*, inquit, *hic ſermo inducitur, ut nullæ eſſe poſſent partes meæ.*

Poſt Mariana, Cinnana, ac Syllana etiam tempora, præter Cottam, ac Sulpicium, de quibus diximus, viguerunt Q. Hortenſius, C. Curio, C. Licinius Calvus, M. Cælius, M. Callidius, C. Julius Cæſar, & M. Tull. Cicero. De Hortenſio auctor eſt Tullius †, † In Bruto. L. Craſſo & Q. Scævolâ coſſ. primùm in foro dixiſſe, annos natum undeviginti, mortuumq; eſſe L. Paullo, & C. Marcello coſſ. ex quo videre ſit, eum in patronorum numero annos quatuor & XL fuiſſe. Quantus fuerit orator, idem his verbis oſtendit: *Hortenſius, cùm admodum adoleſcens orſus eſſet, celeriter ad maiores cauſſas adhiberi captus eſt: quamquam inciderat in Cottæ, & Sulpicij ætatem, qui annos decem maiores, excellente tum Craſſo, & Antonio, deinde Philippo, pòſt Iulio, cum ijs ipſis dicendi gloriâ comparabatur. Primùm memoriâ tantâ, quantam in ullo cognoviſſe me arbitror; ut quæ ſecum commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus excogitaviſſet. hoc adjumento ille tanto ſic utebatur, ut ſua commen-*

tata, & ſcripta, & nullo referēte omnia adverſariorum dicta meminiſſet. Attuleratq́ minimè vulgare genus dicendi: duas quidē res, quas nemo alius; partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones; memor & quæ eſſent dicta, contra quæq́ ipſe dixiſſet. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſus: eáq́ erat, cùm ſummo ingenio, tum exercitationibus maximis cōſecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acutè: nec prætermittebat ferè quicquam, quòd eſſet in cauſſa, aut ad confirmandum, aut refellendum. Vox canora, & ſuavis; motus, & geſtus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis.

De C. Curione idem ſcribit, *quod veriſimile dixiſſet, ita facilè ſolutéq́ verbis volviſſe, ſatis interdum acutas, crebras quidem certè ſententias, ut nihil poſſet ornatius eſſe, nihil expeditius. Atque hic à magiſtris parùm inſtitutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum.* Sed, ut inibi dicitur, æſtu non inſolitæ adoleſcentibus gloriæ abſorptus fuit.

At C. Licinius Calvus (ut idem ait) *orator fuit, cùm literis eruditior, quàm Curio; tum etiam accuratius quoddam dicendi, & exquiſitius afferebat genus.* Plura ibidem de eo legas. Diu verò cum Tullio de eloquentia certavit. Sed præpropera mors litem diremit.

mit. Nam xxx ætatis anno obijt. Præcipuè eius in Vatinium orationes celebrantur, quas ſæpius citat Fabius, ac meminit quoq; earum Catullus Epigr. LI. Vſque adeò verò accuſator erat vehemens, ut eo orante in mediâ concione ſurgeret Vatinius, ac diceret, *Rogo vos, Iudices, num ſi iſte diſertus eſt, ideo me damnari oportet?*

Calvo quem potiùs jungamus, quàm Brutum? quando uterq; Atticum ſe oratorē dici volebat: Ciceronem verò, ut Aſiaticū nimis, culparet. Quod ex Ciceronis Bruto obſcurum non eſt. Et pertinet eodem locus iſte in aureo dialogo de cauſſis corruptæ eloquentiæ: *Legiſti utiq;, & Calvi, & Bruti, ad Ciceronem miſſas epiſtolas; ex quibus facile eſt deprehendere, Calvum quidē Ciceroni viſum exanguem, & attritum; Brutum autem otioſum, atq; diſiunctum: rurſumq; Ciceronem à Calvo quidem malè audiviſſe, tanquam ſolutum, & enervem; à Bruto autem, ut ipſius verbis utar, tanquam fractum, atque elumbem.*

Sed neq; fas fuerit præterire, aut Marcum Cælium, aut Cęſarem Dictatorem: quorum priorē, ut ait Cicero*, *multum & ſplēdida, & grandis, & eadē imprimis faceta, & perurbana cōmendabat oratio.* De Cęſaris verò ſermone idē ſic judicat, *Cum ad elegantiam verborum* * in Bruto.

Latinorum (quæ etiamſi orator non ſis, & ſis ingenuus civis Romanus, tamen neceſſaria eſt) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi, tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc cum habeat præcipuam laudem, in communibus non video cui debeat cedere. ſplendidam quandam, minimeq; veteratoriam, rationem dicendi tenet; voce, motu, formâ etiam magnificâ, & generoſâ quodammodo. Atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum, valde quidem, inquam, probandos: nudi enim ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis tanquam veſte detractâ: ſed dum voluit alios habere parata, unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt illa calamiſtris inurere: ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit.

De utroque hoc, & Cælio, inquam, & Cæſare; ſed & de Bruto, & Calvo; item duobus illis, de quibus mox dicemus, Cicerone, atque Aſinio; præclarum judicium tulit ſcriptor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ: *Quomodo*, inquit, *inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur; proximum autem locum Æſchines, & Hyperides, & Lyſias, & Lycurgus obtinēt; omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maximè probatur:*

probatur: ſic apud nos Cicero quidem cæteros eorundem temporum diſertos anteceſſit: Calvus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cælius, & Brutus, ſic verè & prioribus, & ſequentibus anteponuntur: nec refert, quod inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. at ſtrictior Calvus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cælius, gravior Brutus, vehementior, & plenior, & valentior Cicero: omnes tamen eandem ſanitatem eloquentiæ ferunt.

Marci etiam Callidij multæ in dicendo laudes erant: quas cum Tullius * enumeraſſet, iſta ſubjungit: *Si eſt optimum ſuaviter dicere; nihil eſt, quod melius hoc quærendum putes. Sed cum à nobis paullò antè dictum ſit, tria videri eſſe, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret; duo ſummè tenuit, ut & rem illuſtraret diſſerendo, & animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate. Aberat tertia illa laus, qua permoveret, atque incitaret animos: quam plurimùm pollere diximus.* De hec ita Hieronymus in Chronico Euſebiano ad annum MDCCCCLX. *M. Callidius orator clarus habetur, qui bello poſtea civili Cæſarianas partes ſecutus, cùm Togatam Galliam regeret, Placentiæ obijt.*

* in Brut.

Digitized by Google

Ad Ciceronem nunc ordo nos perduxit. Fuere quidem alij quoque multi, qui partim ante Ciceronem, partim iiſdem temporibus, eloquentiâ, vel ſaltem dicendo, multùm valuerunt. Sed ſatis fore putavi, ſi potiſſimos excerperem. De cæteris qui volet, Brutum conſulat Ciceronis: in quo ſummus orator enumerat, quotquot Romæ ad illud uſq; tempus nomen aliquod dicendo peperiſſent. De ipſo verò Cicerone, eloquentiæ Romanæ facilè principe, apud antiquos, ac recentiores, tam plena elogiorum ſunt omnia, ut actum videar acturus, ſi in eius laudes excurram, quem nemo ſanus vituperat; laudant verò, atque admirantur, & ſtupent, quicunque ipſam eloquentiam amant; adeò ut jam Cicero, non eloquens, ſed eloquentiæ ipſius nomen videatur.

CAP. XV.

De Oratoribus Latinis poſt Ciceronem. Lugodunum, Galliarum caput, à quibus conditum. Meſſallæ Corvini facundia. Malè ei tribuitur libellus de Auguſtorum familia. Eius memoriæ morbus, ſive

ſive mors potius. Aſinij Pollionis vivacitas. De Paſſieno, Porcio Latrone, Caſſio Severo, Labieno, Quinctiliano parente ſive avo, Gabiniano, Aſinio Gallo. Servij error, & alterius magni viri. Senecæ ſuaſoriæ & controverſiæ nihil aliud, quàm excerpta. Tranquilli lapſus. Tres M. Senecæ filij. Gallionis ſtylus malè apud nonnullos audijt. De Plinio Novocomenſi, & Frontone, & ſcriptore novemdecim declamationum, quæ Quinctiliano adſcribuntur, & Calpburnij Excerptis, & Mamertino, & alijs, qui ſub Chriſtianis Impp. floruerunt.

QVARE ad eos nunc noſtra ſe conferat oratio, qui poſt Ciceronem vixerunt. Talis fuit Munatius Plancus, de quo ita B. Hieronymus in Chronico Euſebiano ad annum IV Olymp. CLXXXVIII. *Munatius Plancus, Ciceronis diſcipulus, orator habetur inſignis, qui, cùm Galliam Comatam regeret, Lugdunum condidit.* Triumviris iſtis, Silano,

Lepido, Planco, decreto Senatus, Lugodunum, ſive, ut poſtea dixere, Lugdunum, coloniam eſſe deductam, etiam apud Dionem legere eſt.

Eodem, hoc eſt Auguſtæo ævo, vixit M. Valerius Meſſalla Corvinus, vir antiquæ nobilitatis, ut Triumviris etiam fuerit formidabilis: ſed pacatis rebus ſummæ erat auctoritatis, adeò ut per eum potiſſimùm voluerit Senatus Auguſtum, patrem patriæ appellari. Exſtat ad illum panegyricus Tibulli. Diſertiſſimum virum appellat L. Seneca in ἀποκολωυθήσει. Tacitus, ſive Fabius, dialogo de cauſſis corruptæ eloquentiæ, Cicerone mitiorem, & dulciorem, & in cauſſis màgis judicat elaboratum. At cave metiaris ex libello de Auguſtorum familia, qui illi adſcribi, & L. Flori hiſtoriæ adjungi ſolet. Eſt enim ſuppoſititius, ac planè tanto viro indignus. Scriptor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ vixiſſe ait ad medium uſque Auguſti principatum. Explevit annum ſeptuageſimum: ſed biennio ante obitum, omnium, atque adeò proprij quoque nominis, oblitus fuit: ut teſtatur Hieronymus in Chronico Euſebiano, idque Plinio præeunte lib. VII. cap. XXIV. & lib. IX. XXXIII. itémque XXXV, gemino in loco.

Eiuſdem

Eiuſdem ætatis eſt C. Aſinius Pollio, cuius aliquæ ad Ciceronem epiſtolæ exſtant *. Sed penè ad extremum Auguſti principatum duraſſe, ſcribit ſcriptor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ. Vnde Valerius Max. lib. VIII. cap. XIV. eum appellat *numeroſæ vivacitatis haut parvum exemplum*. Hiſtoricus idem fuit, atque orator: ac utroque nomine celebratur ab Horatio lib. II. od. I. Inter alia ita compellat,

Inſigne mœſtis præſidium reis,
Et conſulenti Pollio curiæ.

* Lib. 10. epiſt. Cic. ad fam.

Magnus etiam in hoc ordine Paſſienus fuit, quem eloquentiſſimum, & ſui temporis principem oratorem, M. Seneca appellat Controverſ. XIII. Quanti nominis fuerit, etiam illud oſtendit, quòd Aſinius Pollio, cùm Paſſieno eum Auguſtus commendaret, nec curaret; interrogatus, quare non tanti viri gratiam complecteretur, reſponderit, id eo fieri, ut ne Paſſieni ſplendore fama ſua propiùs admota exſtinguatur, ut eſt apud eundem Contr. XXXIV.

Tum quoque erat M. Porcius Latro, de quo multa adeò M. Seneca, cum alibi, tum Præfat. lib. I. Controv. ubi & ſodalem, atque amicum ſuum fuiſſe, indicat. Admirabatur eum Ovidius ipſe, etſi diverſum ſequeretur

dicendi genus: ut eſt apud eundem Controv. XI. Sub eius nomine circumfertur declamatio in Catilinam, ſed tanto viro digna non eſt.

Quantus fuerit T. Caſſius Severus, oſtendit Seneca lib. III. epitomes declamat. & Quinctilianus lib. x. Scriptoris dialogi de Oratoribus tale de eo eſt judicium; *in magna parte librorum ſuorum plus vis habere, quàm ſanguinis: primùm enim contemto ordine rerum, omiſſâ modeſtiâ, ac pudore verborũ, ipſis etiam, quibus utitur, armis incompoſitum, & ſtudio feriendi plerunq; dejectum, non pugnare, ſed rixari. Cæterùm ſequentibus comparatum, & varietate eruditionis, & lepôre urbanitatis, & ipſarum virium robore, multum cæteros ſuperare.* Linguæ fuit procacis, ob quæ ſcripta eius SC. ſunt damnata: ipſe exilio multatus, cuius anno XXV obijt in ſumma inopia, vix panno verenda contectus; ut Hieronymus ait in Chronico Euſebiano ad annum Chriſti XXXIX.

Huic Caſſio Severo familiaris fuit Titus Labienus, idem hiſtoricus, atq; orator: cuius cùm libri, novo pœnæ genere, exurerentur; dixiſſe Severus fertur, *Nunc me vivum exuri oportet, qui illos edidici.* Liberâ verò adeò linguâ fuit, ut à maledicẽdi rabie Rabienus vocaretur.

Ad

Ad hæc quoq; tempora referri debet Fabius Quinctilianus, non ille, cuius habemus Oratoriarum inſtitutionum libros, quem Galba demum Romam perduxit, ut B. Hieronymus in Euſebiano Chronico teſtatur: ſed eius, ſive parens, ſive avus; cuius declamationes CXLV à Tideo Vgolino primùm editas ex veteri codice reſtituit P. Pythæus. Meminit eius M. Seneca Prooemio libri x.* Controv. & Cõtr. IV. eiuſdem lib. Vide quæ ſcripſimus Oratoriarum Inſtit. lib. I. cap. XI.

* lib. 5. edit. And. Schot.

Huc quoq; referendus Sextus Julius Gabinianus, cuius præter nomen nihil habemus ex Trãquilli libro de Rhetoribus. Meminit etiam M. Seneca, ſcriptor dialogi de cauſſis corruptæ eloquentiæ, Hieronymus in Chron. Euſebiano, & præfatione lib. VIII in Jeſaiam: ubi ſic ſcribit, *Qui ſi flumen eloquentiæ, & concinnas declamationes deſiderant; legant Tullium, Quinctilianum, Gallionem, Gabinianum.*

Nobilis quoq; orator fuit C. Aſinius Gallus, Aſinij Pollionis filius. Sed, quod ſæpe uſu venit, magnitudo patris filium non tam producebat, quàm obruebat: ut M. Seneca ait. Hunc Aſinium Gallum cum Cornelio Gallo confundit Servius in Ecl. x. ubi ſic ſcribit: *Hic eſt C. Aſinius Gallus orator,*

Aſinij

Aſinij Pollionis filius, qui ante omnes primus Ægypti præfectus fuit, eximius poëta: nam & Euphorionem tranſtulit in Latinum ſermonem, & amorum ſuorum de Cytheride libros ſcripſit quatuor. At primus erat Ægypti præfectus Cornelius Gallus, poëta: qui cùm pyramidibus Ægyptiis nomen, & geſta ſua, curâſſet inſculpi, quod non alîus erat, quàm qui rerum potiretur: affectatæ tyrannidis inſimulatus apud Auguſtum, propriâ ſe manu interfecit, Auguſto VIII. & T. Statilio Tauro coſſ. At Aſinius Gallus orator diu poſt Auguſtum ſuperſtes fuit. Nam XIX Tiberij anno, Servio Sulpitiò Galbâ, & L. Corneliò Gallo coſſ. ob παῤῥησίαν nimiam, damnatus, inque vincula conjectus, ac ſequentibus coſſ. fame excruciatus, & tandem jugulatus fuit: ut ex Tacito diſcimus. Quamquam verò non levis eſt error iſte Servij, non tamen tam ſpiſſus eſt, quàm putabat vir magnus Animadverſionibus ſuis in Euſebium. Nam ait, eum cum Cornelio Gallo confundere Aſinium Pollionem, qui conſul fuit cum C. Marcio Cenſorino, an. ab V.C. IↃCCXLV. Atqui cùm, & filium, & patrem, nominet Servius: (nam diſertim dicit *C. Aſinius Orator, Aſinij Pollionis filius*) nihil cauſſæ eſt,

cur,

cur, Servio invito, verba ſequentia, *qui Ægypti præfectus fuit, eximius poëta*, potiùs referamus ad patrem Pollionem, quàm filium eius C. Aſinium Gallum, prout etiam in antiquis Fulvij Vrſini numiſmatis appellatur. Nam inter Aſinium Gallum, & Cornelium Gallum, proclivior error fuit, quàm inter Aſinium Pollionem & Cornelium Gallum.

Præter eos, quos hactenus enumeravimus, alios etiam oratores, qui Auguſti ac Tiberij ævo vixerint, ſuggeret ſæpius jam memoratus eorūdem temporum ſcriptor, Marcus Annæus Seneca: qui nobis ex ſui ævi declamatoribus excerpta, atque, ut Græci vocarent, χρηστομάθειαν καὶ παρεκβολὰς dedit, idque ſtylo puro & eleganti, nec minori acumine judicii, quo egregiè uſus eſt in ingeniis, dictiſque eorum, cenſendis; ex quibus laudabilia iſta, ſedulæ inſtar apis, delibavit. Ad grandem verò ætatem perveniſſe, argumento eſt, quòd ipſe ſcribit, potuiſſe ſe vivâ voce declamantem audire Ciceronem in atrio illo, in quo duos illos grandes prætextatos ſolere ſecum declamare, Tullius ait. Eos prætextatos fuiſſe Hirtium & Panſam, ſenſit Tranquillus: ſed Hirtium, & Dolabellam, cœnandi magiſtros,

ſtros,declamandi diſcipulos, ſe habere,ipſe ait Cicero lib. IX. ad Pætum epiſt. XVI.

Tres verò huic Marco Senecæ Rhetori filij fuerunt. Vnus eſt L. Annæus Seneca, philoſophus. Alter, M. Annæus Novatus, qui Junii Gallionis nomen accepit, poſtquam adoptatus fuit à Junio Gallione, eo ad quem exſtat Ovidij El. XI. lib. IV. de Ponto. Tertius filiorum erat M. Annæus Mela, Lucani poetæ parens. Ex iſtis Junius Gallio, quantus fuerit orator, ne pater quidem eius patitur nos ignorare. Sic enim ſcribit præfatione lib. V. Controv. *Primum tetracolon quorum ſaciam quæritis? Latronis, Fuſci, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixiſſent, penes Latronem gloria fuiſſet, penes Gallionem palma. Reliquos, ut vobis videtur, componite.* Dulcem quoque appellat Statius Papinius lib. II Sylv.

Lucanum potes imputare terris,
Hoc plus, quàm Senecam dediſſe mundo,
Aut dulcem generâſſe Gallionem.

Scriptor verò dialogi de Oratoribus, ſive is Tacitus eſt, ſive Fabius, dictionem eius non magis probat, quàm Mæcenatis. Verba eius ſunt: *Si, omiſſo optimo illo & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum,*

aut

aut L. Craſſi maturitatem; quàm calamiſtros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis. Adeò meliùs oratorem vel hirtâ togâ induere, quàm fucatis & meretricÿs veſtibus inſignire.

Vixit verò dialogi iſtius ſcriptor temporibus Veſpaſiani, ut de ſe ipſe teſtatur. Ex quo etiam cognoſcimus, iis temporibus claros inter oratores fuiſſe, M. Aprum, Curiatium Maternum, Julium Secundum, & Vipſanium Meſſallam: quos eo in dialogo, de cauſſis corruptæ eloquentiæ loquentes inducit.

Veſpaſiani quoque ævo Plinius Novocomenſis, adhuc adoleſcens, dicere in foro cœpit. Imprimis autem floruit ſub Traiano; cui, conſul deſignatus, gratias egit nobili illo Panegyrico, quo eo in genere Romana facundia nihil habet elegantius.

Sub M. Aurelio *Fronto orator inſignis habetur, qui M. Antoninum Verum Latinis literis erudivit*: ut ſcribit Hieronymus in Chronico Euſebiano ad annũ Dom. CLXV. Cuiuſmodi genus dicẽdi ſecutus ſit, oſtendit Macrobius lib. v. Saturn. cap. I. *Quatuor*, inquit, *ſunt genera dicendi: copioſum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salluſtius regnat: ſiccum, quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus*

quondam,

quondam, & nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur.

Gallieni & Valeriani ævo ſcriptæ videntur declamationes undeviginti, Quinctiliano vulgò tributæ, ſed falsò, cum ſint quidem non aſpernandæ, ſed tamen Quinctiliano, ſcriptore florentiſſimo, indignæ. Potius Poſthumij Junioris eſſe, qui unus ex xxx tyrannis fuit, indicio ſunt verba illa Trebellij Pollionis *: *Fuit autem Poſthumius (quod ſolum memoratu dignum eſt) ita in declamationibus diſertus, ut eius controverſiæ Quinctiliano dicantur inſertæ*. Sunt tamen, qui cenſeant eſſe M. Flori, cui in M^to^ codice tribuuntur: ut etiam monet Iacobus Durantius lib. II. Variarum cap. XVII. Quis autem fuerit iſte Florus, aut quando vixerit, haut facilè dixerim.

† In Poſthumio juniore.

Quemadmodum neque habeo, quod adferam de ætate Calphurnij Flacci, qui dedit nobis *excerpta* X *Rhetorum minorum*. Hoc eſt laudabilia, ſive florida, ex declamationibus decem Rhetorum, quos minores vocavit ad diſcrimen maiorum, ex quibus ſua excerpſit M. Seneca.

At planum eſt de ætate Mamertini, qui ſub Maximiano, Conſtantino, eiuſque filiis, item Iuliano vixit. Huius inter veteres panegy-

panegyricos luculentæ exſtant orationes. Vti & Eumenij, ac Nazarij, qui eâdem ætate vixerunt.

Suppar iſtis Latinus Pacatus Drepanius. Eius ibidem panegyricum habemus, dictum Theodoſio A.

Item Q. Symmachus, cuius facundiam prædicant Proſper Aquitanicus, Apollinaris Sidonius, Aurelius Caſſiodorus, & ante iſtos Prudentius libro I. eorum, quos adverſus Symmachum ſcripſit; ubi ſic adverſarium compellat:

O linguam miro verborum fonte fluentem;
Romani decus eloquij cui cedat & ipſe
Tullius; has fundit dives facūdia gemmas!
Os dignū, æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum.

Plinij imitator fuit, ut teſtatur æqualis eius Macrobius lib. v. Saturn. cap. I. Verba ipſa, cùm de Frontone ageremus, adduximus.

Alios quoque, qui circa hæc tempora vixere, celebrat Hieronymus in Chronico Euſebiano, ac præcipuè Auſonius Carm. de Profeſſoribus Burdigalenſibus. Egregius etiam eſt locus Sidonij Apollinaris lib. v. epiſt. x. ubi illuſtres aliquot Rhetores ac declamatores recenſet: *Tua*, inquit, *tam*

clara, tam ſpectabilis dictio eſt, ut illi diviſio Palæmonis, gravitas Gallionis; abundãtia Delphidij, Agræcij diſciplina, fortitudo Alcimi, Adelphidij teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorij, non modò non ſuperiora, ſed vix æquiparabilia ſcribantur. Sanè ne videar tibi ſub hoc quaſi hyperbolico Rhetorum catalogo blanditus quippiam, gratificatuſq́; , ſolam tibi acrimoniã Quinctiliani, pompamq́; Palladij, comparari non ambigo, ſed potiùs acquieſco.

His verò alij poſtea ſuccreverunt: quos mitto, quia eorum dictio, vitio ſeculi, magis & magis deſciſcit à puritate, & caſtimoniâ ſermonis Latini.

Exſpectet fortaſſe aliquis, ut poſt iſtos pauca etiam dicam de eloquentia eorum, qui vel ſynagogæ, vel Eccleſiæ filij fuerunt: quales è Judæis Philo, & Joſephus: è Chriſtianis, Baſilius & Chryſoſtomus, Ambroſius & Hieronymus: ac totalij florentiſſimi ſcriptores, tum Græci, tum Latini. Sed horum eloquentia in divinis rebus occupatur: quæ humanas res longiùs excedunt, quàm cælum à terra diſtat. Quapropter quæ ad eorum dictionem ac ſtylum pertinent, ea commentariis noſtris, *De antiquis Eccleſiæ ſcriptoribus*, malumus reſervare.

CAP. XVI.

CAP. XVI.

De quadruplici opere oratoris; progymnaſmate, declamatione, epiſtolâ, & oratione. Quando declamationis *vox nata.* Μελέτη. *Variæ declamationis deſcriptiones apud Græcos, & Latinos.* Commeletare. *Hyginus illuſtratus. Quando, & à quo declamandi uſus ſit inductus. Tres declamandi ſpecies. Grammatici Romæ in ſuaſoriis inſtituebant: Rhetores in controverſijs. Etiam viri principes declamabant. Multi & declamabant quotidie. Epiſtolæ non ſunt epiſtolæ, ſi ad magnitudinem orationis excreſcant.*

HACTENVS actum de cauſſis efficientibus Oratoriæ facultatis: deinceps oſtẽdemus, quæ eius ſint opera, ſive effecta: de quibus eo lubentiùs hoc loco agemus, quia cum de uſu, ſive exercitatione, antea dictum ſit; non abs rê erit, ſi, in quibus his uſus conſiſtat, deinceps exponamus.

Sunt verò opera Oratoris duplicia, ficta & ſeria. Ficta ſunt, vel minora, vel maiora. Minora ſunt ea, quæ à Græcis vocantur προγυμνάσματα, quaſi præexcitamenta dicas: Latini vocant *dicendi primordia*, nonnulli *dicendi elementa*. In iis Fabius quoq; lib. I. cap. IX. adoleſcentes priùs exerceri jubet, quàm ad declamationes ſeſe conferant. Aliter qui faciunt, τὸ λεγόμενον κατὰ παροιμίαν, ἐν πίθῳ τὴν κεραμείαν μανθάνουσι †, ut de iis ait Theo *. De his è veteribus ſcripſere Theo, & Aphthonius: è junioribus Joachimus Camerarius, Alphonſus Turretanus, & Petrus Nunneſius lib. I. Rhetor: ac ipſi quoque ſeparatim de iis egimus.

† quod proverbio dicitur, figlinam de dolio diſcere incipiunt.

* In progymnaſmatum.

Sub progymnaſmatis verò etiam comprehendimus epiſtolas exercitij cauſſa factas & fictas.

Maiora, ficta tamen, oratoris opera ſunt declamationes. Cuiuſmodi ſunt Marci Senecæ, & quæ adſcribuntur Quinctiliano. Declamationis nomen Ciceronis natum eſt ſeculo. Tullius in Bruto: *Commentabar declamitans (ſic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone*. Græcis μελέτη dicitur. Gloſſ. vett. Μελέτη ῥήτορος, *declamatio*. Γυμνάσματα τε καὶ ἀσκήματα τῆς ῥητορικῆς appellat Dionyſius † Halicar. Quomodo & Li-

† Meth. χειριλ.

& Libanius declamandi magiſtros vocat † ἀσκήσεως διδασκάλους, & eos, qui ſe in declamando exercent, verſari ait * ἐπὶ λόγων ἀσκήσει. Ariſtides Smyrnæus † nominat, ἀγωνίσματα διατριβῶν, Photius * γυμναστικοὺς λόγους. Poſterioris ævi ſcriptores vocant λαλιὰν, vel λαλιάς. Variè deſcribunt Latini. Vt à junioribus ordiar, Priſcianus †, Ariſtidis exemplo, nuncupat *certamina rhetorica;* Ennodius *, *dicendi ſimulachra;* Gellius †, *decurſus lubricos*, *&* *ſimulacra præliorum voluptaria*; Fabius, *forenſium actionum meditationem* †. Quæ definitio planè mutila eſt. Meliùs alibi *, ubi eam eſſe dicit *conſiliorum judiciorumque imaginem*. Quamquam hæc quoq; imperfecta eſt ὑπογραφή. Nam omittit laudem, ac vituperationem: qua nullus locus frequentiùs, aut feliciùs, tractari ſolet in ſcholis; ut Caſſiodorus ait. Neque hoc neſcivit Fabius: ſed eò reſpexit, quòd ad ſuaſorias pertinere utraque videatur: ut ipſe ait lib. III. cap. VIII. Satis verò commodè idem † declamationem nominat *dicendi meditationem*. Nam μελέτη, quomodo declamationem Græcis vocari diximus, Latinè meditationem ſonat. Imò à Græco μελετᾶν fecere Latini ſuum *meditari*, liquidâ

† epiſt. 142.
* epiſt. 201.
† Orat. de Smyrn.
* In biblioth.
† In Præexercitam.
* lib. I. epiſt. 1
† lib. 7. c. 3.
† lib. 4. c. 2.
* lib. 2. c. 11.
† lib. 2. cap. 11

in D converſâ. Quin & à μελέτη, vel μελετᾶν, reſervatâ liquidâ, *commeletare* legimus pro *meditari*. Nam uti Maro dixit,

— *Muſam meditaris avenâ*: ita Hyginus Fab. CLXV. ait, Marſyam, Oeagri filium, cùm inveniſſet tibias, quas Minerva abiecerat, *aſſiduè commeletando, ſonum ſuaviorem indies feciſſe, adeò ut Apollinem in certamen provocaret*. Vir eruditiſſimus ait, *commeletare* hîc eſſe *declamare*. Sed eum refellunt, quæ jam diximus.

Quis declamandi uſum primus induxerit, parùm convenit. Plerique inventum putant, ſive à Demochare, quod ex Cicerone colligi poſſe arbitrantur: ſive ab ipſo Demetrio, pro qua ſententia Fabium laudant. Eius verba ſunt lib. II. cap. IV. *Fictas ad imitationem fori materias, apud Græcos, dicere circa Demetrium Phalerea inſtitutum*. Sed non attendunt, Fabium tantùm loqui de fictis materiis, quæ Nazianzenus πλάσματα, Photius πλασματικοὺς λόγους appellat. Atqui antea aliud obtinuit declamandi genus, ut de virtute, injuſtitiâ, voluptate, exilio, & ſimilibus. Ea Latini vocant *communes locos*, Græci θέσεις, Philoſtratus θετικὰς ὑποθέσεις. Fabius lib. II. cap. I. *An ignoramus, antiquis hoc fuiſſe ad augendam eloquentiam*

quentiam genus exercitationis, ut theſes dicerent, & communes locos? Imò fortaſſe ne de ficta quidem materia verum fuerit, quod Fabius dicit. Nam conſuetudo ea videtur primitus inducta ab Æſchine, cùm ludum aperuiſſet Rhodi. Photius † quidem de eo ſic ſcribit: Λέγεται δὲ οὗτος πρῶτος ἐκεῖσε σχολάζων τὰ πλάσματα, καὶ τὰς λεγομένας μελέτας συνθεῖναι *. Conſuetudo verò de communi loco declamandi Gorgia ipſo antiquior eſt: ut qui eam, cùm jam in deſuetudinem abiiſſet, in uſum revocarit. Vnde à Pauſania † dicitur, ἀνασώσασθαι μελέτην λόγων πρῶτος ἠμελημένην εἰς ἅπαν.

† In biblioth. cap. 61.

* Fertur primus ibi (Rhodi) figmenta, &, quas vocãt, declamationes in otio compoſuiſſe.

† In Heliacis.

Pro tribus verò generibus dicendi, tria quoq; erant declamationum genera; panegyricæ, ſuaſoriæ, & controverſiæ. Etſi autem, Ariſtotelis judicio, τὸ δημηγορεῖν * difficilius ſit τοῦ δικάζεσθαι †, tamen apud Romanos auſpicari ſolent à ſuaſoriis, tanquam facilioribus. Imò apud eoſdem Grammatici, quaſi ſatis eſſet, ſi controverſias rhetoribus relinquerent, finibus ſuis motis, involarunt in ſuaſorias, inque iis adoleſcentulos exercuerunt: ut Quinctilianus teſtatur. Non eadem verò antiquis temporibus declamandi ſemper ratio fuit. Nam ante Ciceronem tractabant locos communes. Eius

* concionari.

† judicio contendere.

ætate argumentum peti ſolet ex veritate; quomodo Pompeius adverſus Curium, Antonius adverſus Ciceronem declamabat: aut trahebatur id ex re, ſiqua forte recens accidiſſet: unde & locorum appellationibus adjectis proponi ſolet; teſte Tranquillo; qui geminum argumenti talis exemplum adducit libro de claris Rhetoribus. Poſtea obtinuit, ut argumentum fingerent: cuius generis exempla petere eſt ex Controverſiis M. Senecæ, & declamationibus Fabij. Triplicem hunc morem etiam tangit idem Seneca Præfatione lib. I. Controv. *Declamabat Cicero, non quales nunc controverſias dicimus; nec tales quidem, quales ante Ciceronem, quas Theſes vocabant. Hoc autem genus materiæ, quo nos exercemur, adeò novum eſt, ut nomen quoque novum ſit. Controverſias nos dicimus, Cicero cauſſas vocabat.* Minimè verò exiſtimandum, declamationem fuiſſe puerile duntaxat exercitij genus. Nam etiam viri principes id ſequebantur. Quod Ciceronis quoque ævo factum eſſe, oſtendunt hæc eius verba lib. I. Tuſcul. Quæſt. *Declamitabam cauſſas.* Et lib. IX. epiſt. ad Pætum: *Hirtium & Dolabellam dicendi magiſtros habeo, cœnandi magiſtros. Puto te audiſſe, illos apud me declamare,*

mare, me apud illos cænare. Illuſtris etiam eſt Tranquilli locus, qui poſtquam retuliſſet de Tullio, & grandibus duobus prætextatis, (quos Hirtium & Panſam fuiſſe falsò putavit) continuò hæc ſubjungit: *Cneum Pompeium quidam hiſtorici tradiderunt, ſub ipſum civile bellum, quò facilius Caio Curioni, promtiſſimo juveni, cauſſam Cæſaris defendenti, contradiceret, repetiſſe declamandi conſuetudinem. Marcum Antonium, item Auguſtum, ne Mutinenſi quidem bello omiſiſſe. Nero Cæſar & primo imperij anno, publicè quoque bis antea declamavit.* Vide eundem in Nerone.

Summa verò declamandi utilitas eſt: ut Fabius docet lib. II. cap. XII. Quare antiquis temporibus quotidie in eo ſe exercebant. Cicero in Bruto: *Commentabar declamitans cum M. Piſone, aut cum aliquo quotidie.* Cicero Fil. epiſt. ad Tironem *: *De Gorgiâ autem quod mihi ſcribis, erat quidem ille in quotidianâ declamatione utilis; ſed omnia poſtpoſui, dummodo præceptis patris parerem.* Et hæc de fictis operibus oratoris: in quibus minimè cõſeneſcere oportet: etſi jam olim tanta quoſdam declamandi ceperit dulcedo, ut inde avelli non poſſent. Quos ſcitè perſtringit Syneſius

* lib. 10. epiſt. 21.

extremo opere de Inſomniis, ubi ait: ὅλως δὲ οὐδὲ ἐπαΐειν μοι δοκοῦσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅτι φησὶ δι' ἄλλο σπουδάζεσθαι· οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἥγηνται, καὶ τὴν ὁδὸν ὡς ἐφ' ὃ δεῖ βαδίζειν ἠγάπησαν. τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποίηνται. *Omnino declamationis atque exercitationis nomen haut intellexiſſe mihi videntur, quod ſeſe alterius gratiâ tractari profiteatur: illi verò præparationem ipſam pro fine habent; viámque, tanquam illud, quò tendere oporteat, amplexantur. Certamen enim juſtum ex ipsâ exercitatione faciunt.* Quem in locum ſcitè notat hæc Nicephorus: Ἡ μελέτη σκιαγραφία τίς ἐστι, καὶ προγύμνασμά τινος ἔργου· ὁ γὰρ τὴν σκιὰν τοῦ ἔργου διηνεκῶς ὡς ἔργον ἀσκῶν, ἔλαθεν ἀντ' ἀληθείας ψεύδους κρατῶν, καὶ πονῶν μάτην. *Declamatio eſt adumbrata quædã deſcriptio, ac præcedens exercitatio cuiuſdam operis. Qui autem operis umbram itentidem, ut opus, exercet; imprudenter & occultè mendacium pro veritate apprehendit, & incaſſum laborat.*

Quocirca ab umbratico hoc ſtudio ad ſeria oratoris opera deveniendum. Seria verò iſta duûm ſunt generum, minora, majoráq;. Minora ſunt epiſtolæ. Nam eas ad oratorem pertinere, extra controverſiam eſt. Minora verò has opera appello, quia ſi ad magni-

ad magnitudinem orationum, aliarumque ſcriptionum, excreſcant, οὐ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπιστολαὶ γένοιντο ἄν, ἀλλὰ συγγράμματα †, ut ait Demetrius, qui iccirco, & multas Platonis, & unam Thucydidis, veras eſſe epiſtolas negat.

† non juxta rei veritatem epiſtolæ ſint, ſed libri.

Maiora verò, ſeria tamen, oratoris opera ſunt orationes; cuiuſmodi ſunt Demoſthenicæ, Tullianæ, atque aliæ.

CAP. XVII.

DE DIVISIONE RHETORICÆ. *Ciceronis, Fabij, Philonis, ſententia expenditur & reijcitur. Tullio, & Ariſtoteli lux. Porphyrij, Pereiræ, & Facelli, non* παράδοξος *modò, ſed etiam* ἄδοξος *ſententia. Affectuum doctrina non eſt de artis* οὐσίᾳ. *In Areopago, nec procemio uti, nec affectus ciere licebat.* Παθολογία *per accidens pars eſt artis. Cicero notatus. Carbonis error.*

NVNC ad Rhetorices diviſionem accedamus. Eam variè diſpeſcunt. Cicero in Partitionibus dividit eam in vim oratoris, orationē, & quæſtionem. Vis oratoris habet ſe, ut

ſe, ut cauſſa efficiens; quæſtio, ut materia; oratio, ut opus. Poſſunt autem hæc verba bifariam accipi, κυρίως, & μετωνυμικῶς. Propriè ſi capias, nihil eâ diſtributione fuerit ineptius. Nam quod vel materia, vel opus eſt artis, id artis pars eſſe non poteſt: niſi quis adeò ſtultè ſapiat, ut putet, marmor, & ſtatuam, poſſe dici artis ſtatuariæ partes. Cùm igitur parùm veriſimile ſit, Tullium ita ſenſiſſe; planè exiſtimandum, eum quæſtionis & orationis vocibus uti μετωνυμικῶς: ut ſententia ſit, tractare hanc artem partim de materia, partim de opere, partim de vi ſive officio oratoris. Ita non quæſtio, aut oratio, ſed præcepta de utroque pars Rhetoricæ fuerint. Quæ ſententia etſi minùs incómmoda eſt priore: tamen ne ſic quidem diſtributio ea examuſſim facta eſt; ut mox parebit. At longè etiam minùs ſatisfacit ſententia Quinctiliani, qui lib. II. cap. XIV. Oratoriam diſpeſcit in artem, artificem, & opus. Arti autem ſubijcit materiam cum inventionis ac diſpoſitionis præceptis. Operis nomine intelligit orationem, ac inſuper elocutionis, memoriæ, & actionis doctrinam. Artificem lib. XII ſuis ornat virtutibus.

Ariſto-

Ariſtoteles, ſi nonnullos audimus, tres judicat eſſe artis partes; genus deliberativum, demonſtrativum, & juridiciale. Movit eos, quòd magnus ille Rhetor de tribus hiſce cauſſarum generibus acturus, dicat †: Ἐςὶ δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν *. Verùm nihil aliud voluit Ariſtoteles, quàm hypotheſiôn, ſive cauſſarum, tria eſſe genera: quomodo mox ſeſe interpretatur, quando ait: ὥςτ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν †.

† lib. 1. Rhetor. cap. 3.

* Sunt vero tres formæ Rhetoricæ.

Vera autem artis partitio peti debet ex partibus officij Oratorij. Atque in hoc prope omnes Rhetores conveniunt, qui tamen diſſentiunt inter ſe de partium numero. Sunt enim, qui duas, & officij Oratorij, & Oratoriæ facultatis, partes eſſe contendant, Elocutionem, & Pronunciationem: quæ Antiperipateticorum hodie ſententia eſt. Sed diſtributio iſta non continet partes univerſæ arti æquales: quia oratoris quoque eſt argumenta invenire, & inventa collocare. Vt mittam, quod ſententia hæc vel eo nomine ſuſpectiſſima eſſe debet, quòd planè ſit nova, & toti inaudita antiquitati. Quâ de re pleniùs dicemus capite ſequenti.

† Itaque neceſſario tria ſunt genera orationum, deliberativum, demonſtrativum, & juridiciale.

Sed

Sed ut iſti mancam nobis, & mutilam artem tradiderunt, ita alij partem in contrariam peccant, qui numerum partium nimis augent. Vt Philo lib. περὶ ὀνείρων †, ubi ſex eius membra recenſet *, εὑρεῖν, φράζειν, τάξιν, οἰκονομίαν, μνήμην, καὶ ὑπόκρισιν. Verùm μνήμη, ut infrà oſtendimus, non eſt Rhetoricę pars; τάξις verò, & οἰκονομία, eiuſdem ſunt partis officia: vel ſi unam verborum, alteram rerum faciamus; ea, quæ verborum eſt, ſub Elocutione comprehendetur.

† de ſomniis.

* invẽtionem, elocutionem, ordinem, diſtributionem, memoriam, & actionem.

Noſtra igitur ſententia eſt, quatuor eſſe Rhetoricæ partes: Inventionem, de qua Ariſtoteles lib. I. & II Rhetor. Elocutionem, & Diſpoſitionem, de quibus idem lib. III. & Pronunciationem, quam ſuo ævo nondum fuiſſe redactam in artem, ſcribit idem lib. III. cap. I. Imò magiſter quoque Herennianus à nemine eam diligenter eſſe tractatam, prodit lib. III.

Hanc quam adſignavimus diſtributionem, probat οἰκονομία Ariſtotelis Rhetoricorum: itemque hæc ſummi eiuſce magiſtri verba libr. III. Rhetor. cap. I: Τρία ἐστιν ἃ δεῖ πραγματευθῆναι περὶ τὸν λόγον· ἓν μὲν ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον δὲ περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ

λόγου

λόγȣ †. Eandem partitionem ratio ipſa evincit. Siquidem officium oratoris partim eſt θεωρητικὸν, partim πρακτικόν. Θεωρία eſt tripartita. Nam (ut hac cum Dionyſio Halicarnaſſenſi * utar ſimilitudine) quemadmodum in tribus conſiſtit architectura; in comparanda ſibi materia ad ſtructuram idonea, in apta materiæ coagmentatione, ac in ædificij expolitione: ita & θεωρία oratoria conſiſtit in argumentorum excogitatione, quod Inventionis eſt; inventorum collocatione, quod eſt Diſpoſitionis; diſpoſitorum exornatione, quod eſt Elocutionis. Πρᾶξις verò eſt Pronunciatio, ſive Actio. Imò & quatuor haſce partes revocare liceat ad duas; argumentorum inventionem, & tractationem eorundem.

† Tria ſunt, quæ oportet tractare de oratione: unum quidem ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione, tertium autem, quomodo conveniat ordinare partes orationis.

* lib. περὶ συνθέσεως ὀνομάτ.

Ex iis verò, quæ diximus, liquet, hanc artem, neque orationis tantùm eſſe, ut Grammatica; neque tantùm rationis, ut Logica: ſed reſpectu inventionis, atque οἰκονομίας, ad rationem; reſpectu elocutionis, ad orationem pertinere: ideóque longè digniſſimam eſſe, in quam intendamus omnem ingenij vim. Nam quid maius, ac, prope dixerim, divinius, quàm iis antiſtare cæteris hominibus, quibus homo

præſtat

præſtat mutis animantibus? Neque enim id, quo à beſtiis diſcernimur, tam eſt forma illa exterior, quàm ratio, & imago eius oratio. Niſi quis fortè Porphyrio accedit, qui lib. de ſacrificiis, tum rationem, tum orationem, animalium omnium communem facit. In quo Tyrius ille Malchus, vir cæteroquin maximus, prope non minùs κορυβαντιᾷ †, quàm Piſander iſte, qui voluit videre animam, quâ vivus deſtitueretur *: aut Hiſpanus ille †, qui ante annos ſeptuaginta, in Antonianá ſuâ Margaritâ, copioſe, ac ſerio, adnixus eſt probare, muta animantia carere ſenſu: contrario planè delirio, quam tenentur illi, qui etiam ziphiam piſcem diſcernere autumant inter ſermonem Italum, & Græcum; quod, ab nautis fortè incantatoribus deceptus, vidiſſe ſe ſcribit Thomas Facellus lib. I. Decadis primæ cap. IV.

† Corybantum inſtar inſanit.
* Ariſtophanes in avibus.
† Gometius Pereira.

Quamquam verò eam, quam dixi, Rhetorices diſtributionem impensè probo: arbitror tamen, neque incommodè dividi in partem οὐσιώδη *, ſive σῶμα τῆς πίστεως †, & in προσθήκην *, ſive τὰ ἔξω τοῦ πράγματος †, ut ipſius Ariſtotelis verbis utar. Certè hæc quoq; partitio Rhetoricis Ariſtotelis aptari poteſt, cùm is lib. I. agat de argumentationibus,

* eſſentialem.
† corpus fidei.
* appendicem.
† quæ extra rem ſunt.

nibus, quæ ſolæ veritatem demonſtrant, ideóque corpus facultatis oratoriæ conſtituunt: aliis verò duobus, penè ſolùm de affectibus, & ornatu tractet; quæ, per ſe conſiderata, non ſunt pars artis: quippe, quibus ſublatis, permaneat ars. Equidem in Areopago, ſive Martis curiâ, ut appellat Juvenalis, impatientiæ indeprecabilis erat ſubeunda pœna; eóque prohibitum erat ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν *, ut teſtatur Ariſtot. lib. I. Rhet. & Lyſias apologiâ contra Simonem. Præco etiam, ut ex Luciano † cognoſcimus, ſilentium iis indicebat, qui procœmio uterentur, aut quomodocunque benevolentiam ſibi conciliare, aut affectus concitare vellent: nec quemquam aliter dicere permittebat, quàm ἄνευ προοιμίου, καὶ παθῶν *. Idem teſtatur Quinctilianus lib. VI. atque etiam innuit Julius Pollux lib. VIII. cap. X. cùm ait; προοιμιάζεσθαι δὲ, οὐκ ἐξῆν· οὐδὲ οἰκτίζεσθαι †. Imò & hoc Areopagitarum ſcitum, de non ciendis affectibus, eſſe Venetis cum Athenienſibus commune, ſcribit Poſtellus lib. IV de magiſtrat. Athenienſium. Et optandum ſit, ut idem lege caveant omnes bene conſtitutæ civitates, cùm affectus iſti glaucoma obijciant oculis judicum. Ἔδει * τοὺς λέγοντας ἅπαντας μήτε

* extra cauſam dicere quicquam.

† De gymnaſiis.

* citra procœmium, atque affectus.

† procœmio uti, aut miſericordiam excitare, non licebat.

* Oportebat enim eos, qui dicunt, neque ad odium verba facere, neque ad gratiam.

πρὸς ἔχθραν ποιεῖσθαι λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χάριν. Ac pertinet huc quoq; præclara illa Catonis ſententia apud Plutarchum *, τὸν ἄρχοντα, ἢ κριτὴν, δεῖ μηδὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. Verùm hæc neutiquam evincunt, affectus, ne quidem per accidens, eſſe neceſſarias artis appendices. Nam ob auditorum, ſive improbitatem, ſive imperitiam, eos neceſſe habemus affectibus ad veritatem deducere. Optimè ille ſæpius nobis memoratus ſcriptor dialogi de cauſſis corr. eloqu. *Ne Epicuri quidem, & Metrodori, honeſtas quaſdam exclamationes aſſumere, hiſque, prout res poſcit, uti, alienum erit oratori. Neque enim ſapientum informamus, neque Stoicorum civitatem.* Atque inde eſt, quod vulgò creditur, oratores dici Romanis ab orando; quaſi non rationibus modò, ſed precibus quoque, orationiſque artificio, permovendi ſint judices. A quibus tamen nos diſſentimus, ut ſuperiùs † oſtendimus.

* Magiſtratū, & judicem, nec de obtinendo jure orari oportet, nec de injuria exorari.

† Cap. 1.

Illud verò meritò admirari liceat, Ariſtotelem tam operosè παθολογίαν in Rhetoricis docere, cùm tamē is ſenſerit, doctrinam hanc ſolùm appendicem eſſe artis: ſcribit enim 1 Rhet. cap. 1. αἱ γὰρ πίστεις ἔντεχνόν ἐστι μόνον, τὰ δ' ἄλλα προσθῆκαι *: Ciceronem verò

* ſolum argumenta quæ probant, ad artem pertinent: cætera verò ſunt appendix.

affectuum

affectuum doctrinam penè intactam relinquere, qui tamen, licet falsò, univerſam in ciendis affectibus collocabat eloquentiam. Siquidem in proœmio Oratoris ait: *Omnis vis, ratioq; dicendi, in eorum, qui audiũt, mentibus, aut ſedandis, aut excitandis, exprimenda eſt*. Mirari quoq; ſubit, cur Lud. Carbo Rodolphum Agricolam, tanquam moroſum antiquorum cenſorem, eo nomine reprehendat, quòd ornatus doctrinam tantum eſſe Rhetoricæ ſenſerit προσθήκην *. Eſt enim hęc ipſiſſima Ariſtotelis ſentẽtia. Sanè videtur mihi Carbo, multæ alioqui lectionis Rhetor, parùm diligenter volviſſe Rhetoricos Ariſtotelis libros, ſine quibus neminem putamus magnum hàc in arte eſſe poſſe.

* appẽdicem

Cap. XVIII.

Inventionem, & diſpoſitionem, partes eſſe Rhetoricæ; ac tum inventionem, tum diſpoſitionem Logicam, ab Oratoriâ plurimùm differre; imò præter Logicam, & Oratoriam, etiam tertiam eſſe inventionem, puta Poëticam: Zenonis dictum de diſcrimine Dialectices, & Rhetorices, aliter quàm à Tullio, & alijs, explicatum.

FRVSTRA verò ſunt,qui inventionem, & diſpoſitionem, à Rhetorica ſequeſtrant; quòd, ut aiunt, ambæ ſint Logicæ inſtitutionis. Quippe inventio, ac diſpoſitio Dialectica,plurimùm ab illâ Rhetorum differunt. Nam, ut de Inventione priùs dicam, planè audiendus non eſt doctiſſimus Agricola, qui lib. II. cap. XVIII. de Inventione docet, inter locos Dialecticos, & Rhetoricos, nihil intereſſe. Sunt enim duplices loci; alij quidem Rhetori communes cum Dialectico, ut qui à Logico in Topicis traduntur: alij verò Rhetorum proprij ſunt, qui à ſolo Rhetore explicantur. Quod ad priores,non eſt idem modus conſiderandi utrobique,quia Dialecticus locos iſtos conſiderat abſolutè, idque ut inſtruat intellectum: Rhetor verò uſum illum reſtringit ad movendam voluntatem, atque affectum, per notitiam popularem. At quæ objecto & fine diſtant, ea reapſe differunt. Quomodo non eadem eſt ars fabri ferrarij, & aurificis; etſi uterque malleo utatur: nempe quia ille mallei uſum docet in ferro, hic in auro: qui modus multùm diſcrepat, ut argumento eſt, quòd qui artem unam nôrit, non eò alterius gnarus ſit. At ſimiliter in Locis iſtis contingit. Nam Dialecticus

lectics docet, applicare ea ad intellectum cognitionis cauſsâ: Rhetor oſtendit rationem ac viam applicandi illa ad voluntatem & affectum, idque actionis gratiâ. Quorum prius qui ſciunt, ſæpe poſterius ignorant; ut omnino arte opus ſit, quæ de uſu illo tractet. Atque hoc primum eſt diſcrimen, ratione locorum, qui Dialectico, & Rhetori, ſunt communes.

Alterum diſcrimen eſt, quòd Rhetorica præterea tractet locos ſpeciales, qui ex prioribus, velut rivi è fonte, derivantur. Nam generales loci ſunt, cauſſa efficiens, finalis, accidentia &c. At loci ſpeciales ſunt, in genere quidem demonſtrativo, genus, patria &c. quæ ad accidentia ſive adjuncta referuntur: in deliberativo autem, honeſtum, & utile; quæ ex finali cauſsâ oriuntur: in juridiciali deniq; ad adſtruendas cauſſas adhibentur, voluntas, & facultas; quæ ad cauſſam efficientem pertinent. Quod verò objiciunt, genere cognito ſpecies eſſe perſpectas: nequaquam vident, Logicam, & Metaphyſicam, diſciplinas eſſe univerſales: Rhetoricam, aliáſque, particulares: neque animadvertunt, aliud eſſe cognitionem confuſam, aliud diſtinctam. Atque hoc alterum eſt diſcrimen, ratione

locorum ſpecialium, ad quos Logicus non deſcendit, generali illâ doctrinâ contentus.

Tertium diſcrimen eſt, quia Oratori non ſatis eſt docere, quod ei cum Dialectica eſt commune; verùm etiam ſtudet conciliare, & permovere animos: unde Rhetor neceſſe habet præter Locos *λόγων* ſive probationum, etiam agere de Locis *τῶν ἠθῶν*, *καὶ παθῶν*. Atque huc fortaſſe reſpexit Zeno, cùm Dialecticen pugno, Rhetoricen palmæ comparabat. Nam quemadmodum manus aperta, diductáq; amplior eſt clausâ; ita Rhetorice ubertate exſuperat Dialecticen, cùm hæc ſolùm tradat locos communes: Orator verò, & his utatur, & iis ſuperaddat locos proprios; neque eos tantùm probationum, ſed & morum, affectuúmq;. Scio aliâ in ſentētiâ eſſe Ciceronem, quem plurimi hodie ſequuntur. Is enim exiſtimat, reſpexiſſe eò Zenonem, quòd Dialectici paucis rem exponant; Rhetores verò quodam verborum flumine utantur: unde & Stoïci apud Laertium Dialectico tribuunt, *τοὺς ἐν ἐρωτήσει, καὶ ἀποκρίσει λόγους* †, quæ breves ac ſucciſæ eſſe ſolent; Rhetori autem aſſignant *τοὺς ἐν διεξόδῳ λόγους* *. Id enim Plutarcho, Athenæo, atque aliis quoque, *λόγος διεξοδικός*: quod eò moneo,

† Orationes in interrogatione & reſponſione conſiſtentes.

* fusè copioſeque explicantes.

neo, quia id fugit Luciani interpretem. Verùm hoc ſi diſcrimen reſpexit Zeno, bifariam peccavit. Neque enim eſſentiale, ſed accidentale diſcrimen aſſignavit: ut cognoſcere eſt ex iis, quæ antè diximus. Deinde, non Dialectices, ac Rhetorices; ſed Dialectici, & Rhetoris, ſive Oratoris, diſcrimen attulit. Neque enim eò quòd Orator magis conſectetur verborum calamiſtros ac lenocinia, quàm Dialectica; iccirco quoque in Rhetoricis præceptis magis conſectari convenit vocum floſculos pigmentáque, quàm in tradendis Dialecticis. Id cùm non ignorâſſe Zenonem veriſimile ſit; meritò ambigere liceat, ſatiſne Zenonis mentem Tullius ſit aſſecutus. Vt ut eſt, ex iis, quæ antè attulimus, nulli, niſi cæco, ignorabile eſſe poteſt, quantopere diſtent inventio Dialectica, ac Rhetorica. Et tamen non deſunt homines inſubidi, qui unam tantum eſſe Inventionem vociferentur. Nos ſanè tantùm ab iis abſumus, ut tertiam quoque agnoſcamus, quam poëticam dicimus. Quippe, ut ὁ κριτικώτατος Halicarnaſſenſis in τέχνῃ * ſuâ ſcribit, quo loco μέθοδον ἐπιθαλαμιῶν præſcribit, οὐχ ἡ αὐτὴ μεταχείρησις ποιήσεώς τε, * Præceptis Rhetoricis.

 καὶ πεζοῦ

καὶ πεζοῦ λόγου, ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῖς μέτροις, οὕτωσὶ ἢ καὶ ἐννοήμασι διενήνοχε ταῦτα *.

* Carminis, atque orationis pedeſtris, non eadem eſt tractandi ratio: verum uti metris, ita & mentis ea conceptu differunt.

Nec minùs differunt oratoria, ac dialectica diſpoſitio. Nam Dialecticus ordinare docet capita ſimplicis, aut conjunctæ quæſtionis; item agit de naturali argumenti cum quæſtione ſtructurâ; idem de diſciplinarum conformatione tractat. At Rhetor docet ordine collocare partes orationis πειςικῆς †, quæ oratoris propriũ eſt opus, ac inſtrumentum. Suntque inter iſtas partes quoque Exordium, & Peroratio: quæ cùm non ad docendum adhibeantur, qui finis eſt Dialectici; ſed ad conciliandum, & permovendum, quod propoſitum habet Orator: quis non videt, iſtarum partium οἰκονομίαν ad ſolum Rhetorem pertinere? Etiam ordo argumentorum, quo in adſtruendo, vel refellendo, utitur orator, longè alius eſt, quàm ille Dialecticorum. Alius quoque ordo eſt partium argumentationis: imò illi Logicorum ſæpe contrarius planè, ut in Oratoriis oſtendimus. Et quid mirum, ſi diverſa ſit diſpoſitio, cùm artis Dialecticæ, atq; Oratoriæ, finis ſit diverſus, pro quo omnia variare ſolent? Equidem non video, quid contra hæc à ſophiſtis opponi poſſit: & tamen nõ deſinent obloqui.

† perſuaſoriæ.

Verùm

Verùm nihil eſt, quòd id artis huius ſtudioſos turbet. Niſi enim ſemper haberent ſophiſtæ, quòd obgannirent, jam ſophiſtæ non eſſent. Adde quod fiduciam capiunt è ſeculi inertiâ, ac imprimis juventutis, cui perſuadere adnituntur, iis, qui ad eloquentiæ arcem affectant viam, pauculis ſolùm Elocutionis, & Actionis præceptis eſſe opus. Equidem iſtis (liceat hic alludere) Placentinis, haut Veronenſibus, jure occentemus, τὺς μαχομένυς τοῖς φανεροῖς ὐ λόγων δέεσθαι μᾶλλον, ἢ πληγῶν *.

* eos qui manifeſta negāt, non tam verbis indigere, quàm plagis.

Cap. XIX.

Petri Nunneſij diſtributio Rhetorices excuſſa, oſtenſumque, nec methodum prudentiæ, nec progymnaſmata, conſtituere diſtinctam Rhetorices partem. Etiam diſtributio alterius novitij Rhetoris improbatur.

DE diſtributione eorum, quos Antiperipateticos vocabamus, ſatis diximus. Excutienda verò etiam nobis aliorum ſententia. Ac primùm ſummi Rhetoris, Petri Nunneſij, qui in ſuis Rhetoricarum inſti-

tutionum libris Oratoriam facultatem in haſce quinq; dividit partes: Progymnaſmata, Status, Inventionem, Elocutionem, & Methodum prudentiæ. Quâ quidem in diviſione multa peccat vir doctiſſimus. Methodus enim prudentiæ, quæ unum hoc profitetur, ut cum prudentia fiant ſingula ab oratore, oratori quidem neceſſaria eſt: neque hoc negabit, niſi prudentiæ ac judicij indigus: verumtamen non iccirco ea diſtincta pars eſt, quia cæteris immiſcetur, ceu ſanguis omnibus corporis membris. Deinde ſtatuum conſideratio ad Inventionem pertinet. Nam ipſe quoque Nunneſius in ſtatuum doctrina tradit locos Inventionis. Præterea haut rectè præterit Diſpoſitionem, cuius præcepta ab illis Inventionis planè ſunt diverſa. Denique progymnaſmata nihil ſunt aliud, quàm particulæ quædam ex Inventionis ac Diſpoſitionis doctrina excerptæ, quò in iis, utpote facilioribus, exerceatur juventus, antequam ſe conferat ad juſtas declamationes: quemadmodum pleniùs in Progymnaſmatis noſtris oſtendimus.

Alius quoque, vir ſanè diſciplinis philoſophicis egregiè imbutus *, Rhetoricen dividit in generalem & ſpecialem: illam

* Barth. Keckerm.

illam generatim de oratione quacunque tractare ait: hanc verò generalia præcepta applicare ad ſpecies quaſque orationis: uti epiſtolam, orationem panegyricam, aut aliam. Sed hac in re magis eſſe ex re diſcentium ſemper putavi, ſi primò generalia inventionis præcepta tradantur, his ſpecialia ſubjiciantur: hinc ad diſpoſitionem accedatur, ubi ſimiliter primùm generalia, inde ſpecialia doceantur: atque idem in elocutionis præceptis fiat. Vel hæc, inquam, ratio eſt ineunda, vel cum antiquis nobiliſſimum oratoris opus, quod eſt oratio, præcipuè ſpectabimus: ſicubi minora opera ab eo diſcrepent, poterit id ſuis locis verbo indicari. At neutiquam probare poſſum, ut interrumpatur unius partis, puta inventionis, doctrina: atq; inter generalia eius ſpecialiaq; præcepta, pars alia, puta diſpoſitio, imò & elocutio, ac pronunciatio, ſeſe interſerãt medias. Hanc meam ſententiam planè uſus confirmat. Neq; enim, qui orationem ſcribit, generalia, vel elocutionis, vel pronunciationis præcepta conſiderat, antequam ſpectârit omnia, ſeu illa generalia, ſeu ſpecialia ſint, quæ ad Inventionem pertinent: verùm primùm generales ſpecialeſq; inventionis

locos

locos adit: nec de diſpoſitione, elocutione, pronunciatione, laborat, priuſquam omnia invenerit argumenta. Itidem de elocutione eſt ſecurus, uſque dum illa diſpoſuerit: eademque elocutionis ratio eſt. Contrà ſanè qui faciat, meritò audiat iſthoc vetus, πρὶν ἢ πτίσαι, τὰ ἄλφιτα *. Præterea mirari ſubit, Rhetoricen ab eo in generalē, & ſpecialem dividi, qui in Præcognitis Logicis ſcripſerat, malè Logicen à Zabarella, Crellio, atq; aliis, diſpeſci in partem generalem & ſpecialem, eò quòd Phyſices iſta ſit diſtributio. Scio argumentum hoc nec aſſis eſſe: ſed tamen, ſi ſe audit vir ille doctiſſimus, nec Rhetorice in partem generalem, & ſpecialem, rectè dividetur, quia ea diſtributio Phyſicæ convenit.

* Priuſquam pinſueris, ſubigis farinam.

Cap. XX.

Memoria, nunc δύναμιν, nunc ἐνέργειαν, notat. Cur Themiſtocles repudiârit memoriæ artem. Philoſtratus refellitur, qui memoriæ eſſe artem negabat. Quis inveniſſe hanc artem credatur. Latinos de Cyri memoriâ lapſos videri.

Admira-

Admirabilis memoria Hippiæ, Cyneæ, M. Senecæ, Tiberij Minervij, Ludovici Romani, & juvenis cuiuſdam Corſici. Locorum, imaginumque doctrinam, parùm ijs utilem videri, qui vaſtam eruditionis penum affectant. Metrodori loci, & imagines, reijciuntur. Item ars Lulli. Memoriæ doctrina non eſt Rhetorices pars principalis, ſed fortè particula eius, quæ eſt de Pronunciatione. Veteres Græci non habebant eam pro parte Rhetorices. Liber Græcè ſcriptus de memoria Ciceronis.

QVANDOQVIDEM verò Cicero, Fabius, alij, memoriam quoque reponunt inter Rhetoricæ partes: age de hac quoque judicium noſtrum afferamus.

Memoriæ vox bifariam ſumitur. Phyſicis definitur ſenſus internus ſpecies omnes ſenſibiles condens, ac ſervans, quò eas, cùm uſu venit, exhibere poſſit. Rhetoribus verò memoria eſt rerum verborumque animo receptorum fida cuſtodia. Eſt igitur memoria, Phyſicis quidem facultas; Rhetoribus

toribus verò actus facultatis, ſive operatio eius.

Interim dubitari non debet, quin utraque conſideratio pertineat ad Phyſicum, cùm eiuſdem ſcientiæ ſit conſiderare ὀυσίαν, δυύαμιν, & ἐνέργειαν †. At ſi uſum facultatis ſpectes, is ſanè non Oratorum proprius, verùm omnium diſciplinarum communis eſt.

† eſſentiam, facultatem, & operationem.

Non quidem inficiamur, ſingularem planè memoriam requiri in perfecto Oratore; eoq; maximè ei perſpecta eſſe debere, quibus memoria, vel læditur, vel juvatur: verùm neutiquam hinc conſequitur, memoriàm eſſe Rhetoricæ partem; nihilo ſanè magis, quàm Grammaticam, aut Logicam, aut Politicam, quarum notitia multò etiam magis neceſſaria eſt oratori.

Eſt autem memoria duplex, una naturę, altera artis: quarum utrámque requirimus in Oratore. Scio Themiſtoclem dixiſſe, malle ſe diſcere artem obliviſcendi, quàm memoriæ: ſed non repudiavit is memoriæ artem eò, quòd illam inutilem planè arbitraretur; quæ ſententia in multorum animis radices egit: verùm potiùs, quòd crebrò in mentem veniret flagitiosè actæ adoleſcentiæ, cuius quia citra dolorem haut

haut poterat meminiſſe, oblivione eam ſepultam maluiſſet.

Veterum tamen aliqui ullam eſſe memoriæ artem negant. Eos inter etiam fuit Flavius Philoſtratus lib. I. de vitis ſophiſtarum, qui in vita Dionyſij ita ſcribit †: Τέχναι μνήμης οὔτε εἰσὶν, οὔτ᾽ ἂν γένοιντο. μνήμη μὲν γὰρ δίδωσι τέχνας· αὐτὴ δὲ ἀδιδάκτος, οὐδὲ μία τέχνη ἁλωτός. ἔστι γὰρ πλεονέκτημα φύσεως, ἢ τῆς ἀθανάτου ψυχῆς μοῖρα *. Sed rationes Philoſtrati planè ficulnæ ſunt. Nam ut alia, ita illud quoque experientiâ didicimus, quomodo aliquid faciliùs, & tenaciùs, memoriâ complectamur: eòque, uti aliarum artium, ita huius quoque ſcientiæ, memoria erit theſaurus. Et nihil impedit, ut quod naturæ eſt donum, hoc in operando ab arte adjuvetur.

† p. 525.

* Memoriæ artes neque ſunt, neque unquam fuerint. Artes enim memoria dedit: ipſa verò ne ulla quidem arte comprehendi poteſt. Siquidem eſt peculiare naturæ donum, vel immortalis animæ pars.

Autor memoriæ artificialis fuiſſe creditur Simonides: unde Antonius apud Cic. lib. II de oratore. *Non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit, ut oblivionis artem, quàm memoriæ, malim: gratiamque habeo Simonidi Ceo, quem primum ferunt artem memoriæ protuliſſe.* Idem & Cæſar antea eodem opere dixerat, atque etiam refert Quinctilianus lib. XI.

Quanta

Quanta autem ſit memoriæ artificialis vis, ſatis ſuperque docent tot illuſtria teſtimonia veterum novellorumq; ſcriptorum. Nam etſi de ſingulis, quorum exempla adferunt, hanc eos calluiſſe artem, ſpondere minùs auſim: tamen & de pleriſq; certum eſt; & de aliis, ſaltem fuiſſe hac arte adjutos, per eſt veriſimile. Inter eos verò, quorum exempla adducunt, etiam eſt Cyrus maior, qui, ſi † Valerio, Fabio *, Plinio † ac Solino *, credimus, tenuit omnium ſuorum militum nomina. Xenophon † tamen ſolùm ſcribit, eum noviſſe nomina τῶν ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόνων: quæ res, ut in Imperatore tanto laudabilis, ita eſt multò admirabilis minùs. Quamobrem non repugnem, ſiquis cum Mureto * ſuſpicetur, eum, qui id primus prodidit Latinorum, errore memoriæ lapſum fuiſſe. At neutiquam in controverſiam rapi poteſt, quod de Hippiâ legimus. Nam hic apud Platonem gloriatur, ſe poſſe recitare quinquaginta nomina ſemel tantùm audita. Cyneas quoque Theſſalus, regis Pyrrhi legatus, curiam Romanam ſemel ingreſſus, probè adeò Senatorum equitumque omnium nomina meminerat, ut, poſtridie in eam reverſus, ſuo omnes nomine compellaret; uti ſcribit

† lib. 8. c. 7.
* lib. II. c. 2.
† lib. 7. c. 24.
* cap. 7.
† lib. 5.
παιδ.
* lib. 3. Var. cap. 3.

Cic. in

Cic. in Tuſc. & Plutarchus in Pyrrho. Ac multò etiam magis in admirationem rapit, quod de ſeſe commemorat Seneca Rhetor. Nam inter alia præfat. primi declamationum ait: *Duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, reddebam: & ab his, qui ad audiendum præceptorem noſtrum convenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cùm plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens uſque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem, velox erat mihi memoria; ſed etiam ad continenda, quæ acceperat.* Quare & hiſtoricâ fortaſſe, non poeticâ fide, dicitur Tiberius Minervius Orator omnium fuiſſe meminens, (ut cum Auſonio † loquar)

Audita ut, vel lecta ſemel, ceu fixa teneret;
Auribus, & libris, eſſet ut una fides.

† In commemorat profeſſ. Burdigal. Carm. 1.

Illuſtris quoq; memoriæ exemplũ eſt, quod de Lud. Romano IC. refert Æneas Sylvius lib. 1. comment. de concil. Baſ. Ait enim non Cyneæ, non Senecæ, non cuiquam ceſſiſſe veterum: fuiſſe enim memorem omnium, quæ aut legiſſet, aut audiſſet: nec quicquam eorum fuiſſe oblitum, quæ unquam vidiſſet. Verùm omnium, quæ uſpiam legere eſt, maximè admirabile eſſe arbitror exemplum juvenis illius Corſici, qui trigin-

ta ſex millia nominum ſemel audita recitare potuit, non eodem modò ordine, quo dictata, ſed & inverſo, & quo quiſque voluiſſet. Muretum hac de re adi lib. III. Var. Lect. cap. I.

Huiuſcemodi exempla abunde adſtruunt, quantum poſſit memoria, ſi arte excolatur. Nec dubito, quin multi exemplis talibus inflammati, lubentes ſe totos aliquamdiu mancipaturi ſint artis huiuſce magiſtris. Verùm enimvero longè ab horum ſententiâ diſſidet animus: &, aut valde fallor, aut falluntur illi, quibus tanti eſt iſta memoriæ jactatio, ut eam redimendam putent longi temporis jacturâ. Nec iccirco futurum oratorem in totum ab arte hac abſtinere velim. Tantùm nolo illum albâ lineâ ſignare, quicquid ab artificibus iſtis tradi ſolet; verum potiùs diſtinguere neceſſaria utiliáque oratori ab ijs, quæ tantùm ad pompaticam pertineant memoriam. Talis eſt illa locorum imaginumque doctrina, cuius beneficio illud quidem conſequi poſſumus, ut verba plurima, ac verſus ſemel auditos, referre poſſimus: verùm ſolidam eruditionem non tam promovet, quàm impedit, ac moratur. Nec obſcura eſt rei huiuſce ratio: quandoquidem tempus, quod alij impendunt

pendunt

pendunt conſiderationi rerum præclariſſimarum, id ipſi inſumère coguntur repetendis locis, atque imaginibus, ſuæque artis conſervationi: ne ſcilicet id deperdant, quo uno, & ſibi, & alijs, placent. Veriſſima hæc eſſe, ſatis eorum docemur exemplis, qui hac arte hodie in admiratione ſunt apud multos. Quare ſic ſtatuimus, locos atque imagines iſtas parum ijs utilitatis adferre, qui ſolidam potiùs, quàm umbratilem gloriam ſectantur. Atque hoc inde quoque liquet, quòd imagines, etiam cùm penitus animo ſunt inſcriptæ, non conducant ad conſequendam philoſophiæ cognitionem. Sunt enim ſcientiæ rerum univerſalium; imagines autem ſunt rerum ſingularium, ac ſenſui expoſitarum. Atqui in diſciplinis non univerſalia ex ſingularibus; ſed hæc ex illis cognoſcuntur. Multò verò etiam minùs imaginum haruncce beneficio conſequi poſſumus notitiam Logicæ, aliarumque diſciplinarum organicarum, quæ verſantur circa notiones ſecundas. Quod ſi ne quidem imagines adeò infixæ ſint menti, ut ſe ſponte, quoties earum uſus eſt, ſemper offerant, ſed meditatione qualicunque opus ſit: jam futurum, ut hoc pacto augeatur labor, cùm & revocandæ ſint in memo-

riam imagines, & ubi ſe tandem obtulerint, alîus hæ debeant commoneſacere; ut unius loco de duobus ſollicitos eſſe neceſſe ſit. Hoc quo magis intelligatur, rem exemplo declarabimus. Siquis meminiſſe velit verſus illius Paccuviani: *Iam domuitionem reges Atridæ parant:* eum, inquit ſcriptor ad Herennium, *in loco conſtituere oportet manus ad cælum tollentem Domitium, cum à regibus Martijs loris caditur.* Nempe, ut Martij reges repræſentent reges; Domitius verò domuitionem; lora autem & flagra, licet nullius imaginem exprimant, tamen, (ut Turnebus quoque in Adverſarijs eapſe de re ſcripſit) efficaciùs ſuſcitant memoriam, rémque altiùs ei inſcribunt. Sed profectò madidam is, fluidamque habeat memoriam neceſſe eſt, qui verſus huiuſce exigui haut meminiſſe valeat abſque ope iſtiuſmodi phantaſmatum. Quin facilius eſt verſus unius meminiſſe, quàm operosè adeò imagines excogitare, excogitatas retinere, retentarum operâ ſibi memoriam refricare.

At maiori etiam jure reijci debet ſententia Metrodori, *qui in duodecim ſignis, per quæ ſol meat, tricenos & ſexagenos invenit locos. Vanitas nimirum fuit, atque jactatio circa*

circa memoriam ſuam potiùs arte, quàm naturâ glorianti: ut ait Fabius.

Nec minùs vanum fuit commentum Raimundi Lullij, lineamentis neſcio quibus, ac vocabulis, è Logicâ imperitè deductis congeſtiſque, artem eandem pollicentis. Scripſit in eum librum commentarium Henricus Agrippa. Interea in Invectivâ de Vanitate ſcientiarum cap. IX. diſertim ait, nolle ſe, ut *hæc commentaria alicui fucum faciant in artificio admodum levi.* Subiungit inibi, *hanc artem plus habere audaciæ, quàm efficaciæ: eſſe præterea totam ineruditam ac barbaram, niſi elegantiore quadam literaturâ adornetur.*

Hæc qui conſiderârit, puto ſtatuet nobiſcum, iſtiuſmodi locorum imaginumque doctrinam parum eſſe utilem Oratori.

Quod verò ad alia memoriæ præcepta: ut quæ agunt de juvando cerebri temperamento per laborem, cibum, medicamentum, ſomnum: item de animi quiete ab occupationibus gravibus ac multis, tum etiam immunitate iræ, metus, pudoris, aliorumque affectuum: adhæc de orationis ſerie, ac partium diſpoſitione, de ſcriptione, & adnotandis ad oram notis, itemque de ediſcendâ oratione per partes: de loco deni-

que ac tempore, quibus orationem ediſci expedit: eiuſcemodi præcepta utiliſſima quidem ſunt oratori: verùm non conſtituunt juſtam ac ſegregam oratoriæ facultatis partem. Nam quemadmodum de puritate, quæ Elocutionis fundamentum eſt, in Elocutione à Rhetoribus tractari ſolet: ita & Rhetorum ſit, de memoriâ agere in Pronunciationis doctrina, cuius illa quaſi fundamentum eſt.

Nec tamen peccant, qui nihil de ijs præcipiunt in Rhetoricis: quia iſta non ſunt de artis ὑπία, ſed quicquid in ijs eſt artis oratoriæ, id ex felici diſpoſitione, & ὀιογνομία provenit Oratori. Quicquid verò artis aliunde eſt, id non magis ad Oratorem pertinet, quàm ad Iuriſconſultum, cùm Tullius ipſe in Oratore Iuriſconſultorum memoriam requirat. Nihil tamen de hac præcipit Iuriſconſultus: quia nempe memoria artium omnium communis eſt: ac quibus modis madidæ memoriæ ſuccurri queat; quæ item pariant immemoriam, ut cum Papiniano loquar; id docere vel ſcientiæ eſt naturalis, vel diſtinctæ artis, quæ μνημονευτική, ſive ars memoriæ, dicitur. Propter iſta aſſentimus Ariſtoteli, & alijs veterum, quos eam præcepiſſe in Oratoria facultate, teſtis

teſtis eſt Laertius in Zenone. Etiam neglexit eam Hermogenes, item Apthonii interpres, qui initio prolegomenorum ſcribit: Πόσα ἔργα τοῦ ῥήτορος; Δ. τὸ νοῆσαι, τὸ εὑρεῖν, τὸ διαθέσθαι τὰ εὑρημένα, καὶ τὸ ὑποκρίνεσθαι *. His potiùs accedimus, quàm M. Tullio, qui eam diſertim Rhetorices partẽ ſtatuit: ac quanti illam locorum imaginumque doctrinam fecerit, non uno oſtendit loco. Sed & de eius memoria artificiali libellus extat Græcus in quadam Italiæ Bibliotheca: ut teſtatur Geſnerus Bibliothecæ ſuæ Tom. II. Addit inibi, ſe haut ſcire, ***an ſit autore Cicerone ſcriptus, & Græcè forſan ab aliquo redditus, àn ab alio de Ciceronis memoria***. Verùm dubitandum non eſt, quin alîus ſit, quàm Ciceronis; cùm eiuſce ſcripti nulla fiat à veterum quoquam mentio. Et hactenus de memoria: de qua ijs à me ſatisfactum puto, qui omnia ſolidis putant rationibus: nec, ut plerique ſolent, vulgarium ſemper præceptorum veſtigijs inſiſtunt, ὥσπερ τὰ πρόβατα, πρὸς τὸν αὐτῶν ἡγούμενον †: quâ de re Lucianus quoque conqueritur in Hermotimo.

* Quot ſunt opera oratoris? cogitare, invenire, diſponere argumenta, & agere.

† Quomodo oves ſequuntur ducem ſuum.

CAP. XXI.

Pronunciationem minùs aptè ὑπόκρισιν dici: eam eſſe artis partem oſtenditur contra Sulpitium Victorem, & Lud. Vivem. Oratores ab hiſtrionibus pronunciationem & geſtus diſcebant. Dionyſia ſaltatricula *quis dictus.* *Epilogus operis.*

RESTAT videamus de pronunciatione, ſive Actione, quæ Græcis ὑποκρίσις dici ſolet, voce à theatris acceptâ. Sed ut argumenta ſcenica ſolent eſſe ficta, ita ὑπόκρισις propriè erit ficta actio. Verùm orator creditur non tam ab arte fictus, quàm à natura factus, & ſeriâ de cauſsâ compulſus accedere ad dicendum. Quod ſi eſt, verius ἀγωνίζεσθαι, quàm ὑποκρίνεσθαι dicitur orator. Et propterea non diſplicet eorum ſententia, quibus videtur hæc pars rectiùs vocari poſſe ἀγώνισμα, vel etiam ἐξαγγελία, aut ἐκφώνησις.

Porrò partem hanc Sulpicius Victor artis eſſe negat, quamvis maximam vim obtineat. Ludovicus quoque Vives lib. IV. de corruptis diſciplinis eam non partem, ſed orna-

ornamentū artis facit. Alius etiam contendit,doctrinam hanc non conſtituere eſſentialem Rhetoricę partem,quando quod de Rhetoricæ eſſentia eſt, id neceſſariò, ſemperque orationem exornare debet. Verùm negamus, perfectum eum fore oratorem, qui tantùm ſcribendo munus ſuum tueri valeat, quandoquidem ſine geſtu, ut ipſe agnoſcit Vives, non habebit parem venuſtatem, gratiam, vim, eoque minùs ad perſuadendum erit idoneus. Quin, ut in Rhetoricis ſcribit Ariſtoteles *, victores ij ut plurimùm ex oratorijs diſcedunt certaminibus, qui actione præſtant. Τὰ μὲν οὖν ἆθλα, inquit, σχεδὸν ἐκ τῶν ἀγώνων οὗτοι λαμβάνουσι †. Idem lib. III. de Oratore aſſerit Cicero. *Sine hac*, ait, *ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt: mediocris hac inſtructus, ſummos ſæpe ſuperare*. Et in Oratore: *Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt*. Val. quoque Maximus *, & Bapt. Fulgoſus †, id ipſum aliquam multis adſtruunt exemplis.

* lib. 3. Rhetor. cap. 1.

† Ac præmia quidem fere ex certaminibus iſti accipiunt.

* lib. 8. cap. 10.

† lib. 8. cap. 10.

Atenim, inquiunt, pronunciatio ad hiſtriones pertinet, eóque Oratoriæ pars eſſe nequit. Ac ne flaccidâ aſſertione uti videantur, ſententiam hanc eo ſtatuminant, quòd Poëtæ olim, cùm primò ſolerent, tum

Q καθιέναι

καθιέναι ſive διδάσκειν, ſeu ἀναφέρειν τὰ δράματα εἰς σκηνὴν; tum διατίθεσθαι, ſeu geſtus edere; adeò ut ijdem fuerint διδάσκαλοι, & ὑποκριταὶ: poſtea, ſcripturâ ſibi reſeruatâ, σχηματοποιΐαν h. e. artem ſcitè aſſeveratéque actitandi fabulas, reliquerunt hiſtrionibus, penes quos eius manſerit dominium; unde & Tullius ait, bonorum actorum, hoc eſt hiſtrionum, pronunciationem requiri in oratore. Demoſthenes quoq; ab Andronico, & Satyro, geſticulandi magiſtris, didicit pronunciationem: & Cicero (quemadmodum ex Plutarcho diſcimus) Roſcio quidem Comœdo in lenioribus affectibus, Æſopo verò Tragœdo in vehementioribus, magiſtro uſus eſt. Fabius quoque auctor eſt, conſuetudinem fuiſſe apud Romanos, ut pronunciationem non in Rhetorum ſcholis addiſcerent; ſed ab alijs præceptoribus haurirent, quos iccirco *vocales magiſtros* nuncupabant. Idem de Græcis colligere eſt ex Platonis Ione, & Ariſtotelis problematum libris. Atque hæc quidem ſunt, quæ veriſimiliter pro ſuâ adferre poſſunt ſententiâ. Verùm non eſt, quòd ijs moveamur, niſi Ixioni ſimiles, umbram pro re, & errorem pro veritate, velimus amplecti. Neque enim, quia actio poëtarum, & hiſtrionum

ſtrionum eſt, ideo oratorum non eſt. Certè Ariſt. lib. Rhet. III. cap. I. clarè ſcribit, quemadmodum actio obſervata eſt in Poëticâ, ita & in Oratoria id fieri debere: atque hoc alios quoque tradidiſſe, eoſque inter Glauconem Teium. Nempe res diverſimodè conſideratæ ad diuerſas pertinent diſciplinas, quia artes, & ſcientiæ, non ſubiecti materiali, h. e. re conſideratâ; ſed formali, h. e. modo conſiderandi, diſtinguuntur. Nunc hiſtrio actionem inſtituit in fictis, ut ſpectatores voluptate perfundat: orator verò in veris, idque ut perſuadeat. Adde quod neque ipſo materiali oratorum hiſtrionumque actio conveniat. Neque enim Tullius, quia hiſtrionibus magiſtris uſus dicitur, motus ſcenicos in ſenatu, aut foro uſurpavit: ſed communia hiſtrionum oratorumque didicit, & actionem hiſtrionum, neglectis geſtibus ſcenicis, oratoriæ actioni accommodavit. Hortenſius verò, ob geſtum in agendo hiſtrionicum, appellatus eſt *Dionyſia ſaltatricula*; ut ſcribit Agellius lib. I. cap. V.. Quid quod non ſola pronunciatio, ſed & elocutio prius Poëtarum fuit, teſte Ariſtot. lib. III. cap. I. Neque fuit, qui elocutione iccirco viduaret Oratorem,

quia etſi elocutio Poëtica prior fuit tempore, Oratoria tamen elocutio antecedit naturâ. Quare nec ratio eſt, cur de pronunciatione aliter ſtatuamus.

ATQVE iſta ſunt, quæ partim de natura Rhetorices, partim de illis, qui præclarum hac arte nomen ſibi olim pepererunt, libello ſingulari complecti viſum fuit. Spero autem laborem hunc noſtrum, nec ingratum, nec inutilem ijs fore, qui cùm humanitatis, tum eloquentiæ ſtudio tenentur. Neque obſtat, quod nihil hic tradimus de artis præceptis. Nam quicquid eius generis eſt, id reſervavimus, cùm Progymnaſmatis noſtris; tum imprimis Partitionibus Rhetoricis, atque Inſtitutionibus Oratorijs. Hic verò longè aliud nobis propoſitum fuit: nempe ut, qui inſti-

*inſtituunt iter longinquum, priùs curare ea ſolent, per quæ poſtea expeditiores ſint in via: ſimiliter nobis nunc ſtudium fuit, honeſtiſſimæ rei cognitione animos eorum præparare, qui iter affectant ad ſublimes illas reginæ eloquentiæ arces. Quod ſiquis præ vehementi artis eius amore, ita moræ omnis fuerit impatiens, ut à nobis tardius, quàm vellet, ad præcepta ipſa dimitti ſibi videatur: hic ſi nondum intelligit, quanto nunc futurus ſit paratior ad ineundam hanc viam, licebit, nos in eorum numerum reponat, in quos conveniat illud, quod veteri verbo dici ſolet *, portam itineri longiſſimam eſſe.*

* Varro lib. 1. de Re Ruſt. cap. 2.

FINIS.

Lugduni Batavorum.

Excudebat PETRVS MVLLERVS.

ANNO CIↃ IↃC XXI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] Google